

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204395

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No.

Accession No.

Author

Title

This book should be returned on or before the date last marked below.

శ్రీమద్భక్త సేవతామ్రసమగ్ర

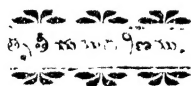
ఉండవాళవ మేధము.
(నాటకము)

ఇది

సామాన్య భానులు నిరూపించిన నాటక శస్త్ర నిపులులే

రచించినవనినది.

శ్రీమద్రామాయకావ్యము శాలయాగము

పాఠశాలము

చివరి భాగము.

కావ్యము.

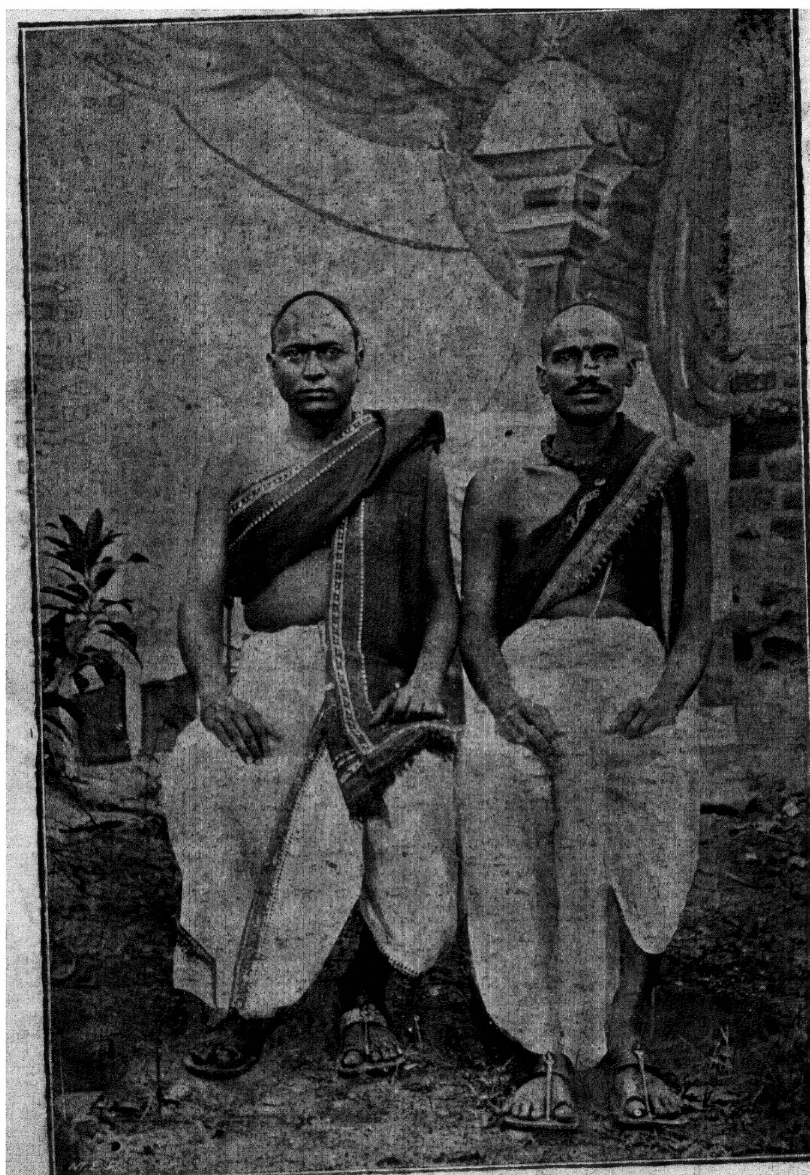
1928.

కావ్యము

మొదలు 1-0-0

తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు,
శతావధానులు.

ఉ పాదా త ము .

—:0:—

చదువరులారా !

ఈ నూ పాండవాశ్వమేధ నాటకమునకు ద్వితీయ ముద్రణమునందలి పీఠిక చాలవిస్తరించి లిఖింపబడుటయే కాక ప్రతిపుటయందును బ్రతిపక్షులైనవర్ష శంకలకు సంబంధించిన సమాధానములనుగూడ లిఖించియుంటిమి. ఆ పత్రిపక్షులెవరో యెందులకు వారట్లు లిఖించిరో లోనగు వంశములు గీరతమవలన నిదివఱకే సర్వజన విదితమైయుంటుండేసి యిందుమరల నాప్రసంగము నెత్తవలసివచ్చినది. పత్రిపక్షుల యాక్షేపణ గ్రంథముపేరు శతస్త్రి. మాసమాధాన గ్రంథము పేరు పాశుపతము. మరల దీనిపై పత్రిపక్షులు పరాస్తపాశుపతముని యేమోకొంతవ్రాయుటయు దానిపై పురశ్చరణమును మేమువారిని మందలించుటయుంగూడ సుప్రసిద్ధమే కానవలయు వారందందుఁ జూడఁగోరదము. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నాపాశుపతము నిందు ముద్రింపక విడిచినను మాకునితరులతోనడచిన వాదోపవాదములకు సంబంధించిన యంశముల నెల్లఁ గోర్చిడికరించి యొకపాత్రముగా నచిరంబునన ముద్రింపవలెననితిమి. మఱియు నీశుశ్వమేధనాటకముపైని యిపుడుదాహరించిన విమర్శనమంత నిస్సారియగుదాని కాని యేమైనను సాధారణముటకుఁదగని వేటొక విమర్శనము నేటికి మూడు రెండు వత్సరములనాఁడు బయలు వెడలి యదియును మన వెంబడిగ నూచే ఖండింపబడినది. ఈవాదోపవాదములు సమదర్శినియను పత్రికలో జరిగియుంటుండే వలయువారందఱి కతన నెఱుఁగఁగలరని యావిషయముంగూడ మేమిపుడెత్త నేలేదు. మొట్టమొదటి విమర్శనములో నిజముగా మేము ఏర్పఱచిన స్థల మొకటికలదు. అదిగూడ దైవము మాయంచుంటుండేసి మాచేనవ్యధాగీతిని సమర్థింపబడినది. అదిమాత్రమిట నుదాహరించుచున్నాఁడను.

(I) మరున్భూపాలునిది, (పంచమాంకము)

ఇట్లొక “మరుత్త భూపాలునిది” అని యుండవలయునని ప్రతిపక్షుల యాశయము. అది న్యాయమేయైనను. మేము—

మరున్భూపాల శబ్దమునకు

శివుడని యర్థముచెప్పి విషయమెల్ల నవ్యధాకరించి పత్రిపక్షులకు వాకట్టు కల్పించుట యాశ్రింది శ్లోకమును జ్ఞప్తికిఁ జేకమానదు.

“శ్లో! విదుషాం నివహారి హైకమత్యైః । న్యదదుప్తం నిరటం కియచ్చదుప్తం
మయిజల్పతికల్పనాధినాథే । రఘునాథేమనుతాం తదవ్యక్తవ”

అయ్యోడల మేము సమర్థించిన సమర్థనమున కాధారభూతమైన యంశమును జదువరులు భారతమున, ఆశ్వమేధవర్చమున, పృథమాశ్వాసమునఁ జదువఁగలగని యిటు నుదాహరింపఁబడు. ఇటీవల నిన్న మొన్న బయలుదేరిన విమర్శనము నిందుదా వారింపకున్నను ఆవిమర్శకులకు వాకట్టు కల్పించిన విధానమును మాత్రమిక్రింద సంగ్రహముగా వివరించుచున్నాను. ఈవిమర్శనము మొదటివిమర్శనమువలె దురుద్దేశముతో బయలుపడలేదని కాకపోయినను శంకలుమాత్రమన్నియు—

కుశంకలు

ఈహేతువుచేఁ గొంతకాలము పత్రికావాదము నడిచిన పిమ్మట నొకయుక్తి చేయఁబడినది. దాని స్వరూపమిట్టిది.

“అయ్యా? మీరిదేరితిని విమర్శించునెడల నేభాషయందుఁగాని యేకవికవిత్వమునందుఁగాని యేలేతమునుగూడఁ నిల్చునదియుండఁజేయుండదు. అట్లు మీను నిల్పెడిది యుండునని నమృతమున్నచో సంస్కృతాంధ్రభాషలలో నేమహాకవి కవిత్వమునండి యేని యొకశ్లోకమునో యొకపద్యమునో నాకొనఁగూడదు. దానిని నేను మీవిమర్శనపు ఫక్కి ననుకరించి పాడుచేసి మీకుఁజూపగలను”

అను నర్థ మొనఁగు మాటలను లిఖింపఁగా విమర్శకులు.

“స్లో॥ ఆస్మాక్ సాధు విచింత్య సంయుమథ నాక్”

అను శాకుంతలవాటకమందలి శ్లోకమును నాకొనఁగిరి. వెంటనే వారివిమర్శనపు ఫక్కిననుసరించి యాసుప్రసిద్ధ శ్లోకార్థమును సర్వాసహ్యచుగునట్లు పదజుచేసి వారికిఁజూపఁగా వారంతటితో వాదమునుండి విరమించిరి.

“వాది దౌర్బల్యమేకాని వాదదౌర్బల్యముండదు” అని పెద్దలు చెప్పదురు, కావున నింతిమాత్రమున మా యీవాటకము సర్వాసపద్యమని చెప్పఁజాలము కాని యిప్పటికి దీనింగూర్చి జరిగిన చరిత్రాంశమును జదువరులు తెలిసికొనుటకే ఆ యీ యంశములు లిఖింపఁబడినవి. నేను స్వయముగా పూర్ణిదిద్దికొనవచ్చుడే శుద్ధపత్రిక వేయక తప్పెడిదిగాదు. అట్టిచో క్షీరకంబుడగు మాతిరుపతిశాస్త్రిగారికొమఁగూడ వేంకటాచధాని పూర్ణిదీడరుగానున్న యీముద్రాగమున శుద్ధపత్రిక కవికాశమేల లేకుండెడిని. కావున నింతతో మహాద్భుతమును ముగించుచు ముఖ్యమైన సవరణల క్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

చెల్లపిల్ల వెంకటేశాస్త్రి,

శతావధాని.

శ్రీమత్పం దేన తామ్రేనమః

పాండువాళ్ళమేధము.

తిరుపతి వెంకటేశులు.

(నాటకము)

(ప్రథమాంకము)

(నాంది)

ఉ॥ భారతసంగ రాంతయునఁ బాండుతనూభవు లందుదుఁభువున్
భారము దీర్చి వారల కపారపురాజ్యమునిచ్చి యుత్తరా
దారకునేను మారసి పదంపడి వారల నశ్వమేధనం
చారులఁ జేయుకృష్ణుడు భృశస్థులు శ మృశశస్థు శ మ్మిడున్.
(నాంద్యంతయున సూత్రీధారుడు ప్రవేశించి తెరవంకజూచి)

సూత్రీ॥ మారమ! యేల యీశులస్థులు? ఇటు రమ్ము.

మారి॥ (ప్రవేశించి) ఇమగో వచ్చితిని, ఆలస్యమునకేనున్నది.

సూత్ర॥ ఎవరితోడనో యెందులతో వివదించుచున్నటున్నావు?

మారి॥ (తనగా) ఇంతవఱకువినిపించినదే! (ప్రకాశముగా) ఇంకెవరున్నాగు? మన
ప్రేత్రీయుడు.

సూత్రీ॥ పాపము క్షాంతించుఁగాక, గురువుగో గుర్తింపరాడ మొదలు పెట్టితివే! అం
దునను ఏగురువునమగ్రహమ్మున మనమిట్టిరంగస్థలమన నిర్భయమ్ముగ నిలువఁ
గలిగితిమో సుట్టిభారతగురువుతోడనేనా కలహించుట

మారి! (తనలో) భారతగురువువెవరు? దోబాచాగ్యులాయేమి? (యోజించి) కాదు భరతశాస్త్రగురువు కాబోలును (ప్రకాశము) గురువుతో గాదు గురువుకునితో.

సూత్ర! ఓహో! ఓదియా! నీతెలివి.

క॥ గురునకు గురుమతునకు సంతరముండు నె వెట్టిగాని తత్తనయుని న గురునిబలె నరయ నేరని, మొఱకులుగూలుదురు నరకమున నిక్కముగఁ

మారి! (గర్వముతో) సమయమువచ్చినదో నేను గురువునే లెక్కంచువాడనుగాను, నాకితఁడు లక్ష్మణమా!

సూత్ర! (నవ్వుచు) అవును తల్లిచెవులు తెలియవారికిఁ దినతల్లిచెవులు బీజపువ్వులును గావటం. సరే ఇంతకును గలహమెందుకుఁ దట్టించినది?

మారి! ఎందుకా? ఎందుకేమిటి దుర్మార్గులకు, నిన్నరాత్రీ నిదురబోవుచున్న మా పిల్లల నితఁడు కొట్టినాడట.

సూత్ర! అతఁడేమంత యువకేకాడ! నిదురబోవువారి నెందుకుఁగొట్టును? ఎట్టివారి నేని యంతకుఁ గొట్టవలసిన యవసరమేమి? ఇది నమ్మదగినదికాదు ఈలాగని నీతోఁ జెప్పినవారెవరు?

మారి! మాయంటి యజమాని పుట్టింటి నల్లకరు, ఆపైని నాభార్యకుఁ గోపము వచ్చి యతని నెట్లేని యవమానింపకతప్పదనియు, నందులకు జరిమానాగా నాతని శిరోభూషణము దెమ్మనియుఁ బట్టుపట్టినది.

సూత్ర! ఆడువాండ్ర మాటలను బుచ్చుకొని మనము యుక్తాయుక్తములు విడిచి కలహమునకుఁ గాలుద్రీవువచ్చునా?

మారి! నేను గలహము కూడదనియే నేగ్గుగా నే యడిగించినాడను.

సూత్ర! (కోపముతో) చీ! చీ! ఇంకను సిగ్గులేక యేమోచెప్పబోవుచున్నావు. గురు ద్రివ్యాపహరముకూడ నీ కుచితమనితోచినదా? (తనలో) ఓహో ఈ ప్రశంసలఁ బ్రకృతము మఱచితి నే! (ప్రకాశము) సరే దానింగుఱించి పిదప మాటలాడికొందుమగాని ఈనాడు మనము ప్రదర్శింపఁదగిన నాటకమెయ్యది

మారి! పాండవాశ్వమేధమని యూహించితిని.

సూత్ర! ఎట్లు?

మారి! మీరొనరించిన నాందినిబట్టి.

సూత్ర|| చక్కగాఁ బోల్చితివి. ఈ గ్రహింపువలననేకాఁబోలును, మీరు తెరలొ మొదటియంకము నప్పుడే కొంత ప్రదర్శించినారు.

మారి! (తనలో) ఓహో! ఈతఁడింకను అవిషయమై నన్నెత్తిపొడుచుచు నేయున్నాడే (యోజించి) అయినను ఇప్పట్లు నాకిది యనుగ్రహమే (ప్రకాశము) అవును పాండవులకన్న మన మెక్కువవారనాయేమి? వారు తప్పినరించిన గురువు తునిఁ బరాభవింపఁ బయత్నింపలేదా?

(తెరలో) ఎవఁడురానన్నఁ బరాభవించువాఁడు;

సూత్ర|| (అనాకర్ణితముగా) సరే, యీ పోలికలకేమిగాని మనము కవుల ప్రశంస బొత్తిగా సభాస్థారులకు శ్రుతిపఱపమైతిమే.

మారి! ఈకవులఁగుఱించి వేరే మనము చెప్పనక్కఱలేదు. తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు శతావధానులు చిర్రబ్రహ్మయ కాస్తులవారి శిష్యులు అనిన నెల్లరును నెఱిగి యే యుందురు.

సూత్ర|| అవును అమాటనిజమే మీరు ముప్రసిద్ధులే వీరలిదివఱక నేక గ్రంథము లొనిర్పి యున్నవారలు.

(మరలఁ దెరలో) ఎవఁడురా నన్నఁ బరాభవించువాఁడు?

మారి! (ఆకర్ణించి) అదుగో చూచితివా? ఇప్పటికిని విరమింపక మైత్రేయుఁడు నావైఁ గయ్యునునకుఁ గాలు ద్రవ్యమనేయున్నాఁడు.

సూత్ర|| (నవ్వి) నీ గొడవనీది, అతఁడు మైత్రేయుఁడు గాఁడు ఆశ్వత్థామ, మన మీపాటికే బోవుదము, (నిష్క్రమింతురు) ఇది ప్రస్తావన.

(అంతఁ గ త్తిచేతఁబట్టుకొని రక్తిసిక్తాంగుడై యశ్వత్థామ కృపకృతవర్మలతోఁ బ్రవేశించును.)

అశ్వ|| (క్రోధావేశసంతోషయులతో)

ఉ|| శత్రుల నెల్లఁ జక్కఁడఁచి ప్వామిముణుముత్తము దీర్వఁగంటి న త్సుత్రుఁడ నైతిఁ దండ్రితలఁ ద్రుంచినఘస్మరు నగ్గణించి నా కత్యయ రాజ్య మల్పిననుగా దిక నింతటికన్న మోద, మీ గాత్రముతోడఁ జేయఁదగుకార్యము లే దిక నాకు నెయ్యెడక!

(కొంచెములోచించి) లేకేమి? పాండవహతకులును గృష్ణసాత్యకులును గూడ నీవేషముతోడనే వధింపఁదగినవారు. (తూర్పుదిక్కుచూచి) ఇంకను గొంత రాత్రి మిగిలియే యున్నది. ప్రభాత మగునంతఃకాలము మహేశ్వరుని వర మునుసరింపఁదగినదే. (వెనుకకు మరలి) సఖా! దుర్యోధన? ఇదుగో నీ మన యున నున్న కొఱతెదీర్ప గురువుత్రుం డేగుచున్నవాడు. సజీవుండవైయు న్న నీకీవార వినిపింపని నన్నుచున్నెప్పుడు. భీమగదాఘాతంబులనలిగియున్న నీవీమాత్రము వార్రజేని నోచవేమి యని వారల వెదకక త్వరగా జరిగినవట్టు వినిపింపవచ్చుతిని. కావచ్చు,

క॥ పాండవులమరణ మదియొ, క్కండుకొ దక్కంగ వింటికాదె! కడమ నీ పిండంబులపై ధారకు, నుండుకొ దప్పేమి? యిదియు నొక సంతసమే.

ఓనీ! ధర్మజ భీమాద్భుత నకులసహదేవులార?

ఉ॥ నూయలమారి కృష్ణుడు ప్రమాదము దప్పఁగఁ జేయఁ బోలు నీ రేయి యపాండవంబు నొనఁగించినవాడనె లేక యున్న, మీ రేయిడ నేని యున్న నెదు రేగుడు నేనిదె సన్న్యసింపఁగా నాయిత మైతి నీ కొదవ యన్నది నా కీక నుండకుండుతక.

(చెవియొగ్గి) ఎక్కడను బ్రతికబ్బము వినరాదు. పాఱుఁబోతులు ప్రత్యుత్తర మెందు కొనంగుదురు.

చ॥ బ్రాదమాన దాఁగెనంచు నృపు నాఱిడికూతలుకూసినట్టి మీ రెమరిపుడేల రారుర, యిహీ! యిది పౌరుషమానురోరి? దు ర్మద మదియేడఁ బోయెనుర మాటున భీతిలి దాఁగుకన్నఁ జ చ్చి దివికి జేరుటొప్పదె యిహీ! యభిమానములేదె పందలే.

ఎక్కడ దాగుదురో చూచెదంగాక మిమ్మితఁడు శేషముమిగుల్పు వాడను కొంటిరే. (పోఁబోవును.)

కృపా॥ (నడుము గట్టిగా వెనుకనుండి పట్టుకొని) గురునందనా? కాంతింపును కాం తింపును. పాటిపోయినను జచ్చినను నొకటియేకదా! ఎందు కీయకాండ తాండవము.

అశ్వ॥ నూనూ! నీకు నమస్కారము నన్నీపట్టున నడ్డగింపకుము.

కృపా॥ ఇంతకన్నను విజయి వగుదువు కాక, ప్రభాతము కావచ్చినది. ఇప్పుడింక వారల వెదకుటకు వ్యవధి లేదు. శాంతింపుము.

అశ్వ॥ ఏమి! యింతకన్నను విజయమా?

కా॥ చంపీచంపని రీతిఁ జంపితిని దృష్టద్యుమ్న, సైన్యముల్ గుంపుల్ గుంపులుగాఁగఁ గూల్చితిని, నేగుర్పాండవుల్ దక్క మా యింపక జేసితిఁ బోటుమానిసుల, నాకీ వాటికి కయ్యయ్యనం దింపే భుట్ట దెదుర్కొనక గడఁగు వారెందు గనక రామిచే.

కృత॥ గురునందనా! అప్పటి మాటట్టులుంచుము. ఇప్పుడుమాత్రము నిన్నెవరనిఁ జేటి పాఱఁ జూడఁగలరా?

తే॥ గీ॥ కట్టపుట్టయ్యెల్ల రక్తముననిండి, నిదురలేమిని గన్నుల కెత్తురురులఁ బూల నిండునశోకపు భూరుహయ్యు, ననుకరించునుక గన నడలుపుట్టు

కృపా॥ కుమారా! నీవింతకుమున్ను చెప్పినదే యైనను విస్మయముగాఁ దెలియమిని మరల నడుగుచున్నాడను ఉపపాండవు లేమిరి?

అశ్వ॥ ఏమైరా? మేనమామలకుఁ దోడై.

కృపా॥ శివశివా! ఎంతపాతకము నొనరించితివి!

అశ్వ॥ (వెడనవ్వుతో) పాతకము గాక ఇందొకటి పుణ్యమున్నదా!

ఉ॥ పాపము పుణ్యమో విను మపాండవనుక బొనరించుపాండు నే

నీపనిఁ బూనితికొ, మిగిలి రేవురు వారలు, వారిఁ జంపుట యాపసిచారులకొ గెడపు, టీపయి వారలు రాజ్యమేలఁగా నోపరు, దీనిచే మన సుయోధనుచిత్తము సంతసిల్లెడక.

ఇక నేనీ పాపాప శాంతిక్రై తపంబుచేసికొన నేగెదంగాని మీరీకుభవార్థ పుత్రశోకాతురుండగు నాంబికేయన కఱిగించి యూఱింపుదురుగాక!

ఉభయులు॥ మంచిది (వెళ్ళబోవుదురు.)

అశ్వ॥ మామా! మాట, రారాజుతో నిందాఁక నీమాటచెప్పితివా?

కృపా॥ ఏమాట?

“ఈ దృష్టద్యుమ్నుని నీకు న, నిష్ఠుని నిడించి యున్నయెడ నెన్నెన్నో

కష్టములు వెట్టి తుదకు నికృష్టంపుంజంపుఁజంపి గెడపితి ననుమా.

ఇప్పు పుణ్యలోకగతుడగు మాతండ్రితోఁ జెప్పు” మనియేనా?

అశ్వ! అవును.

కృపా! చెప్పితివి మాకు బాగుగ జ్ఞాపకమున్నది.

కృత! ఇదియే కాదు. తక్కిన మనరాజులనందఱిని గూడ నశీగిరి ననిసయితము చెప్పమంటివి. నీవీ శ్రోధావేశముచే నిప్పుడు మఱియితివి.

అశ్వ! అట్లైన గృతకృత్యుడనైతిని. మీరు చూడు. నేమనుం బోవుచున్నాను. (కృపకృతవర్మలు నిష్క్రమింతురు.) (అశ్వశ్వామ కొంతవఱకునడచి తనలో) అప్పుడే భగవంతుండగు సూర్యుడు దుదయించినాడే!

క! మందహాసంబడిరక్కము, లందఱినిం దునిమి రక్తమది తన దేహంబుం దెల్లనిండ రవి నా, చందమునకొ సత్పదవికొ జనియెడి నడుగో.

అవును ఇంతకన్న సన్మార్గ మేమందును సన్నన్యస్తశస్త్రుండనై తపంబున కేగుదుంటిగదా? (దృష్టినిగుడ్చి) ఆదుగో ద్వైపాయనాశ్రమము. ఇది ఖడ్గ మెందుకు? (ఖడ్గమునుదేకించి)

క! ఛాగములకొ వధించెడికసాయి విధమున గుత్తుకలో దెగంగార గెరిలించి రక్తమును గంతము నిండగ సారసారెకుకొ ద్రాగితి తృప్తినొందితి పినాశిపదముల వ్రాలి మొక్కి నాయాగతి నెల్లదెల్పె జనుమి యింక నిన్ను బరిత్యజించితికొ.

(ఖడ్గమును బాటవైచి పరికించి) ఇదుగో ద్వైపాయనాశ్రమమునకే వచ్చితినింక నిమ్మనలతో గూడి వారు చెప్పినచొప్పున నిష్పాతకమునకు బ్రతికార మొనర్చికొనియెద. (వైమనస్యముతో జందెము చేతబట్టుకొని)

క! పుట్టినది బ్రహ్మకుల మెటు, పట్టించితి వాయుధము బట్టించితి పోయిపోయెను నేయింతురె, కట్టా! యజ్ఞోపవీతకమ? దయవలదే!

(తెరలో)

మ॥ గురుపుత్రుం డని మీకు సందియము గల్గుం గాక భీముండు మువ్వరులకొ నైచెడివాడు గాడు గురు వొక గాక న్యాయంక గాక మశ్వకుకొ జంపక యున్నరాజు చెడు వాత్సల్యము లేనట్టియిద్దరితాత్మున్ విధించి దోషిని సంతోషము గావించెదకొ.
(కృష్ణార్జునులతో భీముడు ప్రవేశించును)

అశ్వ! కానియ్యు దీని కేమి, మంచిపనియే చేయించితివితే,

తే! గీ! పరశురాముండు సునురాజవరుల నెల్లఁ,దునిమెనని చెప్పటదికొంతకుర్రువ్వు
వట్టె, మరలఁబొగ రెక్కనీరాచమండలంబు, తిరిగియును బ్రహ్మలేజన్ముడలిపితివు
అన్ముహాన్ముడు పోవుగతికేయేసునం బోవుదుఁగాక. (సంశయముతో) అమంగ
ళమౌకాంతించుఁ గాక. అతడుకుట్టతుదకుఁ గురువంశజుఁడగుభీష్మునిచే నవ
మానింపఁ బడియె నట్లునాకునుంగలిగెడి ననిస్ఫురించుచున్నదే! (ధైర్యముతో)
కానియ్యు బ్రహ్మకరోస్త్రంబు నాయొద్ద మన్నింతవరకు నీకుఁబంశజులగునర్జు
నుండును గిర్జనుండును, భీముండును గీముండును వన్నేమిసేయగలరు.

(నిష్క్రమించును.)

భీము॥ బావా? యమనందన? నీవంతెమ్మెల్ల గా రధమునడపిసంగాదు త్వరగాఁబోవ
నియ్యు. లేదా సేను ముందుకేగెదను. మీరుచెనుకరండు. ("గురువుకుండు"
అనునది మరలఁ జదివి పోఁ బోవును.)

కృష్ణు॥ (చేయి పట్టుకొని) బావా?

చ॥ గురుసుతుఁడన్న సేమియనుకొంటివా! ద్రోణునికన్న నెక్కు డె
వ్వరి! నవస్యఁ డీవు బలవంతుడవే యనుకొమ్ము పైననుకొ
ద్వరపడు టొప్పునే! యతనిదర్ప మెఱుంగనిదే! యుపాయముకొ
బఱపినఁ గాక మత్తకరిఁ బట్టకొనకొ వశ మాన? యేరికె.

భీము॥ (కోపముతో) ఏమంటివి?

క॥ ఏమంటివి గురుసుతుఁడా, నానుందఱ నిల్చువాఁడు నాగద యశ్వ
త్థామను గిశ్యత్థామను, భూమికిబలియూదె దీనిపొగ రెఱుంగనిదే,

అర్జు॥ అన్య యూ! కాంతింపుము.

తే! గీ! అతఁడుచిరజీవి వివిధశస్త్రాస్త్రవేది, యతనిఁజంపఁగ మనకట్టులలవియగును,
పరిభవమొనర్చి దుఃప్రసాదాత్మభవకుడుఁగ, భరనుదీర్చుటయే పెద్దభరముతుదకు
క॥ ఇరువురము సనానయ్యుగ, గురునొద్దకొ జదివెతిమి యగుం బుత్తుం డా
గురున కతిండె శిష్యుఁడ, నిరువురకొ భేద మింత యిటనుండుఁ జూచి.

చ॥ అతఁ డిటువంటిపూనిక్తి మెయి నాపాపభూమికి బుద్ధిశూర్వక
స్థితి నరుదేడు వచ్చినను తేసెనేచేతయె లేదు నేడె దు

ర్మతి యగునానుయోధనుపరాభవమున్ విని స్వామియప్పు డీ
ర్వుతలఁపు వుట్టి యిప్పనికిఁ జొచ్చెనతం డతిరొద్రీమూర్తియై.

కృష్ణ॥ సంశయమేమి ? వెనుక నారాయణాస్త్రియ్యు ప్రియోగించినప్పు డే మైనది ?
అది యీతఁడు మాత్రమేలుగనిదా ? భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామలు నల్వరును
మున కజేయులే. అయినను, అందు రెండు సముద్రీయ్యుల నాయాయి యుపా
యయ్యులం జేసి చాటితిమి. తక్కురెంటితో మన కప్పుడంత యవసరమే
లేకపోయినది. ఇప్పుడిప్పునియైనను,

క॥ అనయమతి యైనదుర్యోధను పంపునఁ జేసఁ గాని తనయంతన తా
నొనరించునె గురుసుతుఁ డెం, దును ధర్మాధర్మపద్ధతులు నేరఁ దొనో.

అర్జు॥ సంశయమేమి ? యెంతయోగ్యుల కైనను రాజనిశోధయ్యునఁ గొన్నియకృత్య
య్యులు పాసఁగుచుండును.

చ॥ గురుఁడును భీష్మఁడున్ మనకుఁ గూర్చెడివారలు కారె, వారి లి
ర్వురుఁ జనుజేరె యుద్ధమునఁ బోరఁగఁ, జంపరె పెక్కుమంది, నె
వ్వరుఁ దమపూను వేషమును బట్టి చరించుట యొప్పదే ! మతుల్
దిరుగవె ! తన్మయం బగుగతిన్ బవరంబు లొనర్చుపట్టునె.

కృష్ణ॥ నీవుచెప్పినదియే యిక్కడఁదగియున్నది. నాటకములోని వేషధారులే యొ
కప్పుడు తన్మయం లగుచుఁ దత్తత్కృతులకు సిద్ధ మగుదురు. అట్టిదో
నిజముగా యుద్ధసన్నద్ధు లగువారి కాయాసమయమ్ముల బంధుత్వాదికంబు
పొడకట్టునే ?

భీమ॥ యుద్ధసన్నద్ధు లగువారిన్ జంపిన నీతఁ డపరాధి యే కాఁడు.

క॥ ఎదఁ జేయి జెట్టికొని పోరి, నిదురించెడివారిఁ బట్టి నింద్య మనక చం
పెదరట ? కూరులు; లోకం, బిదిమెచ్చునె? పరమాగలదె! యిహ యుండెడినే ?

కృష్ణ॥ అతప్పున కే కదా ! యితఁడు గురుపుత్రిుండైనను బరాభవింపవలసి వచ్చి
నది. (పరికిమింతురు)

అర్జు॥ అదుగో ద్వైపాయనాశ్రమము. అటఁబారాశర్యమునీందులి శిష్య సహితము
గాఁచీటుణ్యగోష్ఠిచేఁ గాలంబవసయించుచున్నారు. వారిదర్శింప వలసినదే
కాని వారిప్రతిమనయుద్యమమ్మున కంతరాయమొనరింతురు. కాన నిట
నుండియే నమస్కరింపుదము. (రథమునుదిగుదురు నమస్కరింతురు)

భీము॥ (కొంతముందునడచి దృష్టినిగొట్టి) ఇదియే భాగీరథీదీరము మన మాతలి నీయె
డలనే వెదక వలయును॥

కృష్ణు॥ అనుగో, యొకవిన్నపస్యాసి, కాఁడు కాఁడు ఆశ్వత్థామ.

తే॥గీ॥ కేలజపమాల మెయినిండరాలుబూది, దండనగమండలుపుమోలవర్భలొప్ప
నయనములు మోడ్చి కృష్ణాజినంబుమీదఁ, గూరుచున్నాడుతపసియైగురునికొడుకు.

బావా! పవననందన!

చ॥ తనపోనరించు దుష్కృతికే దద్రయుఁ బాండవు లన్ని వస్తుగో
యసుభయమో, యినీ! ద్విజుఁడనై పోనరింపఁగ రానికృత్యముఁ
బొనరిచినాఁడ నక్షన్మాదయమో, ద్వయమో, గురునందనుకొ విర
క్తినిఁ గనఁజేయఁ బోలుఁ, బరికింపును? యీతని దైవచేసముకొ.

(ఆశ్వత్థామ పరివేశించును.)

భీము॥ (పండ్లు పటపట గొలుకుచు) నీవు మొదల నుడివినపేతువే నరిగానున్నది
(యందుకునడచుచు) ఓరీ! విపరీతులధను! భూమిహత్యాపరాయణ!

ఉ॥ బాణకలాభిమాన మది భగ్నులుగా నిసికేశం బోయి ని

దాఁబులఁ జంపి దొంగవలఁ దాపసివై యిటు కేగుదెంచితే?

దోణిపుత్రుని గంగఁబడఁ దోచితే? యింతన చావు దప్పేనే?

పాణియు లింత తీవ్రే? పసిబాలురఁ జంపితి వేమి? దుర్మతి.

ఆశ్వ॥ (హుచి తనలో) ఓహో భీముడా! వెనుకఁగృష్ణార్జునులుగూడనున్నట్లున్నా
రే! అగుం గాక పీరిలక్ష్య మేమి? (ఊరకొనును.)

భీము॥ తే॥గీ॥ లేచిరావేమి లోరి? నీవీచి మడఁతు, నీచవుంబనిఁ జేసియు నేమమేల?
గురుసుతుండవటంచూరకొందుచునుచుఁ, దలఁపఁబోకును? యాదారిత ప్పెనేడు

చ॥ చదివితీ వేమి సార్థకము? శాస్త్రము వేదము శల్లవిద్వజ్జ్,

మది నొకయింత యుక్త దయ యు మానము లేనివివేకహీనపుం

బుదుకు ను గణ్యమే? యెటుకు బాటిన వెయ్యెడ సాచ్చిన్కొ త్తమిం

పదు గద! నే త్తమించినను మద్దద, యోరి? దయావిహీనుఁడా?

(కృష్ణార్జునులు సమీపించుచున్నారు.)

ఆశ్వ॥ (తనలో) మనమూరికున్నను ఈతఁడూరకొనునట్లులేదు. ఈపేరిరి కిదియే
యెత్తరం బగుఁగాక (తృణమునభిమంత్రించి) తల్లీ! బ్రహ్మశిరంబి?

చ॥ ధర కలిగెం గదా! యనెడిదర్పమునన్ బొగరెక్కి "దేవునై
గురువునునై, యమంగతిని గ్రొవ్విచరించెడి యిద్దురాత్ములన్
బొరిగొని నాదుపూనిక్కి మెయిభూమి నపాండవమున్ బొనర్చి య
క్కురుకులనాధుచిత్తమునకున్ ముదమున్ దనుకంగఁ జేయుచూ.

(విడచును.)

కృష్ణ॥ (తత్త్వముతో) అర్జునా? అర్జున!

ఉ॥ పావనిపల్కులన్ గనలి బ్రహ్మశిరంబు సరంహుడై మహీ
శేవసుతుండు నించె, నిది ద్రిప్పఁగ నాకును నీకునున్ మహా
దేవునకున్ గడింది, వెన దీనికి దీనినె పంపు మయ్య, యా
పైవిధి చూచుకొంద, మదె పావని చచ్చెడిఁ జచ్చెడిన్ సఖా.

అర్జు—(శరమభిమంత్రించి విడిచి)

కా॥ అమ్మా! బ్రహ్మశిరంబ, నాగురుఁడు దోణావాక్యపుక్కుగిండు జీ
వముం బాయక యుండఁగా వలయు, మావంశమునకు మేము సా
ఖ్యమున్ గాంచవలెన్, బ్రపంచమునకున్ గప్తము రా రాయ నీ
విమ్మై నన్ను నకుగ్రహించి చనుమి? యీయప్రస్థున్ దిగ్విష్ణుమా?

(తెరలో) ఓహో సాత్యవతేయ! దగ్గఱ నుండియు నట్టిపని చూచుచునారకుంటి
వేమి? వారింపును. వారింపును.

వ్యా॥ (ప్రవేశించి ఆకాశమునంకఁజూచి తనలో) ఓహో! నానిదువారివాక్యము
లాయువి;

నార॥ (ప్రవేశించి) ఓ అశ్వమాథామార్జునులార!

కం॥ ఇప్పుటికి నెన్నియుద్ధము, లిప్పుడమిం జరిగె? నెవ్వరేనియుదీనిం
గుప్పిరె? యిది జగ మడఁపదె? యిప్పాపపుఁబనికి మార లెట్లాప్పితిలో?

వ్యా॥ అర్జునా! క॥ గురువన గుగుసుతుఁడన నొక్కరూపు గా కున్నె? యతఁడు
కనలిన మనకుం ద్వరపడుటు చితమె? శరమున్, మరలింతువు గాక జగము
మాయించెదవే?

అర్జు॥ (వినియచుగా మహాత్ములారా? తమించి నామనవి చిత్తగింపవలయు.

క॥ మీయానఁ గట్టుపడి నే, నాయస్త్రము గ్రమ్మఱింతు, నరఁ డారితిన్
జేయునొచేయఁడొ యది మీ, రేయూహింపంగవలెఁ జూడీ? దయకలిమిన్

(అస్త్రమువంకజూచి) అస్త్రరాజమా!

తే॥గీ॥ గురువునడ భక్తిగలనేని గూళతనపుఁ, బనికిజూరనేని భీతులజెనకనేని
నిన్ననమ్మి పూజించితినేని కాంతిఁ, జెంది లోకహితంబు నేనెదవుగాక.

నార॥ కుమారా! నీయస్త్రముం గూడ నుపసంహరింపుము.

అశ్వ॥ ఇదుగో యుపసంహరింపుచున్నాడను. (తనలో)

గీ॥ అతఁడు నేవాంశసంభవుడగుటజేసి, యధికగురువాదనిరతాత్ముడగుటజేసి

యుపశమింపఁగ నేర్చె వాకుపశమింప, రాదు, చేసెడిదేమి? యీమీఁద నేను

ఇట్లుగంగాక (ప్రకాశము) మహాత్ములా గా! వినుండు.

చ॥ ఎఱుంగుదు నీటియస్త్రమున నేయుట తప్పని, రాజరాజ నాఁ
బరగునుమోధుఁడొ శిరము వ్రయ్యుఁగఁ దన్నినదానిచేఁ గృథా
భరము విహింప లేక యిది పాండవులకొక గడతేర్చుపొంపై నేఁ
బఱిపితి, లోక మిశరముబారికొక చాగుటిగాక యుండుతఁక.

వ్యా॥ ధర్మాస్మత్తలగుపాండవుల నధించుట నీతరము గాదు. మామాటవిని మరలింపు
ము, మఱియు నింకొకటి వినుము.

తే॥గీ॥ పోరుదుశ్శృంగధనునితోడఁదీతె మిశు, నిరువురకు నాలమియ్యదియెందుకొఱకు?

నార॥ ఎందుకొఱకన నేల? తలఁ జొనర్చియకార్యమంబుట్టి సహేతుకమే యయి
నను ఏదో యొకవిధమున సంధి యగుట శ్రేయము.

వ్యా॥ (అలోచించి) గురునందనా! యెవరేని నీది తప్పనక తీఱదు. సత్యప్రతిజ్ఞ
లగు పార్థులు మిన్నక పోవువారు గారు, కావున

తే॥ గీ॥ నీతిగోమణి వారి కీ నేర్పజేసి, సంధి యగు నింతకొండు పాసంగ దిందు

అశ్వ॥ (తనలో) ఓహో! యును లెంతవత్ససాతముగాఁ దగవు దిద్దుచున్నాను. అగుఁ
గాక మని నైతింగదా! ఇతవైరముతగదు, ఈచుణిలో నాకేమియవసరము?
(ప్రకాశముగా)

చ॥ కురుపతిఁ గెల్చి రత్నములు కొల్లబుగాఁ గొనినట్టిధర్మభూ

వరునకు నిట్టిరత్న మొకబాగ్గింతయే? విపులద్రావ్యముకొ గ్రహిం

చిర? నెగడక దలంచునృపశేఖరు, లిచ్చితి దీని నోమునీ

శ్వర? భవవర్షితమ్ముగ, భవవ్యచనం బవిలంఘ్య మాటచే.

ఇద్దానిధరించువారలకు నాఁకలి యు డస్పియు శాంతియు నెప్పుడు జనింపవు

ఇట్టి నాప్రాణమ్ము నిచ్చియు నిక శాంతి యొట్టుపొందనేర్తును? (కోపముతో)
 తే॥ గీ॥ బ్రాహ్మణస్వాపహరమ్ము పొండవులకు, వేడ్కగావున నిది పొండవేయ
 దార, గర్భముల కెల్ల హరియించుఁగాకపిదప, శాంతిగనఁగాక కమఁగాక
 సంతసంబు.

కృష్ణ॥ (తనలా) ఓహో! యీదురాత్ముఁడు మరల నస్త్రీయును బ్రజ్వలించఁజేయు
 చున్నాడే!

మనులు॥ అందొక్కటి మావచనంబున నిలుచుఁగాక.

కృష్ణ॥ విధిగా నట్లగుంఁగాక

అశ్వ॥ (తనలా) ఉత్తరాగర్భముగాఁబోలును (ప్ర)కాశముగా) మీపక్ష పాతవచనము
 లిప్పట్ల సాగవు.

ఉ॥ మీరు ను మీరు నుంగలసి మెల్లఁగఁ జల్లనిమాట లాడినం
 దీతెడిపాటిగా దిది సుతీక్ష్ణము బ్రహ్మశిరోస్త్ర, యుత్తరా
 దారకు గర్భమంద భసితం బొసరించెకేఁగాక దానిచే
 బోరిది యేల వచ్చెనని పొక్కుచు నుందురు గాక పొండవుల॥

కృష్ణ॥ గురునందనా! యిటు చూడుము.

ఉ॥ నీదగునస్త్రీ మిట్టి దని నేను నెఱుంగుదు నందుకే కదా!
 నీదెస నింత చెప్పితిమి నీ నటు చంపెద వేని నానికే
 నే దయఁ బ్రాణ మిచ్చితిని నీవికఁ జేసెడి నేను! పొన్నుకొ
 గాదన నేల! నీకుఁ దగుఁ గా కిది యొడ్లకు నెందుఁ జెల్లునే॥

అగ్నిమరుండు నీమేనమామయొద్ద నేయస్త్రీవిద్య నేర్చికొని భూమిం బరిపాలించు
 గాక. నీవిప్పాపయ్యునకొ జేసి మూడువేలం డ్లన్న వస్త్రములు దొరకక దుర్గంధ
 దూషితశరీరుండవై తిగుగుచువు గాక.

వ్యా॥ అదితప్పుక యమోఘమృగుఁ గాక

అశ్వ॥ ఏమి? నన్ను శపించితివిగా? నీకును నేనుబ్రతిశాప మీ నేర్తును గాని అయ్య
 ది నేట. కేపట నొక్కపతివ్రతాశిరోమణిచే గా నైయుంటఁ జేసి యూ
 రకుంటి.

చ॥ విదురునియుంట విం దనుచుఁ బెట్టితి సంది చెడంగ; నాజికిం
 గుదురనివానిఁ బాఠుఁ బురికొల్పితి గీత లటంచుఁ జెప్పి, యా

పడ గలవేళఁ గర్ణపయఁ బంపితి పాఠ్యశరంబు, చక్రమున్
దుడ నొకసారి పట్టితివి ద్రోహము లియ్యవి కావే? మాధవా.

ఇవియిట్లుండుంగాక.

ఉ॥ నరుఁ డతిధర్మతత్పరుఁ డనం దగునత్తమఁ డయ్యు నీవవ
స్సరణి! అఁగి కాదె విరసయ్యులు పెక్కులొనర్చె, నాటిసం
గరమున నన్న నేయు టది కాపురుషుల్ పొసరించుకృత్యమా?
పరువు గలట్టియుత్తములపద్ధతియా? వివరింపు మో హరీ.

నీవు వివ్యంశసంభూతుండ వగు మహానుభావుండ వగుటం జేసి నిన్నేమియు ననఁ
గూడదు కాని యైనను యథార్థమునకుఁదప్పండఁ గూడదు గదా!

ఉ॥ కర్ణుడు దుర్జయుం డగుచుఁ గౌరవనాథుని బాడుచేసె నీ
నిర్ణయ మాదరించి యవిసీతులు పాండవులైరి, నీవునం
గర్ణుడు లేక యున్నయెడఁ గౌరవపాండవయుద్ధ మున్నచే?
కర్ణుఁ డొకండె దుర్జనుఁడు గాఁడు సుమీ వసుజేవనందవా.

ఇక నొకమాట నీతోఁ జెప్పి విరమింప నెంచుకొన్నాఁడను. ఇదియుంగూడ సావధా
నంబుగ నాకర్ణింపుము.

ఉ॥ పావనుడైన ధర్మజునిఁ బట్టిపలార్చి నిరోధ పెట్టి నా
చావు వచింపఁ జేసి కలశప్రభవున్ గిరురించిచంపి తీ
యేవపుఁగార్థముల్ జగము నెల్లెడ నెవ్వ రెఱుంగనట్టివా
రీవిఁకఁ గోటిజన్మముల నెత్తిన నిద్దితమ్ము వాయునే.

ఇంకను నీదోషములనేకములు గలవు గాని నేఁ బోవుచుంటి క్షమించి నాయందు
దయ యుంచుము. (నిష్క్రమించుట.)

వ్యా! (రత్నమును భీమునిచ్చి) నాయనా! పవమాననందన!

ఉ॥ ఈమణి నిచ్చి ద్రాణిశిరి మే యుకొ మ్మని చెప్పి పుత్రతో
కామయమగ్న యాదుఁపను నాత్మజ మాఱిపిలంగఁబల్కుండ
కామిని ధర్మజుం డెదురుఁగన్నులు గా మిను వేచియుండు) మీ
రీమెయి నిల్వకే చనుడ యేమును బోయెద మిచ్చకచ్చగక.

(ధర్మరాజును ద్రాపదియుఁ బ్రేమింతురు.) (వ్యాపారులు నిష్క్రమింతురు)
ద్రాపది! అయ్యో! కుమారులా రా! అభిమన్యునిమ్మరికే విచారించుచుండ మీరుఁగూడఁ

గన్మొఱంగితిరా? అయ్యో! అన్నలారా! అయ్యోతండ్రీ! అక్కటా! పుట్టినది మొదలెన్నడును సుఖమెఱుగనైతిగదా! అన్నా! జూదహా! యెంత చేసితివి.

ధర్మ! నేనీ! యూరిడిల్లుమూరిడిల్లును, తుత్తియపుతుల కిట్టిమరణమే ఎప్పటికైన దటస్థించెడిది. (తనలో)

మ॥ గురులకొ జంపి కుమారులకొ గెడపి కోర్కలలో మన్నగాఁ జేసి యి
క్కురువంశమ్మును బాండువంశమ్మును బొగ్గులో నేసి తే మండు నికొ
జరకాలమ్ముననుండి రాజవరులు చెప్పిదింపరైతే దుహ
దరమా! నీదగు పేరెటింగియును గట్టా! మోసపోతింజుమి.

దౌ॥ అయ్యో! యీచుమక్కుత్యము వలదని కృపాచార్యులైన బోధింపకపోయె
గాఁబోలును. తండ్రిలారా! యెంతదుర్మార్గుగాలనైతి నోయి. (కృపాచార్యులు
ప్రవేశించును)

కృపా॥ దుర్బవరాజపుత్రీ! నేను బోధింపక పోయినవాఁడఁగాను. తల్లీ! యిదియంత
యు నవశ్యంభావి యగు కాలపుదౌర్మార్గ్యము, అట్లుకాడేని,

ఉ॥ ఏగురఁ బార్థులకొ మిషమెయికో దొలఁగించిన యాదవోత్తముం
డీగుఱు తిందుకం తెఱుగఁడే? యిటు తాటకు నొప్పికాదే? తా
మేగడివేళ వీరి నిటనే దిగఁదాపుట, నాటఁ బాండవుల
దాఁగిరి గాని పొగిణులు డక్కుట గుర్తభ మేరికేనియుకొ.

ధర్మ! ఆచార్య! యెప్పటికన్న నాటివిశేషమేమి?

కృపా॥ చెప్పెద నవధరింపును.

చ॥ అటులు సుయోధనుం డనుప నయ్యెడ కేగడివేళ మధ్య నొ
క్కట వికృతాకృతికొ శివుఁడు గానఁగ నై తుదకుకొ బ్రసన్నుడై
“యిటు విధిచోదితంబ యగు మీవు నిమిత్త” మటందు ఖడ్గ మొ
క్కటి దయచేసి తా నతనికాయమునం దిమిడకొ స్వయమ్ముగకొ.

ధర్మ! వింటివా? పాంచాల రాజపుత్రీ! ఇది ప్రళయకాలగుదురీం దొనర్చినకృత్య
మగాని యశ్యతామది కాదుసుమీ.

దౌ॥ మనుజులునేమి తమాకులుగాని అన్నింటిని భగవంతుఁడేమాలను అయ్యో!
తండ్రిలారా! మఱుదులయందు దయగల్గు శ్రీకృష్ణునకు మీయందు దయలేక

పోవుటయు నాదురదృష్టమే.

ధర్మ! పతివ్రతా శిరోమణీ! ఇది యవశ్యంభావియే కానిచో,

ఉ॥ వెన్నుఁ దెలుంగనట్టిపని వీసము నుండ, దెలుంగనట్టి భం
గి న్నటియించు భూభరము కేవలముతో హరియించుపాంఠేదాఁ
బన్నె నటించు వింటిఁ గురుపాండవయుద్ధ, మబద్ధ మానో యా
పన్నులఁ బోయితికొరికితి భారమ! వీరల కాయు వుండినకొ.

కృపా॥ సమస్తధర్మవేదు లగుమౌనరులుచెప్పవలసినది లేకముంగాన రాదు. అన్న
ద్రోపదీ!

ఉ॥ ఏల సమస్తముం దెలిసి యిట్లు వృథా విలపించె దమ్మ? గో
పాలుఁడు నిన్నుఁ జెల్లెనిన బాలనీ నేయక మిన్న కుండునే?
వీ లొకయింతయున్న, నిదివిశ్వజనప్రళయంబు, కానిచో
నాలములోన లేనిగురునాత్మజుఁ డేమిటి కల్లఁగా వలెకొ.

ద్రోప॥ ఎందు కల్గిన నేమి. నాకడుపునఁ జిచ్చు వెట్టెనుగదా. అయ్యో! బ్రాహ్మ
ణుడైపుట్టియట్టియకృత్యమునకుఁ బాలుపడుట యెచ్చటనుగన్పడియు విన్న
దియుఁ గాదు. కొడుకులారా! అప్పాపాత్రుఁడు మిమ్మెంత కష్టపెట్టించె
నోకదా!

ధర్మ! (ఆలోచించి) ఆచార్య! యింకనొక్క బాహ్యకారణ మియ్యెడ లేకపోలేదు
సుమీ!

చ॥ ద్రుపదుని నాటనండియును దోణునికిం బడ, దక్కతమ్మునఁ
ద్రుపదసుకుండు దోణుతల ద్రుపించె నధర్మము గాఁగ. దానిచే
గుపితమనస్కుడై యితడు కోలుమనంగెడు వైస్య మెల్లఁ, గో
పపరివృతాత్మ్య లాజనులు పాపము బున్నెనుఁ జూడ నేర్తురే.

కృపా॥ అవును. నీ వనినదియు యథార్థమే (పరికించి) రాజా! భీమార్జునులెక్కడ?
ధర్మ! (సంకయముతో) పుత్రతో కాకుర యగుపాంచాలి మారార్ప గురువుతుని
పై కరిగిరి.

కృపా॥ (కొంచెము కోపముతో)

గీ॥ ఆండఱుసస్వియుంటిమనర్హ కృతులు, గణన చేసిననిందుచొగ్యతను వెనకు
నీ వెలుంగవొసంగితి నేనెలుంగనో, భారతమెబొంతుగాదె యోపార్థి వేంద్ర

ధర్మ! (తనలో) దోబుని మృతికై నాయెనరించిన దుష్కృత్యము నుగ్గడించుచు న్నాండే! (ప్రకాశము) అవును, సత్యమే. నాకుగురువుత్సాహి బలాభవించుట యంత యిష్టమేలేదు, నున కర్మమున కతడేమి యొనర్చును. మీరు భీముని కోపమెఱుంగనివారు కాదుగదా! అతనివెంటఁ గృష్ణార్జునుల నేదో యొకవిధ మునసంధి గావించుటఁడని పంచితిని.

కృపా॥ రాజా! మంచిపని చేసితివి నీకు సర్వవిధముల పృథి యగుఁగాక.

చ॥ మిగిలినవార మేని యిది మేలది కీ డని చెప్పి కొంచు దై
ఎగతికి నక్కజంపడుచు వందురువారల కొండొకప్పు కొం
తి గలుగఁ జేసి కొంచు నుగతికొ గనుమార్గము చూచుకొక యీ
పగ లివి యేల? మీరవఁగఁ బార్థివ! మే మన నేటివారమే.

క॥ మీరని కొమరుం డనియును. నారయఁ డొక్కంత భేద మాజేశకుఁ డా
ధీరు మొగ మైనఁ జూచి వి, చారించితి మంచితోవ నారాచారా.

ద్రౌప॥ అయ్యో! పట్టరానికోకమ్మున మారుతిం బ్రేరేపితి దీన నేమి యుపద్రవము సంఘటిల్లు నో, దైవతా! ఇప్పుడిక నేమి చేసినను నాకొమరులు లేచిరారు కదా!

కృపా॥ (తనలో) ఆహా! యీమె యెంతయోగ్యురాలో కదా! ఇట్టిసమయమ్మునఁ గూడ వంశదోహి పట్ట నిట్లు పశ్చాత్తాపపడుచున్నది (ప్రకాశము) అమం గళము శాంతిండుఁ గాక. కృతసంధులై యరుడెంతురుగాక.

(అంతఁ గృష్ణ భీమార్జునులు పోవేళింతురు)

భీమా॥ పాంచాలరాజపుత్రి! ఇదుగో, యాతని శిరోరత్నము. నీప్రతిని నెఱవేర్చుకొ నుము.

ద్రౌప॥ (పుచ్చుకొని) దీనికేమి యమ్మహాత్ముఁడు నాకొమరులవలెఁ దల్లి దుఃఖదా యి కాలేదు కదా!

కృష్ణ॥ వ్యాసాచులయనగ్రహమం బట్టి యు ద్రోణునినిష్కపాతముం బట్టి యు నిప్పటికి మీయత్తగారును నా పెయు ధన్యరాండ్రే.

ధర్మ॥ (సంశయముతో) అర్జునా! బ్రహ్మశిరంబు ప్రయోగించెనా రేమి?

అర్జు॥ అన్య గారిపలుకులం గనలి మొట్ట మొదటనే యాతఁడు దాని నుపయోగించెను

తే॥గీ॥ గగనమల్లనుమంటలఁ గప్పిపుచ్చు, నమ్మహాస్త్రియును నెవరడుచుట
యతనితల్లిడియెయ్యప్రమైయవతరించి, చునలఁగాపాడె లేకున్న మనముమనము

ధర్మ॥ అమృహాత్మునిందలఁచుకొన్న నాకెవరిచావుకన్న దుఃఖమువోడమెదుఁజుమి
చ॥ కొడుకునికన్న నెక్కుడుగఁ గూర్పుతలంపున విద్యచెప్పె సా
ధ్యమయిన పట్టుఁ దా మనలఁ దాఁకకయే బవరంబొనర్చె రా
జ్యము మనకీదలంచి తనచావున కేనియు నొప్పె నిట్టియు
త్తముఁడు తటస్థమానో యిఁకఁ దమ్ముడోజన్మములెన్నియై త్రినిక.

అర్జు॥ ఒక్క యాయనయే యేమి? నీలో,

చ॥ కృపుఁ డనునామ మీయనకె కేవలముందగుఁగాక యాలమం
దెపు డెవరికొ వధించునటులే కనుపట్ట, దసాధ్య మైన నా
హుపటిమ గల్గి యీతఁ డిటు లూరక యుండుట చూడ నస్పదీ
యపరిభవాన కొప్పమి యె యాఁ జుమి కారణ మెన్నిభంగులక.

కృపా॥ నీ పనినట్లే సాధ్యమైనంతవఱకు సంచరించినను దుట్టకుద క్షిప్రగోరకృత్యము
నందు నేఁడుగూడ నుండ వలసివచ్చెఁ గదా! యని విచారించుచున్నాఁడను.

ధర్మ॥ గురువర్యా! ఇవి యేటిమాటలు?

ఉ॥ ఉండక తీరునే! యొగులయొద్దఁ దగ్గఁ గొలుపుండి యందులో
భండన మాచరించుపనిఁ బట్టిచరించెడునల్లు, శత్రులక
గండడఁగించు టన్న సరిగా నగునే? యొకవేళఁ గొన్నియు
ద్దండపుఁగార్యముల్ వలసి తప్పని వచ్చుడుఁ దప్ప నొగ్గఁగుల్.

ద్రౌప॥ ఇంతకు నెవరికర్మమున కెవఁకర్తలు? ఎప్పుడో యిట్టిమఃఖము నితరులకుఁ గలి
గించితిని, ఇప్పుడనుభవించుచున్నాను. ఒకరా యిద్దఱా, అయిదుగురు కొమ
రులు వోయి రాయివలె జీవించియున్న దానను.

ధర్మ॥ ఆశ్చర్యమేమి? నూలుగురు కొమరులు వోయినగాంధారి జీవించి యుండ
లేదా!

కృష్ణ॥ ఇక నిట్లున్నకొలఁదిని చుఁగి మతిశయించుచునేయుండును. లెండు త్వరగా
స్నానము లాచరింపుడు.

క॥ పరలోక గతులకొక కెవ్వరు నింటకొ దాన చూడ వలదు తటినీకై
యరిగి యటఁ గ్రుంకు లిడుటయ. మరియూద సమస్తధర్మకాగ్ధములందుకొ

కృపా॥ అది మళ్లీ, నీ వెఱుంగని ధర్మము లేని గలవు?

ధర్మ॥ (తనలా) అక్కటా! నాకుఁ బెద్దతండ్రిపోలికయే వచ్చినదిగాదా! దైవమా!

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇదిశ్రీ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం

బగు పాండవాశ్వమేధస్మయఁ

బ్రథమాంకము.

పాండువాళ్ళ మేధము.

(ద్వితీయాంకము)

(అంత గాంధారి ధృతరాష్ట్రులు విదురసహితముగాఁ బ్రవేశింతురు.)

ధృత॥ జేనీ! యూజిబిల్లు మూజిబిల్లుము.

ఉ॥ ఏకుటిలాత్మ లొడ్ల కెపు డెగ్గు ఘటెంతురొ యేరు పెద్దలకొ
గొని యేలరో సకలకష్టములుం దుని వారి కబ్బు, లో
కైకహితముగా నడచునట్టిమహాత్ములు సౌఖ్యభాక్కు. లీ
శోక మి దేల? దైవగతి చోద్యమె! శోకము కార్యకారియే.

గాంధారి॥(దుఃఖముతో) అయ్యో లక్ష్మణకుమారా! నీవైనబ్రతుకవైతివిగదరా! నాయనా?

ధృత॥ తండీ! యింత జరుగు నని యెఱింగితి నేని నిన్ను రణరంగమునకే పోనీకపోదును గదరా!

విదు॥ జేని నోదార్చుటకు బదులు తాముగూడ నజ్ఞానమునఁ బడెదరేమి?

ఉ॥ ఇయ్యెడ శోక మందుఘట మేమి? సమస్తము మున్నెలుంగమే?
కయ్యము సౌఖ్య మిచ్చుటయూఁ గల్గునె? యాయభిమన్యఁ డిట్లనే
యయ్యకు నమ్మకుం గడుపునం దనలం బిడఁడే? జగముల్లో
నియ్యెడ నిట్టిశోకముల నెవ్వరు కుందనివారు? పార్థివా.

ధృత॥ (కనులుదుడిచికొని) నాయనా! దుశ్యోధన!

చ॥ కడుపు దవానలంబు గఁ బొకారెడిఁ గన్నులు మున్నె కానరా
వడలెడిమాకు నేమి గతి యందుఁ దలంచితి వయ్య? నూర్వరక
గొడుకులగన్న మాకు నొకకొడ్కును జేతి॥ నూత లేక పో
యెడినె? విధాత నీయెడల నింత వహించునె? పక్షపాతముకొ.

గాంధారి॥తండీ! దుశ్శాసనా! నిన్ను నేనెట్లు మఱచి పోతు నోయి!

విదుః (తనలో) ఎంత కష్ట మొకకష్టము. వీరికేమి చెప్పి యూహిల్లఁ జేయఁగలను. ఇట్టికష్టము శత్రువులకేని లేక పోవుఁగాక (ప్రకాశము) అమ్మా! పనూనికా!

ఉ॥ శత్రుల నాజి నోర్చి పెలుచున్ జగ మంత యు నాకొమించినీ
పుత్రుడు లేని యేల గుడిఁబోయిరి యానావరంగమం, దినే
క్షత్రియు లైనవారలకు సమ్మత, మేడువ నేల? ద్రాపదీ
పుత్రులు వోరే? జ్ఞాతులకుఁ జూరిత మారక యిట్లు కల్గెనే.

ధృత॥ (కొంచెము సంతోషముతో) గురునందనుఁడు మాత్రులు తుదకు మంచుపనిచేసి నాఁడు సుమీ తమ్ముఁడా! ఇంతపని కన్గఁ డేని యుఁ జేయలేదని యేనా లాత్పర్యము.

విదుః (తనలో) ఇప్పటికిని నితని కీదుర్బుధి వదల నే లేదు. ఆయనను నిష్పదేమియు మన మనఁగూడదు. (ప్రకాశము) ఏమంత శ్లాఘ్యమైనపని చేయలేదు. ఈ యాకార్యమునకు నీవంటిజ్ఞానవంతులు సంతోషించు టుచితము గాదు. ఇంత యెందుకు? అతని! బాసటగానున్న కృపాచార్యులే యిందులకు సంతోషింప లేదుగదా! ఈసంగతి యాయన చెప్పినమాటలవలన నీకు స్పష్టపడియే యుండును. “సర్వేజనా స్సుఖినోభవంతు,, అందఱును సుఖముగా నుండవలెనని యెవరుకోరుదుకో వారికి భగవంతుఁడు శుభముల నొడఁగూర్చును.

గాంధా॥ అమ్మా! దుస్సలా! మామూలమున నీకు వైధన్యము తటస్థించినది కదా

ధృత॥ ఓహో! పుత్రులొక మంత తీవ్రమైనది! తండ్రీ! దుశ్శోధన!

ఉ॥ అల్లుఁడు వోయిన ప్పడు త్వదాత్మజుఁ డీర్లినయప్పు డెల్లరా
ట్లజు లేగినప్పుడు నెదం గుడియించితిఁ గర్ణపాకకుఁ
దల్లడ మంతగాఁ గొననిధైర్య మదెక్కడఁ బోయె నేడు నీ
త్రోల్లినవార్త వింటిఁ గడలేటితిఁ జచ్చితిఁ బో పాకాలితిఁ.

గాంధా॥ అయ్యో! అయ్యో! (మూగిల్లుతుం.)

విదుః (తనలో) అహా! పతివ్రతాశిరోమణీ! నీకడుపున నెంతటిదుండగులు పుట్టిరి!
(ప్రకాశము) అమ్మా! గాంధారరాజపుత్రి!

ఉ॥ కన్నులు లేనిభ ర్తదకఁ గాంచఁ గదమ్మ! యతండు నీదు దుః
ఖోన్నతిఁజేసి పొగిగులు నూడ్చెడి, సౌఖ్యము నెంచి కష్టముల్

పన్నిన ధాతకై యడలఁ బాడి యటమ్మ? ద్వయమ్ము. తుల్యమే
యన్న బుధోక్తులం దలఁపమ్ము! పురాకృత మీడఁ బోవునే.

గాంధా|| (మాతృదెలిసి) అయ్యో! భీముఁ డెంతదుష్కుత్సము చేసినాఁడు.

ధృత|| దేవీ! మనబంగారము మంచిదైనఁ గంసారి యేమిచేయును?

ఉ|| “నూయ దురోదరం బుడుగుమా,, యననో “దుర్బపదార్థజాత న
స్నాయము నేయఁ గాఁదగదు రా,, యననో “వెనఁ బాలు పంచి యా
దాయలతోడఁ గూడఁ దగదా,, యననో వినఁ దామె నింతకుకా
బాయనిమంచిచెడ్డలవి పంజులఁ దీటున? యింత నేయవే.

(కొంచెముకోపముతో)

తే||గీ||స్వాల్పకుండవై కొంపనగులదోగి, తాత్మజులమేనమామవై యడఁచినైచి
తీవు చేరినఫల మిప్పు డింత తేట, తెల్ల నాయె వృథా మాట భీరు లనరు.

విదు|| అన్నయ్యా! యేమిమానెట్టి, శకుని యేమిచేయును? దైవగతి యిట్లున్నది.

గాంధా|| అయ్యో! తమ్ముడా! నీ వెందుంటివోయి?

ధృత|| (తనలో) ఓనగా! ఇది యీమికు మఱింతదుఃఖమేగునైనదే! (ప్రకాశము)

దేవీ! కోకావేశమున నొడరెఱుంగక యట్టుంటినే కాని యుతఁ డేమి కర్ణఁ
డేమి యెల్లపుడును మన బాగునకే ప్రయత్నించిరి. అయిన నేమి? మనమిరువు
రమును దురదృష్టవంతులము.

తే||గీ||ఎన్నఁడో పెట్టిపుట్టితిమిన్ని బాము,లనుభవించుచునున్నారమవియెయిపుడు
కాదుకూడదటన్నఁబోబోదునుమ్ము, ఎవఁడంచేసినకర్మమ్ము నెవఁడుగుడుచు

విదు|| (తనలో) ఇట్టిసమయమున నితనిజేమియుననరాదు గాని. వినున (ప్రకాశము)

అన్నయ్యా! మొదటి నుండి యు మీకీభ్రాంతియే యింత తెచ్చినది,

చ|| శకుని యుఁ గర్ణఁడుకా సలుపునంగతులం దొకఁడేని మీరు తె
క్కకు గనఁ జేయుఁడి సుకృతకార్యము, వీరలపాత్రుఁ జేసి కొం
పకుఁ గలిగెకొ వివాశనము, పార్థివ సత్తమ? యెందు బాలనా
యకము నశంప కుండున? వృథాగ్రామములో తుది ముప్పానర్పవే.

ధృత|| అవును. తమ్ముడా! ఇది యంతయు నాలోపమే.

చ|| పోఁ జెవి నిల్లు గట్టుకొని పోరితి వేనును దేవియుం దురో
దర మది యాది గాఁ బ్రీతిపదమ్మును జెప్పితి మింత వంత ను

స్థిర మయి యుండఁ బోలుఁ జెవిఁ జేర్చక పోయి నొకింత యేని యు
క్కురుకులపాంసనుండు. కడకున్ మును దోచె విచారనీరధిన్

(యోజించి)

తే||గీ|| అంతరించినవంశంబు నడఁగ నీక, మనసితామహికెందుకీమతపుట్టఁ
గావలయుఁగావలయునన్న కానిపనులుకావలయు దానినాఁగఁగాఁగలరేయిరులు
(అంత వ్యాసులు పోనేకించును.)

వ్యాసు! (తనలో) అయ్యో! ఎంతకష్టమెంతకష్టము. కొడుకుంగోడలి నేమొగము
తోఁజూతును? అక్కటా! నావంశమునకెంతయుష్షు మూడినది. చీ! అజ్ఞాన
ము నన్నఁగూడ నావదించుచున్నదే.

ఉ|| గీతలు మాత్రముల్ దగ లగించితి మేటి విరక్తి నంది లో
కాతిగ మైనజ్ఞానమున కాన్నద మైతిని నన్నఁ గూడ నీ
జ్ఞాతివధానలమ్ము పెలుచన్ గరఁగింపఁగఁ జొచ్చె నక్కటా!
రాతికి నేనిఁ దప్పదు భరిమ్ముగురుఃఖలు జేత మున్నచో.

(విదురునితో) (ప్రకాశము) ఓహో! యింతజరిగినదా?

విదు! మహాత్మా! వీరిదుఃఖమ్ము నాఁపనావశము గాకున్నయది తామివ్వారించేర్చి
యనుగోహింపవలయు.

ధృత! (తనలో) ఏమీ నాతండ్రి యగుసాత్యవతేయుఁడా! (ప్రకాశము) దేవీ!
యూరితిల్లుము.

వ్యాసు||అంచికే కూ! ఏమి నీయజ్ఞానము?

తే||గీ|| ఎవ్వరేనియుఁ జేసెడినెమిలదు? పాండుమరణంబువినినేను బ్రతుక లేడే?
దానినటులుంచు భీష్మనంతటిసహోద, నుండు వోయియునిటులాంటినుండవలసె
గాంధా! అయ్యో! అయ్యో! మొంత పాపాత్మురాల నైతిని. ఒకకొడుకు నేనియు
మిగుల్ప నైతివిరా నాయనా భీమన్నా!

విదు! అహ్మా! గాంధారరాజపుత్ర! వ్యాసభగవానులు విచ్చినారు. ఇక మనకు
దుఃఖో పకాంతి కలుగును. శోకముతాని వారిదివ్యోపదేశములనువిందము

ధృత! తండ్రీ! సాత్యవతేయ!

చ|| జగ మఖిలమ్ము నోర్చి జయశాలి భృగువృహు నాఁగఁ దండ్రీచేఁ
దెగనివరమ్ము నైకొనియే ధీరుండు భీష్ముడు ద్రెళ్ళ నేల? యే

నగ నతఁ డంపశయ్యపయి పండురుచుండెనొ వంశవృద్ధు నీ
ట్రిగతిఁ దెచ్చుకూశలకు దెప్పరమే? యింక నేను నానుతుల్.

వ్యాసు॥ తనయా! అటులనవలదు.

చ॥ తనకులమెల్లఁ బోవునని తా మునుమున్న యెటుంగఁ గాన నా
యనుజాఁడు స్వేచ్ఛజీవి యగు నైనను జూడఁగలేక యాజనే
పనినెఱవేర్చి కొండొక నెపయ్యన నిట్టానరించె గానిచో
మన మెటులాప్సఁ జెప్పమ? కుమార! కుమారులచావు చూడఁగన్.

అదియునుంగాక.

చ॥ అతనియనుజ్ఞఁ గైకొనియె యట్టానరించిరి వాని, కానిచో
బ్రతుకఁ దరంచె? కృష్ణు నొక బ్రాతఁగఁ జూడనిభీష్ముయందు జే
వలలకు నేని, నీకొమరు వీఖరు లింతకు నంత దెచ్చె, దు
ర్మకు బుదయిండువంశములు మాయవే! పెద్దలు బుద్ధిహీనులే.

విదు॥ “బుద్ధిశక్త్యానుసారిణీ” ఇంతకు నిది యిట్లు కాక తప్పదు.

చ॥ ఇరువుర ఘేలు గోరుజగదీడ్కుఁడు భీష్మునికన్న, వంశపుం
గురువగువోనికన్న నవఁగూడదు గాని యొకరుల్ వెలంగులే!
యెఱిఁగియు నాపయిం దురము నేమనె తా సరి పెట్టఁడయ్యె న
క్కురుపతి, సర్వవాశనము గోరకయుండిన నింత నేయు నే!

వ్యాసు॥ మనమిప్పు డేమనుకొన్న నేమిలాభము.

చ॥ జరుగవే పెక్కు యుద్ధములు, చావరె పల్వురు, పూర్వకాల మె
వ్వరిని నిట్టిసంగరము వచ్చినయట్లును నిట్టిదుర్మృతుల్
దొరఁగినయట్లునుకొ వినుము, దోర్బల ముండిన ముండుఁగాక యొం
డొగులు నశింతురే? కడుపులొక్కటఁ గాలినన్నదమ్మలై॥

ధృత॥ అయ్యోదైవమా? సర్వసముడ వగునీ కీపక్షపాతి మెందుకు.

ఉ॥ విదుగు రైదుగు ర్గలిగి యట్లన యుండిరి సోదరాత్మజుల్.
నాదునుకుల్ శతఁబును వినాశము నందిరి యిందు నొక్కఁడు
నీదయకున్ దగండె? యవినీతి యొలింతయు లేదె? వారియం,
జే దగువాడనే? దినము నీపయి వారిడుపొట్టకూటికై

గాంధా|| అందుకును భీముడొప్పికొనఁడు, ఇంతవెట్టియెందుకు? కొడుకులకన్నను
మనుకులకన్నను మన కీ మేనులు త్యజింపరానినా?

ధృత|| చక్కఁగా నుడివెలివి.

ఉ|| ఇంతకుఁ బూర్తిగాఁ జనర, యేగుచునుందురు వానినాకపుం
బ్రాంతమునందుఁ గూర్చెడియుపాయము మేను పరిత్యజిండుటే
యంతము లేనిదుఃఖముల నార్తివహించుట కన్నఁ జచ్చుటే
కాంతి, మఱిందు నింత కుపకాంతులు గల్గవు గల్గ వెమ్మయిన్.
ఎవరరా యక్కడ! నాకుఁ జతఁ చేర్పింపును.

వ్యాసు|| కుమారా! యేమినియవివేకము.

ఉ|| చచ్చినవారితోడఁ బడి చతుమి? యాత్మవిఘాతుకత్వముల్
దెచ్చునె? సద్గతిన్, ఎలదె? తేకువ యార్యులనేపలేదె? యు
ద్యచ్ఛరితుండు ధర్మజుఁడు తండ్రికి నెక్కుడు నిన్నఁజూడఁడే?
నొచ్చుకొనఁడే? నీగతి గణంగొని, వేటొకచూపు చూచునే.

క|| మీయన్న కుకుఁడు విద్యల, నాయాసముగాఁ బఠించినట్టిఁడు బాల
ప్రాముసున మృతింగన నే, నాయుద్దాయమున నుండనా? గనుఁగొనుమా
ధృతి! తండ్రి! నే నెవ్వరిం జూచికొని బ్రతుకుదు?

చ|| ఒకకొడుకేని యుండ నని యుందునో? మన్మలకొన ముందునో?
యకట! యమంగళాశ్పదకు లైన మొగంబులతోడ నేడ్చుకొం
డికతనపుకొ విఘాతములు నిండినసంస్కృతిఁ జూడనేర్చుటే
సుకరమో? చావుమేలొ? తిగఁజూచి వచింపుము నాకు విమ్మయిన్.

వ్యాసు|| నాయనా! విదురునివల్ల సమస్తధర్మములు విని యున్ననీకు నేనిప్పుడు కొ
త్తగాఁ జెప్పవలసిన దేముండును?

చ|| ఎవరినిఁ జూడ నేమిటి? నెవ్వరి కెవ్వరు? మానసంథ, కా
లవిశేషమనకొ జనుర్మరణలక్షణముల్ జను లొందుచుందు రి
య్యవి గనకే నిరంతరము నాత్మ తిరుండయి యుండు జ్ఞానముం
దవులనివార లియ్యెడ వృథా విలపించెద రింతయేటిన్.

విదు|| సంశయమేమి? జనమరణప్రవాహభూయిష్ట మగు నీ సంసారమునఁ బ్రాప్తి
లంతగా మమత గూర్పఁజనదు. అన్నయ్యా!

ఉ॥ ఎందటి కీపు తండ్రీవో మశెందటికిం దనుజుండవో మదిం
గొందల మంద నేల? కమగొమ్మ విచారణనేయు మయ్యయో!
తుందుడుకింత చెల్లెన బుధుండవుగావె యెటుంగ వే ధృతిక
జెందుము చిగ్గప్పత్తి నిటు చిందఱవందఱఁ జేయ నాయమే.

ధృతి॥ తమ్ముడా! యిది యంతయు నిట్టిజే.

ఉ॥ ఇప్పటి కెన్ని జన్మయల నెత్తితిమో యింక నెన్ని యున్నో
యెప్పటి కప్పుడే మఱచి యీగతి వందుగుచుందు, మేకిక
దప్పరు కప్పయి నుఖము, తాగునుఁ దూగుచునుండు, నైననా
ముప్పున నిట్టిబాధ ననుఁ బోటికి ధాత విధించి యుంచు నే.

వ్యాసు॥ ఆరియే యజ్ఞానము.

ఉ॥ ధాత యెవండు? నేయుటకుఁ, దక్కరు తెప్పకు? సాక క్కృతంపుఁ గ
రాతిశయమైనట్ గలుగు! నన్నియుఁ, దానిని దాటఁ జాలఁగా
ధాతయు వానితాతయును, దప్పక తత్ఫల మంది తీరులే
చూతుము కాని వేటొకటి చూడము చూడఁగనేర రన్యలున్.

గాంధూ॥ అయ్యో! నాదుర్దశవంటిదుర్దశ వినినదియు వినఁబోవునదియుఁగూడఁగాదు
దైవనా! దైవనా! యెంతదుర్గతి తెచ్చితివి!

వ్యాసు॥ గాంధార రాజపుత్రీ! విచారింపకుము.

చ॥ కొడుకులు పుట్టలేద యనకొమ్మ కులానఁ గళంకు నించున
కొడుకులు కొడుకులే నయను కొంకక చెప్పితి చెప్పజేసి తె
కుడుగ్గ విసండ్ నీకొడుకు కూళతసంబున, నింతకు జగం
బడఁచుతలంపుతో నుదయమందె నిశండు పతివ్రతామణి

ధృతి॥ అయ్యో! దైవనా!

చ॥ మనమునఁ దాపనగాఱు గడమా తొకనాఱు తనూజులన్ గనుం
గొనుటకుఁ గన్న లేనిఁ దనుకుం! దయసే మవుగా? మశెంత గూఁ
సిన నది యేమో చుఖమది పెచ్చగుచున్నది, యీపెళోకనున్
గనఁ గొనఁ జాల నిందుఁ బ్రతికారము గన్నడ నేమి నేయుదున్

వ్యాసు॥ నంపకులారా! మీకట్టియభిసారియనున్నచోఁ జూడుడు శ్రీకృష్ణుండ
య్యెడల దృష్టిని మీకుఁ బ్రసాదింపఁగలఁడు

విదుః ఇక నాలస్య మెందులకు? ఇహృహస్మనివచనం బహుశు ధర్మబాదులతోఁ గృష్ణుం డీహటిః సయ్యోడకు వచ్చుచుండవచ్చును. మనముగూడ సయ్యోడకుఁ దక్కుంగలజనులతో నరిగి యొకసారి చూచి యుచితక్రియలు నిర్వర్తించుటయే కర్తవ్యము (నిష్క్రమింతురు)

(అంతః బాండవులు కృష్ణసహితముగాఁ బ్రవేశింతురు)

ధర్మః కృష్ణా! వాసుదేవ!

క॥ ఏ మొగమునఁ గనుఁగొందును, మోమోట మొలింత దక్కి ముది లొక్కల దుఃఖామయమగ్నుల నకటా? యేమాడ్కిక వీరిదుఃఖమిది చల్లాలుక

కృష్ణః బావా! మీశాంతయునకుఁ దగినఫలము గలుగనప్పుడు మీరేమి చేసెదరు?

భీమః (కోపముతో) ఓహో! యేమి యీవిరుద్ధమ?

ఉ॥ చచ్చినవాడు చావక వెనక గురువుతునిఁ బిల్చి యాతనికొ మచ్చికఁ జేసి దోషివదితునూరులఁ దక్కిన రాజనైస్యముకొ బొచ్చెనుమై వధింపుటకుఁ బుచ్చినదుర్మదు నింకనొక్కమా తెచ్చటవైనఁ జంపవలదే? యటుగామిని గోప మాఱునె.

ధర్మః భీమన్నా! “మరణాంతానివైరాజి” యనుట యెఱిగియు నిక నెందుకో యీ కోపము?

భీమః అన్నయ్యా! ఈశాస్త్రములు లోకమునకేగాని యీదురాత్మున కుపచరింపవు ఏమంటిరా?

ఉ॥ మరణముతోడఁ దీటుమరు మంచిపర్యవర్తన గల్గువారు,దు శ్చరితులు చచ్చియుకొ బగఁ బిశాచములై కనఁజేతు రిట్టియు. ధ్వజచరిత్రుక్మ గల్గుట నె దుష్టచతుష్టయ మన్న యట్టియీ బిరుదు సుయోధరాదులకొ పేర్కొనఁగాఁబడెడికొ జగమునకొ

ధర్మః తస్మైదా! ఇదీసమయముగాదు, శాంతింపుము. (కృష్ణునివంకదిరిగి) వాసుదేవా!

తే॥గీ॥తగుడుననియే మొగముతోఁ దెగనివగలఁ, బొగులుతలిడండ్రులకుగనఁ బోదునయ్య, ఇంతకొ ప్రయదోషలేదెపుడు నాకు. నాఁడు వనవాసమప్పుడైనను మహాత్మ!

భీమః (కోపముతో) అన్నయ్యా! మీరు మొదటనుండియు (అనునర్థోక్తిగా)

అర్జు! (వారించి)

చీ ఒకరి నొకళ్లు చూచు టది యొక్కటి తప్పనికార్య మాటచే
నకట! యిటులో చనుక వలసె నంతయుకాని ఘటోత్కచుండు నా
దుకొడుకు ద్రౌపదీయలును దోపగఁ జేసెడివంతకన్న దు
ష్టుకుటిలబుద్ధు లాత్ముల లెడందఁ బగుల్తురే తండ్రిగారికిఁ.

కృష్ణ! అజాతశత్రు! మహారాజ!

ఉ॥ సామను చెప్పి చూచితిమి సంధికిఁ జొన్నితి మెందు కేని గూ
సోమరి యొక్కటక హితవు చూపఁడ, కార్యము లేక యంత సం
గ్రామము చేయఁబూనితిమి కాలము చెల్లినవారు నోయి
చొచ్చుచునదోషమేమి? యనఁజూయలకుక సకలంబు దెల్ల మే,

సఖ! వేవా! జగన్నాథ!

క॥ మన యొగము చూచుటెటులని, జనకుఁడుశంఠింపవలయుసంధికిఁదాఁబూ
నినఁ గాకపోవునే? యా, యనదోషముకాదే? కులము నడుగంటించెక

సహ॥ బావా! దేవకీపుత్ర!

క॥ తల నెరసినంతనే పె. ద్దలె! తానొక్కొంతఁబూని తనతమ్ముని పు
త్రులమైనమాకుఁ బాలిదలఁచినఁ బోకున్నెయిదియుఁదగదే! తనకుక

ధర్మ! అన్నలార! యెందు కీగతజలనేతుబంధనము, ఎటువంటియార్యులకును నొ
క్కొక సమయంబుల బుద్ధులు తప్పవ్రోవలం బడియెడి.

చ॥ వనమున ద్వాదశాబ్దముల వాసము సల్పితి మాఁ గదా, సుఖం
బును గవకుంటిమే? యిపుడు, పోరానరించి జయించి రాజ్యముం
గొనుటయుకాని లేరుకొడుకులో, మఱియెవ్వరితోన? మిప్పడే
మనుకొన నేమితాథ మగు? నన్నియు నింతకుఁ దీతఁ బూర్తిగక.

భీము॥ అన్నయ్యా! అట్లనెదరేమి? కొడుకులే కావలయునా? మనుమలుదినఁగూడదా?

ధర్మ॥ అక్కటా! యెంత నెట్టివాఁడవోయి?

ఉ॥ దుర్భిగుఁ డైనద్రాణిశరదుస్పహతాపముచేతఁ గ్రాగెటక
గర్భమునంద చచ్చియును గంజదశాత్తుననుగ్రహింపమై
నర్భకుఁ డెట్టులో యుదయ మందెడి కుత్తర, కాతఁ డిమ్మహీ
ధూర్భితి సల్పువాఁ డనఁచు దోషము వొందుదమయ్య! తమ్ముడా!

ఉ॥ శేరుడు బెంపునకు నెలయు బెట్టిమడొన భిమన్యూడుకొ మహా
శూరులు దొరపదేయులును సోమునివంశము వృద్ధి నేయఁగా
నేరనియప్పు డీనిసుపు నేర్చునటంచుఁ దలంచుటెట్లు? సం
సారమునందుఁ గోరికొనసాగినవారలు లేరు తమ్ముడా!

పరిశీలించి చూచినచో నిప్పటిమనసంసారమునకన్న నేడియేనియు సుఖకరమే.

ఉ॥ పిల్లనిమోముఁ జూచి పొరి బెగ్గిలి యుత్తిర యేడ్చు. నాపెసాం
పెల్ల నశించెఁగా యడుచు నేడ్చు ముభద్ర గృహం బింకెట్లు నో
భిలెడి? గెస్తు లిట్లమభవింపఁగలారే? సుఖమ్ము, లంతయుకొ
తెల్లనమీఁద రాజ్యమును జేయుటకన్నను దోస ముండునే?

కృష్ణు॥ (దృష్టినగుప్పి) ధర్మనందనా! ఆరుగో, విమగధృతరాష్ట్రులిటువచ్చుచున్నా
రు. మనము వారి నెదుర్కొనవలయును. (పరిక్రమింతురు)

(విదుర ధృతరాష్ట్రులు పోవేళింతురు)

విదు॥ అన్నయ్యా అదేపాలికలను. దగ్గఱకు వచ్చినారము. ధైర్యమవలంబించి బండు
గులం గనుఁగొందువుగాక.

ధృత॥ తమ్ముడా! యింతకన్న ధైర్య మేమందును?

తే॥గీ॥ అందఱుఁగుమారులునుబోయినట్టివార్త, వినియు నీగతినుండెడివనముతోడ
నృతుమో! లేకరాయినో! వీడు, మనుజు, జన్మమేయైనది మెల్లసంభవించు

ధర్మ॥ (దగ్గఱకరిగి) తండ్రీ!

ఉ॥ జూదరి జ్ఞాతిఘాతుకుఁడు శురుగ్రేడు శీతక రాన్వవాయవి
చ్చేరి యజాతశకునిఁ దనుచెల్లనిపేరు నహించువాఁడు నీ
మోదము నెల్ల నాటిపినమూర్ఖుఁడు కష్టఁడు వీఁడె నేడు నీ
పాదయుగమ్ము మొక్కిక్కడిఁ గృపకొ గని తప్పులనెల్ల వైపవే.

ధృత॥ (కొనిగిలించుకొని) నాయనా! ఇందు నీత ప్తే మున్నది?

కా॥ విమోక్షేయఁ జాలు నంచు పారి నీ వంపింపఁగా లేదే? నీ
నేదీ? నేరము, దానిపై సుగులచే నిప్పింపఁగా లేని నా
దే జొర్యార్ద్రముగాక, నిన్ను సుఖిఁ గా దీవించితికొ దండ్రీ! నీ
వేది క్షేమని విన్నుఁ గూడఁ జెలుప న్నే వెంతు నోపుత్రకా!

భీము॥ (నమస్కరింపఁబోగాఁ గృష్ణుఁడు వారించును.)

ధృత॥ (ప్రేమతో) నాయనా! ధర్మనందన! భీమన్న యేదోయి?

కృష్ణ॥ (తనలో) అబ్బో! యెంతపీరియో! పాపము (హృ)కాశము ఇడుగో (ఇరుప భీమని ముందటికి దోక్తియును.)

ధృత॥ (తనలో)

చ॥ కొడుకుల నెల్లఁ జూట్ట నిడుకొన్నచు గాఢుఁడు నీనిఁ జంపి నా
యుడు కొకకొంత తీర్చుకొను టొప్పదె యింతకు నీడు పాపి పెం
దొడ గద నగుజేసి తలఁ దొక్కున? తత్ఫలమెల్ల నీని ని
ప్పుడ గుడిసిం చెడక మదము పొంది మదాత్మజుఁ డుబ్బునట్లుగ్గఁ.

(హృ)కాశము)

ఉ॥ ఏలకుమార! కొఁకు గొన నేటికి దహ్నవరించి నానుతున్
కాలము చేసి రెప్పరికిఁ గానివి కష్టసుఖము, లందులోఁ
కాలము చేరు వైనపుడు కల్మషపుకొమరు తావహిల్లు నా
పాలిటి నీవే పుత్రుడవు పట్టురు గల్గిన నేమి లాభమా.

(కాగిరించుకొని నలిపివేయును.) (అందఱును వాశ్వర్యము సూచించుదురు.)

కృష్ణ॥ (ఎకసక్కెముగా) మామా! కుడుకులగరిష్ఠ!

చ॥ నిజ మగుభీముఁ డే యువచు నీమదిఁ గల్గినకోపమెల్ల న
క్కఱుగఁ జూపి యిమ్ము పొడిగా నొనరించితి నీమనంబు ధ
ర్మజానికేబోలె నా కెఱుంగ గానిది గాదునుమా? యెఱింగి నీ
గజిబిజి మాన్వఁగా నిటులు కల్పనచేసితి నిన్నభీమునికొ

ధృత॥ (వెలవెలబొవుచుఁడనలో) అయ్యో! దుఃఖమాలోనవమానముగూడఁ దటస్థించె
గదా! ఇంక నేమి చేయుదును? ఇందుపాఁసు మేమి?

అర్జు॥ (తనలో)

క॥ పడివేలేఱులబలము, న్నది యీతని కంచ నంద తాడుట విని యి, య్యది
యతిశయోక్తి యని నా, మది నెండు నిఁగింపఁజూచుచి-లోఁ గలఁడే.

సకు॥ (తనలో)

క॥ ఇతఁడే జనుగ నంగొ, మతలమానకువచ్చెనేని మన మొకలెక్కా..

చతురుదధిపతిం బగు, క్షీతియెల్లను నొక్కటై న జీవెడిదున్నే.

సహ॥ (తనలో)

గీ॥ అన్నకన్నను బలవతు లవనిలేర, యనుచుననుకొంటినితనియందాతఁడెంత
తూర్వకాలపువారి కీపురుషులకును, నిలతభేదమ్ముగల్గుట యిపుడు తెలిసె.

భీము॥ (సంతంభముతో)

ఉ॥ భీముడ నీకుమారకులఁ బెక్కురఁ జంపినవాడఁ ఘోరసం
గ్రామములోన నీకొడుకురక్తము గోల్పినవాడ నిన్నుదు
ర్ధమహితుఁ మదిగ్రానిపేరణఁ జేసి పరామృశింపఁగా
నీమెయి వచ్చినాడ నిపు డింతయుఁ జూచినవాడ నీకృతీక.

ధర్మ॥ (నిర్వేదముతో) తమ్ముడా! కాటికిఁ గాళ్ళు చాచుకొన్న కులవృద్ధులతో
మన కీయధికపరిసంగ మెందుకోయి?

భీము॥ ఇప్పుడును నన్నే మందలింప వలయునా?

తే॥గీ॥ వృద్ధుఁ డంటివి సత్యమే యెందుకీమ, రాగ్రాము వృద్ధులక్షణమందువేమొ
పరమచందాలుఁడితఁ డెట్టివాడఁడేని, నీజనువఱ్ఱుండు వఱ్ఱుండు నీవెఱుంగవు.

ధర్మ॥ తమ్ముడా నాగుట విని యంతలోఁ జాలింపును.

క॥ సుతలోకజ్వరమున సం, ప్రితిపన్నం బయ్యె సన్నిపాత మితని !

బ్రితటిక బొనర్చుపనిదు, మృతమౌనుకృతమొక్క తెలియు నేకోగులకుఁ
కృష్ణ॥ మామా! అంబికేయ!

గీ॥ కొడుకులా! లేచువారలకొడుకులేని, లేచువీరల నెల్ల బల్కినివధించి, యపయశము
నొందుటయె తక్కునక్కటకు! యెవరికిచ్చెదురాజ్యమ్ము నెఱుంగఁజెప్పుమ
భీము॥ ఎవరి కెందు కీవలెను! తానే పరిపాలింపఁ గలఁడు. చేతకాదాయేమి? భగ
వంతుఁ డెఱిగి గుర్తివానిఁ గాఁజేయుఁ బట్టి గానిలేనిచోఁ బ్రిపంచమంతయు
మింగింక పోవునా?

ధర్మ॥ భీమన్నా! యింక నీవితనిం గుఱించి మాటాడితివేని పొందునృపాజనియడుగు
లకుఁ దప్పినవాడవు ఏకోచెప్పదగిన సంగతి బావ చెప్పుచున్నాఁడు
చాలదా?

కృష్ణ॥ మామా! సత్యవతీపాత్రి!

క॥ తనకడు పొక్కటియునుద, మృనికడుపొక్కటియునే? సమున్నతమగువ
ర్తన గల్గునత్తగుల కే, మననేరుకు? మింతకన్న నధికముగ నినుకొ.

విదు॥ వాసుదేవా! మహానభావ!

చ॥ ఎఱుంగనివాడు గాఁడు “పరమేశ్వరు నంశమ వీ, వటంచు, నీ
యరయుట వీరికిం గల దటంచు నెఱుంగనివాడు గాఁడు న
త్వరమనభీముఁ జంపుటకుఁ బాల్పడి మేటియజ్ఞు చేసె నా
దరమతిఁ జూచి యెట్లయినఁ దప్ప క్షమింపఁగదయ్య నాధవా!

ధృత! శేవా! వసుదేవనందన!

చ॥ సుతులను జంపె నీఁ డనడిశోకభరం బది దేహ మెల్ల వ్యా
ప్తత మయి గాఁజి రాఁజి యొక పెట్టన బస్సన మండి మిట్టి దు
ష్కృతిని వివేకముతో విడిచి చేయఁగఁ బూనితి సత్యమే కృపా
రితి ననుఁ బ్రావణ్యవలె శరణుని నిజ శరణంటి మాధవా!

ఉ॥ మామహ! బెద్దవాడను నమస్కృతి చేసెద నన్న దాని నీ
సేమయు వోవు నంచు మది చెల్లదు నేవుఁడ వయ్యు నీవు మా
భూమిని మిట్టి చుట్టటికముఁ మముఁబోటులతోడఁ గల్పి పే
నూ! మననిట్టిసంశయము చొప్పుడఁ జేసెడుపేను, పల్లుఁడా!

కృష్ణ! మాహ! నీవు నిజముగా నపరాధివయ్యును బాహుత్త ప్రండవైనిర్దోషి వైతివి.
(చేత ధర్మజా నిర్దేశించి)

మ॥ ఎమటకుఁ జెప్పఁగరాదు గాని యితఁడీ పృథ్వీభరం బొక్కటా!
తిగిదివం బేనయు నేలఁగాఁ డగినవరిష్ణుండు, కృష్ణుండు మొ
క్కఁడగుట వాఁడనుకోకు మీరిండు జగత్కల్యాణశీలుండు మొ
క్కఁడగుట వాఁడును మాకు నెల్లగతు, నిక్కం బిట్టిఁ డొం డుండునే.

విదు॥ కృష్ణ! మహాశభావ!

ఉ॥ నీచరితం బ దిట్టి దని నిర్ణయ మెవ్వఁడు సేయనేర్చుఁ గా
నీ చతురభివేష్టితమహిమలయమ్మన ధర్మనూతి కే
రాచకునారులు సవతు రా రనుమా టది నెక్కు వంబు సం
కోచము లేదు లోకమునకుఁ గురు వీతఁడ శీలసంపదిత.

కృష్ణ! సంశయ మేమిఁ యొకశీలముననే కాదు. సర్వవిధములచేతను, నితని కొరు
లు సాటిగారు. మామా! కురుకులశ్రీప్ర!

ఉ॥ అట్టియితఁడు నీయెడ మహాదరముఁ గడుభక్తియుం గలం
దెట్టియెడకో సహోదరులు నీతనియాజ్ఞకుఁ గల్పదప్ప రీ

విట్టికుమారు లుండియును నెందుకు దుఃఖము నొందె? దయ్యయో!
చెట్టకుమార్డు రుండిన విశేషమె యిట్టిఁ జొరకండు చాలఁడే!

ధృతి॥ కృష్ణా! జేవకీనందన!

ఉ॥ ఈ వనస్థు ధర్మసుతుఁ డిట్టిఁడ, బుద్ధి జనించె నాకు నీ
సేవకతమ్మునకొ మునుపు చేసినిపాపము లెల్లఁ బోయెఁ గా
నీ వగ పింకనుకొ మనము నీలుగ జేయుచు నున్న దయ్య! యో
జేవ! మహానుభావ! యిది తీర్పఁగ వేడితి నిన్న హటికికొ.

నిన్నొక్కసారి కన్న లారఁ జూచినం గాని నా కీదుఃఖ ముపశమింపదు.

ఉ॥ నున్నొక్కసారిఁ జూచితిని ముద్దులు మూటలు గట్టఁ జాలునీ
యన్నవహుపు, దాని నిపు డారయఁ జేయు మితొక్కసారి, యే
జన్నమలకొ దపహ్నులను సాగనిసౌఖ్యము దానఁ గల్గు నం
చున్నది లోనఁ గోర్కొ, దయ యుంచుము భక్తపరా! పరాత్పరా!

కృష్ణ॥ (తనలో) పాపము కొడుకుల నంతుటిం గడసారి జూచుటకై కాబోలు నిట్లు
కోరుచున్నాఁడు. (ప్రశాశము)

తే॥గీ॥ కనుఁగొనుము నేడునీపుత్రగణమునెల్ల, రాజబంధులతోఁ గూడ, రమణితోడ
నిచ్చితిని దృష్టి, పాలికలనిదుగొ, చూడు, నూ! యొకిండుక మా రానకూనవేరిద్ర

ధృతి॥ (కలయంజూచి) నాయనా! యొక్కసారి దగ్గఱగాఁదీసికొనిపోయి మాపిం
పుము.

కృష్ణ॥ ఇదుగో, టటురమ్మ. (అంజూన బరికిమింతురు)

ధృతి॥ (మాచి)

చ॥ విడిగిన తే॥లా! యివి, భువికొ బడిపోయిన గౌరుబాగులా!
సురఁగినసూరులా! యికట! మాడఁగఁ జాల జనార్దనా! మహా
భర నునిపించుచున్నది, కృపకొ మరలింపఁ గదన్న దృష్టి, యే
వతమును మంద భౌగ్యుఁ డగువానికి మోదము, గూర్పఁజాలునే!

(తెరలో)

కా॥ కోదండైకగురుండు తండ్రి, యనగృథుల్ పెద్దతండ్రిల్ పిల్ల
వ్యాసుల్, నీర లటుండఁ గేవలము లోకాధ్యుండు జీవం బిడం

గా దక్షుం డగు మేనమామ, రిపుచక్రిం బెట్లు నిజ జంపె నా

దాదారాభగ్యమ కాక నీకు రిపులన్నా! గడ్డిపోచలో గదా!

కృష్ణ॥ (విని) కానా! సుభద్రీ కాబోలును దుఃఖించుచు నిట వచ్చుచున్నది. నీవు పోయి యాదార్పి వెనుకకుఁ బంపుము.

సకు॥ (నిష్క్రమించును) (మరలఁదెరలా)

చ॥ అన్నపతిజ్ఞ త్రిప్పటకునై చనియే బ్రతిమాలుకొందు నా

పన్నశరణ్యుఁ డాతఁడు కృపక “బతిభిత్” మటన్న “లేదు పా”

మృన్నను “ గాదు కూడ” దని యప్పటి కెట్లులా “యొప్పుఁ జెప్పుదా

నన్నరు” నంటి నాపలుకు నాటకపోయె నికేమి నేయుదుక.

ధర్మ॥ (విని) అర్జునా! దుస్సల కాఁబోలును. నీవేపోయి యాపె నోదార్పుము.

అర్జు॥ (నిష్క్రమించును) (మరలఁదెరలా)

ఉ॥ పేరును బెంపునక వెలయుపెద్దలు దోణిబండు మున్న గాఁగ న

వీర్వులు కారవేశ్యరుని పేరణ కారణమై యుహో! దురా

చార మటం చెఱింగియు నసాధ్యు నినుకఁ బొరఁజెట్టిమట్టిరే?

వేతను దీర్చి యే మనుభవించిరి? నా, రపకీర్తి దక్కినక.

ధృత॥ పాపము. ఉత్తరకాఁబోలును. అయ్యో! తైవమా! యొక్కడఁ జూచినను

కోదనధ్వని తప్ప రెండవధ్వని వినఁ బడదుకదా!

ధర్మ॥ తమ్ముఁడా! నీ వరిగి యాపె నోదార్పుము.

సహ॥ (నిష్క్రమించును) (మరలఁదెరలా)

ఉ॥ ఒక్కరొయిద్దతో శతము నొక్క మొగిక బలియిచ్చి భీముఁడక

దొక్కలిశక్తి, కెక్కరణిఁ దీవ్రపుశోకముఁ బట్టినెరు న

మృక్క! యిదేమి దారుణము పాణియు నోవదు పా మృటన్న, నే

నక్కలురావు నాదరి! నండను మెక్కుచు నున్న వక్కటా!

క॥ కొడుకా! యంతటిరాజ్యము, విడిచి జనకు విడిచి నన్ను విడిచి యనుజా

లుక, గొడుగులును దోడ రాన, ట్టడవిని నిలు గట్టి కొంటినటరా! తండ్రీ!

ధర్మ॥ (విని) తమ్ముఁడా! ఆపెపరమపూజ్యురాలగు గాంధారరాజపుత్రి. మనకు

బెద్దతల్లి, ఆమెకుఁగోపాపకాంతిఁ గా వేడికొని యామె యనుగ్రహముక

బడయుట కిట్లు పార్థింపుము.

ఉ॥ అమ్మదా! నీదుపుత్రుల నందఱఁ జంపితి ధర్మమో యథ
 ర్మమై రణమృతం, దనపరాధిగఁజూచి కృపారసాభిషే
 క మొనరించుచూడుకలను గాంచగదమ్మ భవత్సహంబునా
 తమ్ములు దక్క నివృత్తిపథ మ్మిడఁ లేదు గదమ్మ! యేమ్యైయిం

భీము॥ (వేశ్యబోవును.)

కృష్ణ॥ బావా! మాట. (రహస్యముగా) ఆమె నిన్నిట్లనం గలదు.

గీ॥ పోరుదురుగాకరిపులఁజంపుదురుగాక, రాజ్యమునుగొండుగా కెందురాజవరులు
 ర క్తమునుగొల్పినిట్లులేరాజ్యమందు, మన్నవింటిమి? యోహో! మూర్ఖతముడ
 బందుకు నీవిట్లుతరమిమ్ము.

చ॥ పరమపతివ్రతఁ ద్రుపదుపట్టినె బట్టి భవత్సుకుండు ను
 మ్మరమున వల్వ లొబ్బుతఱి గట్టినయట్టిద్రుతిజ్ఞకైనినా
 ధర మొకయింత రక్తమునఁ దప్పితి నంతియకాని యంత త
 పెలుఁగనివాడనమ్మ? మది యేమను నైచునటమ్మ నమ్మనా.

భీము॥ (నిష్క్రమించును.) (తెరలో)

క॥ రారాజవై యశేషధ, రారమణులు గొల్పునిన్ను గొద్దలు చుట్టం
 జేరెన ధర్మజనకు మద, మారెనె? నీదిగునవధ నాతె నె? తనయా!

ధృత॥ కృష్ణ! నీవాసంగినదృష్టి మాదంపతుల కెంత యపకార మగుచున్నో
 యీ తండీ!

ధర్మ॥ (తెరవంకజూచి) అమ్మా! గాంధారరాజపుత్రీ!

క॥ నీకొడుకులఁ జంపించితి, నాకొడుకులఁ జంపుకొంటి నయ హీనుడఁ దు
 స్థికుడఁ బాపాత్ముడఁ శో, చ్యారాడు నాకు శాప మర్పింపఁ దగుకొ.

ధృత॥ తండీ! నిష్కలుషుండఁ వెగునీకు శాప మెందు కీవలయు?

విదు॥

తే॥ ధర్మమకదాయునుమఁగెలధర్మమూని, గుణమకదయంచునద్దానగుణముగూర్చి
 తంతియే కానినీవేరికాపావమున, నపకృతియొనర్పియెలుఁగవఁచుయ్యెరాజ!

(తెరలో) కృష్ణ! కరువంశ కృష్ణవర్మ!

ఉ॥ కూఁకటివేశ్యతోడఁ గురుకొటికురుట్పటలికొ వెలార్చితి
 వే కుటిలాత్మ! జ్ఞాతులకు నింతలు పుట్టున లేకయున్న, లే

వే! కలహమ్మ లెయ్యొడను, నీయునురంతయు నిన్ను నట్లనే
తాళి నశింపజేయు నిది తప్పదు నేనొకసాధ్యి నైనచోక,
కృష్ణ! (లేనిసంతోషముతో) అత్తా! నీవునాకుకాపమిచ్చిననునది యనుగ్రహముగానే
పరిణమించినది మును!

ఉ॥ యాదవు లేరికిక సమరమం దవిజేయులు చచ్చు లెట్లానో
యీదురహంకృతులొ భువి! నేగతిఁ దీటునొకొ భరం బటం
చేఁ దలపోతు నీకొడుకులే యనుకొంటిని నీవుఁ గూడ నా
పై దముఁ జూపి భూభరము వాసితి వంటియ చాలు నెమ్మొయికో.

ధర్మ! బావా! పాండవులవలనఁగదా మీవంశమునకుఁగూడ నిట్టియాపత్తు ఘటించు
చున్నది, అయ్యో! పుణ్యమునకుఁ బోయినఁబాప మెదు రగుట యిదియే
కారణమును.

గీ॥ ఎన్నివిధముల సందః నియ్యకొల్పి తెంతకష్టించితివిపోయె నదియు నట్ల
నక్కటా! యాపెయ్యొక్కంత యరయదయ్యె, నైఁపఁగదవచ్చు మాతల్లి సాహసంబు
కృష్ణ! ధర్మనందనా! నీకీంత నిర్వేద మెందుకు! ఇది యీమె కాపంబువలననే కారద
గినదికాదు. మున్నిట్లుయాదవులకు బ్రాహ్మణ కాపంబున్నది. అది య
' ట్లుండ,

క॥ ఎందులకు నేనియును జం, కందగుఁ బావునకు జంకఁగా నా దది తా
నందుట యొక్కపరియె యగుఁ, గుండఁగ నేమిటికి దీనికోస మ్యనఘా.

విను॥ లేవా! మహానుభావ! అజ్ఞులకుఁ గాని యప్పట్ల భవాదృశులకు దుఃఖ మెక్క
డిది? ఆపెయేరియు సమస్తధర్మము లెఱిగినజేయెనను నెందులకో యిప్పట్ల
తొందరపడినది. ఇంతకును నీ వనినట్లు.

తేగీ॥ ఇతర మగుకాపమిచ్చిన నిండుకంత, జంకఁగావలెఁగాని యాకాపమునకు
జంకఁబని లేదు చావకకాశ్వతమ్ము, గానిలుచువారలంచు జగానఁగలరె.
ధృతి॥ క్షవా! జగన్నాథ! మాతప్ప అన్నియు త్నమించి మమ్ము మన్నింపును.
కృష్ణ! ఇంద్రవీరితప్పను లేదు. ఏది యెట్లు జరుగునో అట్లు కాక మానదు. మనము
సమి త్తమాత్ముగా నుండకతీరదు.

(తెరలో బెద్దకోదనధ్వనులు.)

విను॥ (విని) అదుగో! అంతఃపురజను లందఱును నొక్కపెట్టఁ దమతమబంధుజనం

బులకు విలపించుచు నిటువచ్చుచున్నారు. మన మీపాటి వీరల నందఱిని
 నోదాత్తి యుచితక్రియలు నెఱవేర్పఁ జోవుదము
 కృష్ణ॥ ఇఁక నిట్లున్న కొలఁదిని దుఃఖమతిశయించుచునే యుండును గావున నట్లొన
 రించుటయే మంచిది. (అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇదిశ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం

బగు పాండవాశ్వమేధయ్యున

ద్వితీయాంకము.

పాండువాళ్ళమేధము.

(తృతీయాంకము.)

(నారదుడు జరివేళించును)

నార॥ ఓహో! నేటిదినమునధర్మజానిపట్టాభిషేక మహోత్సవముట. ఆటకరిగెదను
ఆర్యోద శ్రీకృష్ణదర్శనము వైతము గలుగును. కానఁ దీర్థమును స్వార్థమును
గూడగలసివచ్చును. (పరిక్రమించి) ఏమీ! యాశాశ్రావ్యులు లందఱును
గుంపులు గుంపులు గా నేమేమో చెప్పకొనుచుఁ బోవుచున్నారు. “విఘ్నే
శ్వరునిపెండ్లి వేము విఘ్నము” లన్నట్టు లేదని యంతరాయము రాలేదు
కదా? (నివ్వదృష్టింజూచి) నే ననుకొన్నట్లే జరిగినదే! పాపము!

క॥ ఇంతదనుక దాచినయా, కుంతి! నే మంత వచ్చెఁ గొడు కని కర్ణుకొ
మంతనము విడిచి చెప్పర, ఎంతేనియు సిగ్గు వలదే! యాఁడుడిగాదే.

ఇంతకు నామె యేమిచేయును? కర్మలోపమునకు శంకించి నొడివి యుండును.

(లోపములొ)

గీ॥ ఎదుటనన్ను కుగోపించి యొగిరిమీఁదఁ, బడికపించునుగాని మర్వాసులకట
కొంపతీతకుగాక తాఁగుంతి కేల, యాయఁగావతఁగన్ని యిట్టివరము.

సరే అపె చేసినకుశూన్యముఁ బ్రతిఫలముగా నిచ్చియుండును. దానికేమి?

తే॥గీ॥ మార్కుఁడేమంతయోగ్యుఁడు సుదతితన్నుఁ, బిలుచుఁగాకవరమ్ముది

తెలిసికొనఁగ, వచ్చెఁబో! మునియాజ్ఞేయవార్యమాటఁ, దప్పుక్షమియింపు
మన్నప్పు డొప్పువలదె.

దీనికేమిగాని కర్ణుని మనోనిశ్చయముమాత్రము కొనియాడదగినది.

క॥ ఎఱుంగునుబాండుసుతులుసో,దరులని, యట్లెఱిగిమనమునందించుకయుకొ
గరుణ జనియింపకుండ బ,వరమున నరికట్టుటన్నఁ బైపైఁగలదే!

ఇతఁడిట్టివాఁడు గనుక నే యనేకులు యోధవరులుండఁ “గర్జనరల భారత”
మను పేరితనికి వచ్చినది. సరే ఇంతకుమనము వచ్చినపని వాటిటనే నెఱవేలి

నది. ఇక మరలిపోకెందుకు? (మరలి) పోనీ వచ్చినవాడను రానే వచ్చి నాను. ఒకసారి చూచి పోవుట మంచిది గదా (కొండొకపరికిమించి) అదుగో ధర్మజుండవటనే విచారముగాఁ బాంచాలసహితముగ సోదరులతోఁ గూర్చున్నాఁడు. పోయి పాపమాతని నోదార్చెడు.

(అంతః బాండవులు దొంగిలడితోఁ బ్రవేశింతురు.)

ధర్మ॥ (అర్జునుంజూచి కోపముతో) అక్కటా! తల్లి యెంతవనిచేసినది! ఇక స్త్రీల కీరవాస్యగోపనశక్తి లేకపోవుగాక. ఇది శాపమగుగాక (శాంతమునో) తన్నుఁడా? ఆమెలోపముకన్నను నాతెలివితక్కువ యిక్కడ నెక్కడనక తప్పదు.

ఉ॥ కుంతి మొగము తీరచటఁగొండొక గన్నడసంశయించి “యా వింత యిదేమి” యంచడుగ వేమఱు నాలుక జాఱఁబోవ న ల్లంతన “భావ్యమాన యిది” యంచు మరల్చితిఁ గాని యా పెనో మంతనమందుఁ బల్కిన సమస్తము నా కెఱిగింపకుండునే.

నార॥ దావారికా? మేమువచ్చితిమని చెప్పుము.

దావా॥ (ప్రవేశించి) జయము జయము నారదులవారు విచ్చేసిరి.

ధర్మ॥ ప్రవేశపెట్టుము.

దావా॥ న్నామి? ఇటు దయచేయుఁడు (అందఱును లేతురు)

ధర్మ॥ బ్రహ్మపుత్రా? నమస్కారము. ఆయాసము నధిష్ఠింపుడు.

(అందఱును గూర్చుందురు)

నార॥ అట్లస్తావాప్తి రూఢియాలి.

చ॥ పారికరుణావిశేషమున నర్జునుగాండివ పాటమమృతన్
గరువలిపట్టి బాహుబలగర్వమునన్ రిపులన్ జయించి భూ-
భరమడఁగించి రాజ్యమును బాలన సేయుచు నుంటివే? ఇసుం
ధరసుకృతస్మృతి పవిత్రీక దద్దయుఁ బండనె గోర్కి నిండెనే?

ధర్మ॥ (విచారముతో) దేవా! మహానుభావ!

ఉ॥ జ్ఞాతుల నెల్లఁ జంపి సిరి గైకొనినట్టియపాత్రు ధర్మసం
జాతుని మిమ్ము బోఁటి మునిసత్తులు లింత ప్రశంస చేయఁగాఁ

జూతురే! మొల్లవారలును మాతతమాజాని గాఁగ జూచున
 ర్వాత్రిశయిండు సోదరుఁ డె యానఁట! మాకిఁక నేమిసేయుదుకొ,
 ఉ॥ తల్లి వచించె నాఁడు పితృతర్పణముతో పచరించునప్పు “ఛా
 సల్లలితుండు మూర్ఖునిపొసాద” మటం చతఁడేము నైనచో
 నల్లజగమ్ము లొక్కటయు యెత్తి పయికో బడెనేని లక్ష్యమా?
 చెల్లెనమస్తమిప్పటికిఁ జేసెనేదేమి? మునీంద్రచంద్రమా !

భీము॥ (వివాదముతో)

ఉ॥ “నన్ను బరాధవింపఁ దగునాయకుఁ డెవ్వఁడు రా?” యటంచునే
 మున్నునుకొందు నేటికి సమూల మెఱింగితి నక్కటక్కటా!
 మున్నరికంపుమాటలసముద్ధతిఁ జూపితిఁ బాపి నైతి నా
 యన్న యటం చెఱుంగక మహాత్మ్య! కడుం జెడిపొతి నింతకుకొ

అర్జు॥ (విచారముతో)

చ॥ అతఁ డెదురైనయప్పు దని నరుక్కులు వేపురు దోచినట్లు నా
 మతిఁ గమపట్టి “శూద్రుఁ డనుమా టిది నిక్కువ మానోకో! యదే
 ఋత మగు నేని యిట్టిధృతి యింతటిచే విటువంటిపాదూషో
 న్నతియుఁ ఘటించు నే?, యుచు నామది నెంతు ననేకభంగులకొ.

కకు॥ ఉ॥ ఎన్నఁడు నేరిఁ జూచి భయ మించుక యుం గని యేనెఱుంగ నా
 కన్నరనాథుఁ జూచినపు డాత్మనదేమో? భయోదముంబు మా
 యన్న యజాతిశత్రుఁ గనినప్పటికన్నను గొంత హెచ్చెడుకొ
 మన్ననఁ జేసి తత్పదవమస్కృతి నేయఁగ బుద్ధి పుట్టెడుకొ.

సహ॥ క॥ అని నతని నప్పుడప్పుడు, గని’ యింతటి మేటికొల్పు గావించునె? యొ
 క్కనిచెంతి? ఎనుచు నామది, ననుకొంటిని, గాని యిట్లు లభకొననైతికొ

ద్రౌప॥ అక్కటా! నాఁడు సభామధ్యమున నన్ను నెకసక్కెలుమాటల గేలిసేయ
 నది యేమో! సుయోధనునియొడఁ గనలినమనమిమ్ముచోత్తునియొడ నంతగాఁగన
 లకసమ్మతిం గనఁ జేసెను. ఆయ్యా! అత్తగారు మీతోఁ జెప్పక పోయిన
 నాతోడనైన నించుక జెప్పక పోమురిగదా!

నార॥ అమ్మా! దుగ్రిపదరాజనందని!

ఉ॥ ఇంత యహాయి కత్వమది యెచ్చటఁ జూచి యెటుంగఁ గారణం
బింతకు నిట్లు బుండ మఱి యెచ్చరు నేటికిఁ జెప్పఁగా వలెకా?
వంతభుగ్గమ్ముగా మిమా నవశ్యము చెంద విధించె ధాత, యే
మంతన మిట్లు దాఁగె ననుమాటలు మున్నెపుడేని వింటిమే?

క॥ తనకుఁ దనతండ్రి చెప్పఁదొ, జనని పవిత్రపదో యి దిట్టిసంగతి యని మం
తనమునఁగొప్పఁడు నెప్పడో, వివేచాలె నెయతఁడు, మీకు వెట్టియిశేలా.

ధర్మ॥ మునీంద్రా! యెవరు చెప్పినను మాయన్నగారిలోడ నేచెప్పిరి గాని మాకు
నొక్కింత చెప్పక పోయిరి కదా! పోనిండు.

ఉ॥ ఎట్టి రహస్య మైన మదినిండుక నేపు వహింప రేనిమీ
ముట్టిమహాభావులును నస్మదదృష్ట మశేమో? నాబుకొ
గట్టిగ బిగ్గఁ బట్టి మముఁ గాపురుమెగ్గిణులం బొనర్చి య
ట్టిటన రానిదుఃఖమున కిక్కలఁ జేసితి రేమి పాపమో!

నార॥ (సంశయముతో) రాజా! యిప్పట్లున నేమఁ గూడ ప్రతిభంగం బొనర్చు
కొన్నమాట సత్యమే ఏమంటివా! దానికిఁగారణము లేకపోలేదు.

క॥ ఈరణమెటులైనను భూ, భారహరణమునకె మన్న బ్రహ్మాదులు దా
మేరుపఱచి రిట విఘ్నము, నారదుఁ డొనరించె ననుచు నానై బడదే!

అప్పటికేనియు నేను దాచెదెవాడను గాను గాని.

క॥ సనకాదులతో సరిగ, దైవ గూర్పుండఁదగువాడ దీనిని నే నే
మని నీలోఁ దగుదు నటం, చును జెప్పుదు ననుచు లజ్జ చొప్పుడె ననఘా

ధర్మ॥ మునివార్యా! తిమ రిప్య డిట్లు తప్పకొనుచున్నార గాని నిజముగామాయందుఁ
డమ కనుగ్రహ మున్నయెడల,

తే॥గీ॥ అనయమునుమాకుకాత్రపుండైనయట్టి, యలసుయోధనుతోనై నఁగల తెఱంగు
తాముగరుణించిచెప్పినదానిమీద, నతఁడుభండనమున కేల యనుమతించు

(కర్ణకుద్దేశించి)

కా॥ అన్నా! నీవు గతించుమీద, భవదీయం బైనరాజ్యంబు గై
కొన్నకొ గొందును గాక న్యామ్య మగుటకొ, గుంతిమహాదేవిశూ
జ్ఞుని కే మునుమున్న భార్య యగుపాంచాలికొ గురుదోహిత్యై
యిన్నిచుండు పరిగ్రహించె నకటా యీదోషముం బోవునే !

భీము! అన్నా! హరిదశ్యనందన

చి|| “కురుపతి యంగకాజ్యమునకు న్ననుఁ బట్టఁగుటై” నంచు సం
బరపడి తెప్పఁ దాఁతఁడు? భవత్పరిపాల్యమ కాదో యర్థరా
జ్యరమయూ, దీనిలోన లవ మైనను నుండునో? యంగభూమి, బం
గరు మసిపాఠఁ గట్టఁ బడఁ గార్జ్యము లే దిఁక నేమి నేయుదుకో?

అయ్య! అన్నా! లోకైకవీర!

క|| “ఎనయొకనికొకరుకర్ణా, ద్దును” లనిజనులాడుకొననమాయవడుచు “నా
కెయ్యానో సూతసుతుఁడని, మనువుమ! యీతప్పాకండుమన్నించిననుకో.
నీ|| “పాంచాలికాసతీపరిణయమృతము నీతోఁ బోరినికొ బాణదోలితి” నని
“ఉత్తరగోగ్రహణోత్సవమృతము నిన్ను మించి వెన్నంటి భంజించితి” నని
“సత్సముఖాస్త్రప్రసారంబు కృష్ణునిదయఁ దప్పె లే కున్నఁ దప్పని”దని
“అనమయమృత” బాఠియగుఁగా “దనక బాణ మేయకుండినఁ దెగఁదీతఁ”దనియు
తేగ్గి|| నొక్కొకప్పుడు మనమున మాహనేతుఁ నంతియేకాని నాజయమభిలషించి
“యీవు వేక్షించితి” ఎటంచు నెఱుంగనైతిఁ, గూరమతి నైతిఁ గృష్ణుండుకొంపదీసి
(కృష్ణుండు పోవేళించును)

కృష్ణు|| అవును సావయ నేనే కాదు? కొంపతీసినది, మియన్నతీయ లేదు కాబో
లును. ఆవేళ నతనిచే నవమానింపఁ బడి నిన్ను నునమ్ము ను నేమనియెనో
జ్ఞప్తిఁ దెచ్చికొనుమా? ఇంతకును జీతమును బత్తెమును లేసనికొలుపు గొతి
చినందులకు నన్నిట లనవలసినదే.

ధర్మ|| ఇంతకు మాకర్క మిట్లున్నప్పుడు నీ వేమి చేసెదవు?

ఉ|| “సూతజాఁ జంప లే వయితి” సూరుఁడు” నంచుఁ బ్రగల్భపుకొ వచి
కృతురిఁ జూపఁ గాఁ గలవో? చాలును గాండివ మింక నేల నీ
చేత ధరించెదో? యనుచుఁ జిన్నెలు బన్నెలు వెట్టి తిట్టితికొ
బాతికి నైతి ముక్కు తెగబారెడు చేసితి నిక్కమయ్యతా!

భీము|| సరే అందులకు మాత్ర మిరఁడే కాదా? నిమిత్తము.

ధర్మ|| తమ్ముఁడా! అతఁ డేమి చేయును? సంతి కరిగినప్పుడుమంతనమృతమున నవత్తహా
మహునితోఁ గలతెఱంగువచ్చియించెను గదాఁ అతఁ డొప్పునియప్పు దితని
తప్పేమున్నది?

భీము॥ అంతలో నేమిలాభము?

ఉ॥ చెప్పెనె యన్ము “తమ్ములను జేరుము నీ” పని, యంతమాత్రం దా
నొప్పెడివాడె కర్ణుడు, మతోక్తయట్టిడె! యన్నమాటకు
దప్పునో? యాసుయోధునిఁ ద స్మైద నమ్మినవాని నూరకే
యొప్పరికించునంతటి యయోగ్యుడె? నీకెనఁ గాఁడె యన్నిటక

నకు॥ బావా! నీకుఁ గోపము లేనిచో నేనొకటి మనవి చేసికొనుచున్నాఁడను.

చ॥ ఎఱుఁగనియిచ్చ “మాతజాడనే” యనుబుద్ధి సుయోధనుకొ నిరం
తరము భజించి తత్కృపను దా నొకరా జయి, “పార్థసార్థ సం
గరమున” నందుఁ బల్కి తటి గల్గినయప్పు డెరింగి తానయై
మరలి ముకుకొ గనుంగొనిడి మాత్రమే! యాతని శౌర్య మల్పమే?

సహ॥ బావా! నీమనమున విజయగాఁ గపటమేలేనియడల మాతో నించుకచెప్పు
వలసినది.

తే॥గీ॥ అట్లు చెప్పితివేని మాయన్న గారు, కోరి బ్రతిమాలి రాధతోఁ గొంతచెప్పి
యొప్పుఁగాఁజేసియాపక్షముండునటుల, సలిపియాతనిరాజుఁ గానింపకున్న

ధర్మ॥ తమ్ముడా, అంతవఱ కెందుకోయి?

ఉ॥ అన్నగదా! మనందఱికి, నాతనిమాటకు నడ్డువారమే?
యిన్నరుఁ డెనుఁబావనియు నీరలుఁ గృష్ణుఁ డొకింత చెప్పకే
కన్నులు మూసఁ గాని “యలకారవనాధుడె నాకు సమ్మతుం”
డన్న ను “మంచిదే” యనమే! యాతనిఁ గొల్పుట కొప్పు కుందుమే?

ద్రా॥ అవును, మీరు “రాజ్యము వదలి యరణ్యమునకుఁ బడం” డనిన వెంటరుచెప్పు
నివా రమృతహామహుడు “దుశ్యోధనునికేరాజ్యం” మృన్న నట్లొనరించుటకు
సందియమేమి?

వార॥ (తనలో) నీరల కించుక కలహమును బెంచెడఁగాక. (ప్రకాశము)
అవును. తక్కినవారిమాట కేమి గాని శ్రీకృష్ణులవారు మాత్రము కొంచెము
మోదనయైనఁ జేయవలసినది.

కృష్ణ॥ (క్రోధహాసములతో) మహానుభావా! కలహభోజన! యేమి యిట్లు సెలవిచ్చు
చున్నారు!

ఉ॥ ఏనటు చెప్పటే నిజమయేనియు వీరబ్రాహ్మణునిసెట్టియ
 మ్మొనములౌ పృథివ్యులవి యొప్పున? వీరలు సమృద్ధింతు లె
 టైనను, నూరువుల విలుచుటా? రుధిరమ్ముమగ్నోలుటా? మృతుం గా
 నొనరించుటా? యొకటి కావు గదా! మఱియేరికిన్నియు?'

అర్జు॥ బావా! బలభద్రసోదర!

చ॥ పృథివ యనంగ శత్రువులచే బ్రసరించున కాని యెయ్యెడ
 హితులకు నన్నదమ్ములకు నిట్లగునయ్య? స్మరింపు! మమ్ముహా
 ద్ధతు వధియింపలేనినను ధర్మజుఁ డిండుక దూఱ, నేనుఁ జ
 న్ముతనము చూప, నే మనుచుఁ నాఁడు వచించితి వీవు? మాధవా!

దొ॥ప॥ (కొంచెమువత్సనో) అన్నా! ఏన్న వారు మృతగా నాడిననాడుదుకుగాక
 నేనట్లుదానను గాను గదా. ఇయ్యెడల నెఱిగియో యెఱుంగుకో నీయందు
 లోపము మాత్రము లేక పోలేదు. నీశక్తి యెవ్వ రెఱుంగనిది?

నార॥ (తనలో) అయిన నేమిగాని చక్కఁగా నడిగినది. దీని శేమి యుత్తర
 మిచ్చునో?

కృష్ణ॥ (భారముగా) ఇంతకు “నేను గపటముగాఁ గర్ణునిఁ జంపించి నా” ననికదా!
 మారందఱును నిందించుచున్నారు. సరే మంచియో చెడ్డయోయిందులకు
 నేనొప్పుకొన్నాఁడను గాని,

చ॥ ఆలయభిమన్యునికొ దుగ్రహదునాత్మకాలకొ మఱి నీకుమాకులకొ
 గలన వధించువాఁ డితఁడు గాఁడు గదా! కపటమ్ము పన్ని, వా
 రల బ్రతికించుకొం డవల రాధసుకుకొ బ్రతికించి యేను నా
 తల నిడినట్టితప్పిదము తప్పఁగఁ దొగినద నింత మేటికికొ.

నార॥ ఎందులకేని నీవే సమర్థుండవు గాని వీరలవలన నేమగును?

దొ॥ప॥ మహాత్మా! చక్కఁగా నెలవిచ్చితిరి.

భీము॥ బావా! అభిమన్యునిమాటకు నేను తెప్పజాలను గాని తక్కినవారిమరణము
 నకు నీవు గాక మఱియెవ్వరు నిమిత్తము?

తే॥ గీ॥ మమ్ము నెద్దియొ యొకనిమిత్తమ్ము నెప్పి, శబిరమునబాపినట్టి విశిష్టదృష్టి
 యూరకే కదై నేనీకుఁ గారణమ్ము, నెఱిగియును తెప్పకుంటచే నింతపుట్టె

అర్జు॥ బావా! క్షమింపుము.

రా|| నీతోఁబుట్టువు పూర్ణగర్భవతి! నేనే గాలముకొ బుచ్చఁ గం
జాతప్రూహవిధమ్మ నెప్పుడెడ, నాసాధ్యవిరంసమ్మని
దా!తెట్లమ్మనఁ గ నొగ్గుడను. శిశు వంతస్థాయి యూఁకొట్టుచోఁ
గాతర్యమ్మన మధ్య వచ్చి యది విఘ్న మ్మందఁగాఁ జేయవే!

నార|| అవును. ఈసంగతి నేను స్వర్గమున నప్పుడప్పుడు విన్నదే. అతనికిఁ బద్మ
ప్రూహము చొచ్చుటయే కాని మరల వచ్చుటఁ జెలియమి “జేపేమేకు”
వనివారెము ప్రవాద మొకటి లేకపోలేదు.

కృష్ణ|| మహానుభావా! మీరుఁ గూడ నాయెడల నింత యనుగ్రహించుచున్నారేమి
కొంచెము సందర్భసందర్భములు విచారించ నక్కఱలేదా? ఊరకేఅని నం
తలో నేమగును? గర్భములోనిశిశు వెక్కడనేని యూఁకొట్టునా? యూఁకొ
ట్టునేమనుఁడు దానిచే నాకుఁ గాతగ్య మెందును? సరే అప్పుడు నేనువిఘ్న
ముచేసినచో మఱియుకప్పు డితఁడుతనకొమరున కా కేషమును బోధించఁగూ
డదా?

నార|| చిగురుసంగతి! నేను త్రరముచెప్పఁజాలను గాని దానిమొక సంగతిఁ జెప్పఁ
గలను.

కృష్ణ|| (తనలో) ఓహో! ఈయన నిమగ్నముగా నాపై లేనిపోనికుట్ట వేయు
చున్నాడే! (ప్రకాశము) పోనీ దానికేని తగిన యుత్తరము నెలవిండు.

నార|| ఎందుకా? గాతర్యము, సంపూర్ణముగా విన్నచో నభిమన్యు! జయించు వారె
వరుడు నుండరుగదా! అప్పుడతనికై మరల నీవే యవతరింప వలసివచ్చును.
“గోశ్యందీరశిషికి గొడ్డ శ్వేదుల” కని యట్లొనరించి యుండవచ్చును.

కృష్ణ|| (నవ్వుచుఁగొంచెము కొపమునో) ముసీందా! మీరుమఱియుం జక్కఁగా
సమర్థించుచున్నారే!

తే|| గీ|| లేకలేకొక్కచెలియలాలేమకొక్కఁడనుకుండఁట! యవ్వని కితఁడు మేన
మామయఁట! వానివృద్ధికై మానసమునఁగనలునఁట! కంటిచే? యిట్టికట్టు
కథలు

నట|| బావా! క్షమింపుము.

క|| నరకాసురుండు నీకుఁ గొమరుఁడేకద! యతనినీవుమడియింపవే భూ
భరము నివారిం చెడినీ, కరముఁగఁ “బుతుఁడనిక శతుఁ” వనియుంగలదే,

కృష్ణ! దుర్మాధ్వంశుడైనచో భూమికి భవముగలిగించుఁగాని సన్మాధ్వంశుడట్లు చేయఁడు కదా! అభిమన్యునకును నశకునకును తెక్కడిపాటి.

లే||గీ|| ఖరగుణుండైన పాథునిపట్టి నాకు, మేనయల్లుండు సుగుణనిధాన మకట!
యతనికతమున బడమి కే యడరుగల్గి! నెవ్వరునునమ్మరిగాధతింతునిజము.

నార|| భవిష్యత్పందర్శము తెలింగిన నీతో మాటలాడఁ గల మఁట కాని.

లే||గీ|| ఒక్కండవ్వొండొదక్క నీయుద్ధమందు, మడియురాకలులోకసమ్మతులుగారె
వీరు భూభారకారులు గార యేని, యెందులకుఁ దెచ్చి పెట్టితి విట్టిరణము?

ధర్మ! (తనలో) ఓహో! యితరులకలహమును జూచి సంతసిల్లెడు నారదుఁడు
స్వయముగ నే కలహమునకు దిగుచున్నాఁడే! (ప్ర)కాశము కృష్ణునివంక
చూచి) కృష్ణ! వాసుదేవా!

తి|| వీరివయస్కుఁ గూడ “విద మిత్ర” మటంచు వచింప లేకు గా

నీవిను మొక్కమాట, యెఱియేనియు గోచర మానునీకు. నే

కోవిదు లేని యిప్పటిను గూడఁ దనం గలవారు కారు నీ

నేవకు లైనపాండవులనేగిరి నెప్పుడు నొప్ప వచ్చుతా?

నార|| రాజా! నీవు చిశురునఁ జెప్పినమాట సత్యమే, ఈతడు పాండవులనేగి
కెప్పుడును నొప్పలేదు.

కృష్ణ! (తనలో) ఓహో! వీరు విరమించినను నిమ్ముని విరమింపక మరల నేదో
రెట్టించుచున్నాఁడే! (ప్ర)కాశము) నునీందా! బ్రహ్మహాససపుత్ర!

తి|| ఏ నొక మర్త్యుడక్క సకల మెట్లు తెలింగెద మిమ్మునంటి ప్ర

జ్ఞానిఘు లైనసన్మనులసంగతి నించు తెలింగి యున్న హ

లే నీజ, మైన నయ్యది అహిం బడ వైచుట తప్పుకాదే! క

ర్మాను గణులో మరలను దరమా? పరమాత్మకు నేని వారదా!

ధర్మ! ఇంతకును నతఁడు నెప్పిసట్లు కర్మ మనివార్యము.

తి|| కడచినదానికొ పగచి కార్యము లే దిఁకమీఁద వైన నీ

గొడవలుమూ పాపమానకుడొ దగనివమ్మరి చేసి కొంచు న

ట్టడవిని మిమ్ముఁ బోలెడుమహాత్ములఁ గొల్పుమఁ గాలేశవ మి

ట్టుడుపఁ జలించి రాజ్యమిది యొప్పుగ తెప్పితి వాయు సూరిక

అర్జు! (తనలో) ఓహో! తిరిగియు నన్ను గారు పూర్వపువై గాగ్యములోని! దిగు

చున్నారే! ఇందు కేమి యుపాయము?

ద్రాప! ఆయన మీరిమ్ములు గారా! మీ కున్న యడవులాయనకు లేనా! తీరఁ
తగుముచ్చట లన్నియు నివృత్తికే తీరినవి ఇత నిప్పు డరణ్యవాసమెందుకు?
పోనిండు, అట్లునర్చిన మీయన్నగారు గాని తక్కినవారుగాని లేచి
వచ్చెదరా!

నార! రాజా! ఆమెయుఁ బుట్టెడుదుఃఖములో నున్నది నీకై ధైర్య మవలంబించి
యాడుది యైనను నిట్లు పలుకుచున్నది. ఆపలుకు విశ్వసించి.

తేజ! కిష్టరక్షణమును దుష్టరక్షణంబు, నల్పుచును లోకు లెల్లరు జను మనంగధర్మ
రాజను పేరు సాగ్ధకము గాఁగ, నేలుకొనుచున్నా! ధరణి! మేలుగాఁగ.

భీము! అన్నయ్యా! ఇందులకుఁ దామెప్పితిరా సరే, అట్లుకాదని.

చ॥ కొడుకులూ కొమ్మలూ యెవరికోసము రాజ్యము నాకుమాత్రీ, మే
జడమతి నయ్యది మీకతన జ్ఞానము కొంచెము నేర్తు మీర లె
య్యెడ వెనియింతుకో యచట నేనును మీపదనేపి నేయుచుకొ
గడ పెదఁ గాల మాజ్ఞ యిడఁగఁగఁ దగు నాకు ననుగ్రహింతునక.

ధర్మ! (నిమగ్న) తమ్ముడా! నేనొక్కటి చెప్పెద నాలింపును.

గీ॥ అదినండియునాకురాజ్యమునఁ గాంత, యంతగాలేదు“నిజమిది”యనియెఱుంగు
దానిపైనిన్నికట్టుమరే దాపరించి, “నీ” యనివిరక్తివొడమనాచేతమునకు.

అర్జు! (తనలో) ఈయన కెవరు బోధింపఁ గలరు! మొదల నుండియు నీయనయభి
ప్రాయ మిట్టిదియే (ప్రకాశము) అన్నా! ధర్మనందన!

క! ఇపు డీ వొనరున్నట్నిం, బపుడే యునరింప రాదే? యాత్మకాలును భూ
మిపరులు జ్ఞాతులు నీదగు, కృతను బ్రతితి! పోదు రెనఁగుఁగీర్తియునునకుక.

ద్రాప! సంశయ మేమి! అప్పుడే గట్టిగా నామనోనిశ్చయ మిట్టిదనిన నిం దొప్పునివా
లేవరు? ఇప్పుడిట్లనిన నేమి లాభము? వారికిని లేదాయె మన కంతకన్న
లేదాయె, ఇట్టివృథాప్రయోగమెందుకుఁ బడవలెను?

ధర్మ! ఎందుకా? ఇందుకు.

క! “అరులకు భయపడియారెం, డరణ్యములుదిరుగు” ననెడియపయకమది నా
కు రుచించెనేనియును మీకు రుచింపమి నిండు దిగితిఁ గూర్చుండ నైతిక
కృష్ణ! సరే, అట్లయినచో,

క॥ “ఇల నేల లేక కానన, మలకేగె” ధర్మజుండు మొగి” ననియెడి ప
బ్బలు వైప లేరు నీత, మృతులు, వీరి ననుగ్రహింపు మునుపటివలె నే,
ద్రాప॥ (తనలో) ఇప్పట్ల నన్ను మంచిసూధానము చెప్పినాడు.

భీము॥ అన్నయ్యా!

తే॥ గి॥ కడువిరక్తిని నన్ను కాటడవి కేగఁ, దగినతత్తులుగల్గియుఁ దగవుచెప్పి
మాన్పలేరై” రటంచుధీమంతులనెడి, పబ్బలేగతిసహాయించువారముయ్య?

చారి॥ (తనలో) కొంచెము తోచివఁ జూపినచో ధర్మరాజునకుఁ దగినయుత్తరము
చెప్పఁదగినవాడు భీముఁడే, ఈయంతుకము లేనిచో నామత్తగజమిదివఱకే
యడవులం బడిపోవును.

నకు॥ అన్నా! కొంతేయగ్గిజ!

క॥ రణ మన్నయప్పుడే మా, రణకర్మము గాదే? యది హరణమనకే కా
రణ మగును గాని సుఖకా, రణమగు నే? దీనిచే విరాగము తగు నే!

సహ॥ అన్నా! సకలధర్మవేది వగునీకొరులు చెప్పవలయునా?

తే॥ గి॥ సృపునకన్నయుఁదమ్ముఁడు నితరులునుసధర్మవైరతలగుఁడదండ్యులకద!
కర్ణుఁడు సధర్మవైరి యాకతనదండ్యుఁ, డయ్యెనియ్యెడనందియమందనేల!

సార॥ (తనలో) చిన్నవాడైనను మంచిఖండితోత్తరముగాఁ చెప్పినాడు. భీమార్జు
నులు చెప్పినను నింతనిరాఘాటముగాఁ గనుపట్టరు. ఇంతకుఁ నితఁడుచెప్పినట్లు
వారెట్లు చెప్పఁగలను. ఏకగర్భజనితులుగదా. వీరికైదుగురకును నట్టిభేదము
లేదు గాని, ఐనను ఆవేలి కావేలి లెట్టేనియుఁ గొంచెముదూరము కాక
పోవునా?

కృష్ణ॥ ఇప్పట్ల నితఁడు చెప్పినమాట కడుశ్లాఘాపాత్రీయముగా నున్నది. రాజులకు శత్రు
మిత్రాగ్రిది భేదము లెట్లు కుదురును. కాస్త్రమును బట్టిపోవలయును. లేదా
నరకము సిద్ధము.

ధర్మ॥ (నిశ్చేదముతో) ఏమి? నేనా! అమృతాత్ముని కిక్షించువాడను.

ఉ॥ అక్కట! యిట్లు లాడఁ దగు నయ్యో! పరాక్రమశాలి దాతృతా
ధిక్రూతకల్పపాదపుఁడు దీనిజనావనపక్షపాతి పే
రెక్కినవాడు. స్వామికృతి కింతటిపాహుని లే? డటంచు, నే
నెక్కడ? యాతఁ డెక్కడ? యివే? జగ మిప్పుల కుత్సహించునే.

అతఁడు విధేయుల మగుచుండల నెట్లు నటించినను నది తప్పకానేరదు. ఈటఁ
దక్కనతఁ డెవ్వరి కేమి యపకృతి చేసెను.

ఈ ఎవనిభుజాబలయ్యన నుంద్రాతమానని వాయువుతునిన

గవలను నిన్ను నన్నెదురఁగా గమకించె సుయోధనుండు, దా

నెవనికి దానుఁడై మిలఁగ నీజగతీతల మిల్ల నేనియున్,

శివశివ! యచ్చ హామహునిఁజెప్పి మఱొక్కనిఁ జెప్పనున్నదే!

బావా! యింత యెందుకు! సంగరమున నొక్క యర్జునుం దక్క మయ్య నలుపు
రను నతఁ డవమానించుట నీ వెఱుంగనిది కాదు గదా! శేఁబిక్కినప్పుడు
వదలిపెట్టుట కారనిసీతిధురంధరత్వము తప్పవేటొందు కారణముమాపును.
నాకన్న నేకాదు. ఎవరికన్నను నతఁడు లోలోత్తరుఁడు, చక్కనిబుద్ధితోఁ
బరించిన నతనియెడదోషము వీన మేనియు నుండదు. (నిర్వదయుతో)
అయ్యో! దాతృత్వమా! నీవు దిక్కులేని దానవైతివి సుమీ!

నార|| నిజమున కతఁ డట్టివాఁడే కానిదుశ్యధనునియొద్ద నుంటిచే నతనియొగ్యత
కనుపట్టినది గాదు. అశ్రమవిశేషమునంగదా! గుణములుతోభించవలయును.
అందులొ “దాతృత్వమతనితో బోయినఁ” దన్నినది యతికయోక్తిగాదు.

ఉ|| ఆతనిదాతృతామహిమ మయ్యమరేంద్రుఁ డెఱుంగు “నిచ్చునోఁ

జేతి! నమ్మ లే” దనుపొనిదికి నీతఁడె తగ్గవాఁడు పృ

ఖ్యాతశరీరి కర్ణుఁ డీత్రు డైనను జావఁగ లేదు నిక్కమే దా

తృత దిక్కు లేని దయి తా నకియించె జుమీ! యమాత్మజా.

క|| బలిశిబినధీమ లిల మను, గల రెక్కుడుదాత లందుఁ గర్ణునితోడన్.

దులఁదూఁగువార లిళపురె, బలికీతన దొరయుపాటి బలముంగలదే!

కృష్ణ|| సంకయ మేమి? తమరు నెలవచ్చినట్లే.

గీ|| అర్థహివచ్చుఁగాకసమస్తరాజ్య, హియఁగావచ్చుఁగాక వెన్నెయ్యుమంస

హియఁగా శక్యమె చర్మ మేరికేని, నితనికే వారికే తగ నింతవట్టు.

ధర్మ! (కన్నితతో)

ఉ|| అట్టిమహామభావుఁ డిలయంతయు నేలిన నేలుఁ గాక నా

యట్టిఁడు తాచుకుం డగుమదాదునిరాజ్యుఁ డుని యేలినన్

దిట్టరే! పండితుల్, కవులు దిట్టరే! పేదలు దిట్టపోయారే?

“వట్టి పినాసి వీరే” డనెడువా దెటు నే మెడగట్టి కొందునో?

కృష్ణ! బావా! నీ వాదాత్మతయందును నాతనికిఁ దమ్ముడవే సంశయ మేమి?

చ॥ వెనుకటిరాజసూయను విపుల నెందటి నెన్ని భంగులకా

దనిపితి చక్రివర్తివిగదా! యిపుడంతకు ఇక్కుడైన చ

క్కనినుకృత్యములకొ విరివిగా నొనరింపును జ్ఞాతివర్గఖం

డనజనితాఘసంహతు లణంపును చింతిల నేలఁ దీసికొ.

భీము! అన్నా! దండధరనందన!

చ॥ ఆమలచనీష నీవు ముద మారఁగఁ జేయఁ గదయ్య యశ్వమే

ధము, దురితమ్ము లెల్లను యథా యధ వై నశియించు దాన, “దగ్గి

వ్య మిపుడు లేదుగా” యని లవమ్మును సందియ మందఁ బోతు వి

కగ్ని ధనులైన సోదరులకన్నను దగ్గివ్య మొకండు కల్గునే.

నార! గాజా! మేము విధింపఁ దగినయంతమ్మును ధర్మజ్ఞుఁ డగునీతమ్ముడే బోధించు చున్నాఁడు. కావున నవశ్య మట్లానరింతువు గాక.

అర్జు

తే॥గీ॥ దగ్గివ్యమనశేమిసంపత్ప్రదాత్రీయైన యంబుజాక్షుని దయ మనయందుఁగలదు కామధేనువునట్టింటగట్టి పెట్టి “కోర్కెలానఁగూర్పు” మనియొరుఁగోరనేల

నకు॥ (పూర్వముతో) అన్నా! ధర్మవిదగ్గిగణ్య! అట్లేదో నిష్కృతి యొనరించు కొను టుచితము, అంతయొకాని.

తే॥గీ॥ రాచపుట్టువుఁబట్టియరణ్యనీమఁ, దిరుగుదురే? బ్రాహ్మణులమివిధించెధాత మనకుభూభారభరణ, మమ్మహితునాజ్ఞ, వమ్మునేయుటమివంటివారికగు నే?

సహ॥ అన్నా! కాంతేయాగ్రిజ! ఇదియేనియుఁ బ్రాశస్త్యిత్వార్థము చేయ నక్కఱ లేదు. రాజులకు నవశ్యాచరణీయ మగుట నొనర్పఁదగినది.

తే॥గీ॥ జ్ఞానులను మన మేటికఁ జంపినార? మంతరించె వా రెల్ల నాత్మదోష ములకతమ్మున, నీవంటిపుడమితేఁడు, జాతిధర్మమ్మువిడిచిన. జగముచెడదె?

ధర్మ॥ అన్నలార! యెఱిగియెఱుఁగనిమాటలు చెప్పకుండు కులవృద్ధగు భీష్ముడే మంత దోషయై యంతరించెను?

(అంతనొక పురుషుడుపొవేళించును, “ఇదుగా” యని ఉత్తరమిచ్చును, పోవును)

ధర్మ! (విప్పిచూచి తనలో)

క! తమ్ముంగుజ్జలఁ గృష్ణుని నిమ్మునివరు పెట్టులేని యే యిప్పింతుం

గ మ్మది వెంచితిఁ గులగురు, విమ్మాడ్కి విధించెవాత, యింక నేమందుకొ
కృష్ణ! ఏ మిది రహస్యమా? మీలో మీరే యోజించుచున్నారు.

ధర్మ! (చేతికిచ్చును.)

కృష్ణ! (చదువును)

క! శ్రీరస్తు చిరంజీవికి, పారాచారున కజాతకత్తునికు ముదం

బారఁగ శంతినుసుతుఁడా, శిరావ్యంతమున వ్రాయు జేమపువార్తల.

ద్రౌప! (తనలో) ఏ మని వ్రాయునో!

భీము! (తనలో) పౌకృతానుగుణముగా నున్నచోఁ జక్కఁగా నుండును.

అర్జు! (తనలో)

గీ! అకట! నాదు శరత్తుల నంప పెజ్జఁ, గూలియుండి రవం తేనిఁ గోప మొంద

శివుడు దీవించియే వ్రాయనిధ్వచుకు శాంతి నా కెంతయేని లజ్జాకరంబు.

నార! తరువాత

కృష్ణ! అరులజయించితి రాజ్యము, కరగతముగఁ జేసికొంటి కావున ధర్మస్ఫురణము
వలయు నీకది, యరసివచింపఁగఁ దలంగు నరుదెమ్మిటకుక.

ద్రౌప! (తనలో) పాపము! ఆయన యిప్పటి యాయుద్యమం బెఱుంగఁడు.

నార! అవును. ధర్మరాజునకుఁ గూడ ధర్మములు చెప్పట కాయనఘుఁడే తగిన
వాఁడు. తరువాత.

కృష్ణ! క! ఏ నిత్రుడు చెప్ప వెంచిన, యీనీతులు రాజ్య మూనియే వినవలె వేవే నీవు
పట్టభద్రుఁడ, నై నాకడ కరుగుజ్జఁగదయ్యి తుమారా!

ద్రౌప! (తనలో) అమ్మయ్యా! ఇప్పటికి బ్రతికితిమి. ఎఱినుంట తీసివేసినను ఆయ
నమాట తీసివేయఁగూడదు.

భీము! (తనలో సంతోషముతో) ఇయ్యనఘునివై రాగ్గగజమునకు మంచి యంతుకము
తెట్టించినది.

నార! (ఎక సక్కముగా)

గీ! నారదుఁడుగాఁడు దేవతీనందనుండు, గాఁడుభీముఁడుమంగాఁడుకవలుగాఁడు

శ్రీదే గాఁడువోవిది గాఁడు “హడ”దనినఁ, దీరదిక భీష్ముఁడీతండు దీర్ఘగుణుఁడు,

ధర్మ! (వివరముగా) మీరందఱును నాకుఁ దెలుపఁ దగినవారు కారా! అందులోఁ
దమ కేమి, హరి యేమి, ఆమునకన్నను మాన్యులు,

క॥ నామనము కేవలము చిం, తా మగ్నం బైనకఠినఁ దమయాజ్ఞకు నీ
నై మొగియ నైతి దయతో, నీమూర్ఖత్వమింప వలయు నియ్యెడ్యననఘా.

నార॥ (నవ్వుచు) రాజా! నే నూరక యటంటినే కాని దేవప్రభుఁడు మాంబురువుర
కన్న వేయి రెట్లధికుఁడు.

కృష్ణ॥ సుశయ మేమి?

నీ॥ జననంబు నెఱుమా? సకలాఘసంహృతిక్షమమగుగంగగర్భమునఁబుట్టెఁ
బారుమం బెఱుమా? పార్థివాంతకుఁ డైనవరశరాముని నాజభంగపఱచె
సత్యమ్ము నెఱుమా? జనకుని పెండ్లికై తా నన్నమాట నిందనుక నిల్పె
ప్రీతినిష్ఠ నెఱుమా? పార్థుచేఁ గూలి పుణ్యదినమ్మునఱుకఁ దా నట్టెనిలిచె

గీ॥ నిందునొక్కొక్కటియొకడు నెన్నఁదగిన. విన్నయునుగల్గభీష్మున కెవరుపాటి!
మమ్మటుంచుచుభువనైక మాన్యులైన, మూడు, మూర్తు లియ్యనఘుతో మొనయుఁగలరె
ధర్మ॥ (విచారముతో) ఇట్టిహఠాఠగారుడు, అట్టిదోఁడచార్యులవారును వీరల
తోడనే పోల్పఁదగు మాయన్న గారును నేలాకో యారణమున నిహతులైరి.
అక్కటా! కాలమెంత యనివార్య మైనది!

నార॥ రాజా! ఇం దాశ్చర్య మే మున్నది? భీష్మునింబు లిరువురును న్యాయైకపక్ష
పాఠమున మీ కుపకార మాచరింప నెంచి యస్థిర మృగుకాయమ్ము విడి
చి సుస్థిర మృగుయశమ్ము సంపాదించుకొనిరి. “నిష్పక్షపాఠముగఁ బోరాడిన
వాఁడు మీయన్నగా రొక్కఁడే”, యని నిష్కర్ష గాఁ జెప్ప వచ్చును

నీ॥ గోపధన్యునకు సంకోచించి వేడినతఱిని విప్రప్రభుఁడు దయ దాఁపఁడని
బ్రహ్మస్త్రమును గొనుపట్టన భార్గవుఁడెఱిగి చెచ్చెర శవీయింబుఁడని
పార్థునందలిపక్షపాఠబుద్ధిని నిందుఁగి దరిగి తన్నును విచ్చ మడుగఁడని
యర్థరథునిఁ జేసి యవమానపఱచి భీష్ముం డమాయ నొలింత చూపఁడని

గీ॥ కుంతి! “ఎర,, మనిపలుమఱుఁగోర దేని, శల్యపారధ్య మను ముప్పెసంగదేని
కృష్ణఁ డన్యాయపథముపాఁగింపఁడని, గర్జునోడించువారుజగానఁగలరె

ధర్మ॥ మహాత్మా! యయ్యనఘునిగుణము లెన్ని విన్నను దఱుఁగవు దుశ్యోధనఁడొన
ర్చిన యకృత్యములకుఁ గోపముగల్గియును నీరనిముఖము చూచునంత నే యయ్యది

పటాపంచలైపోయెడిది కారణాన్వేషణమనకు నునము ప్రియత్నించెయ్య
నిట్లు జరుగుట యవశ్యంభావి యగుటచే గాఢాబాసంత దీక్ష యాత్రియ
వహించినది కాదు

క॥ జనకుండు చిన్నతనమున, జన నగ్గిజాఁ డిట్లు లాయె సంసారము నె
త్తిరి బడియె “విడిచి పెట్టెద, నవకొన్ననువీలు ఎక్కడార్యులకతనన్”.

నార॥ రాజా! యీయాశ్రమమున కేయాశ్రమమును సరిగాదు నుమా! ఏమందువే?

సీ॥ వేదవ్రతముల నాపాదించి చరియించు బ్రహ్మచారుల కెల్ల బ్రహ్మగొమ్మ
అతిథులై చరియించునట్టిగృహస్థుల నాదరింపంగఁగల్గుగమంబు
భార్యైకయుక్తులై వనమునఁ దిరుగువానప్రభులకు రక్షణప్రసక్తి
సంసారహింసారింసావిరక్తులౌ సన్న్యాసులకును విశ్రాంతిభూమి

గీ॥ యైనగార్హస్థ్యముననుండియఖిలకర్మ, ములనొనర్చుచుదత్తు క్రిబొందవచ్చు
నట్లుకాదేనియవ్వసిస్తాడియునుల, కేల, గార్హస్థ్యముననుండు టెఱుంగఁజెపును?

ధర్మ॥ మహాత్మా! మీయాజ్ఞశిరసావహించుచున్నాడను.

భీము॥ (సంతోషముతో) నకులసహజేవులారా!

ఉ॥ ఇంతకు మున్నవచ్చిన వృషేంద్రకుమారుల కెల్ల నేటియీ
వంత నెఱుంగఁ జేయుటయు వీడఖిలంబు నలంకృతమృగా
సంతయు వేడ్క నల్పుటయు నిప్పటికిం దగుకార్యముల్, పాసం
గింతురు గాక యిప్పును లొగిన్ దగువారల నేర్పరించుచున్.

(నకుల సహజేవులు నిష్క్రమించుదురు.)

ధర్మ॥ అర్జునా!

గీ॥ ఇప్పటివిశేషముల నెల్లనెఱుంగఁజెప్పి, “వలయుసాధనసామగ్రిగలయఁగూర్పున్”
డనుచుధౌమ్యులతో విసయమున “నేను, మనవిచేసి”, ననిచెప్పుమాకునార.

(అర్జునుడు నిష్క్రమించును.)

నార॥ రాజా! మేము తిరిగియుఁ బట్టాభిషేకకాలమున కరుగుదెంతుము.

కృష్ణ॥ బావా! నే నిప్పటికిఁ జని యుత్సవసమయమునకు సకుటుంబముగా నరుదెం
చెదను.

ధర్మ॥ అట్లనే యొనరింపుము.

చ॥ శవభిష లంతగా సలుపఁజాలవు నీవు, హలాయుధుం డక
 ల్మవహృదయుండ యైన మనమాటఁ దలంచినమాత్ర ముండు, నా
 ముషికులితప్రభావునకు నేగతి నేనియు వొప్పుఁజెప్పి బల
 కృషి నొనరించి యియ్యెడకు వెట్లయినం గొని తేవలెకాఁజూచి.
 నీవెంబడి భీమునిం గూడఁ దీసికొని పోయి ముతనిచేఁ దగుమాటలు నెప్పించి
 యితనికిఁ గోపోపకాంతి కావించి యిందులకు సమ్మతింపజేసి తోడ్కొని
 వత్తువుగాక?

కృష్ణ॥ మంచిది (భీమునితో నిష్క్రమించును.)

ధర్మ॥ జేవీ! దుగ్రీపద రాజనందని!

ఉ॥ పట్టపుడవి నైతి ననుభావమునక గరువంబు చాల్చి క
 ట్రైట్టులు నేరి నేరి దనియింపుట యొప్పుగు నట్లు లట్లు రి
 ప్పట్టన వారివారి సపర్యల నర్పణ నేసి కీర్తికా
 బట్టగునట్లు అండఁ దగు భారము నీతలఁ బెట్టితిం జూచి.

గీ॥ ధనములాశ్వశ్రమగావుతనువులంత, కన్నశాశ్వతములుగావుకలిమిలేము
 లబ్బుతఱిశబ్బుటయుఁకదబ్బిబ్బునెడుట, సారవిదులైనవారిలక్షణముగాదు
 దొరప॥ నాథా! కనుయానతి చొప్పుకనే సకలము నిర్వర్తించువానను. మనమిరు
 వురమును దుఃఖాంబుతిమగ్ను లగు మితల్లిదండ్రులకడ కరిగి యాచార్పియై
 ట్టులేని యిందులకు వచ్చునట్లు ప్రార్థింప వలయును.

ధర్మ॥ జేవీ! చక్కఁగా బోధించితివి. ఇప్పుడే పోయి యట్లునరింతము.

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇదిశ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
 బగు పాండువాళ్ళ మేధమునందుఁ
 దృఢీ భూంకిము.

పాండువాళ్ళ మేధము.

(చతుర్థాంకము.)

(అంతట నొక కవి పోవేళింపున.)

కవి! (విసువుతో)

ఉ॥ ఎక్కడి కేగినా కవులై న్నవారు కవితారసాయనం
తెక్కడి! కుర్రతెక్కడ! యిసీ! యిటు లందటి రాజులకా యి
భాక్తుల చాత్మతాఖండల బాండవు లేమని చంపికోకదా!
యక్కట! సత్కవీశ్వరుల కన్న మీ కేగతిఁ గల్గె గా వలెన్.

(పరికిమించిచెవియొగ్గి) ఇయ్యెడ రాజు నెట్లు పొగడుచున్నావో (తెరలో)

గీ॥ ఇంతకాంతుండులేడులేడింతదాంతుఁ, డింతనవయుండు లేడులేడింతదాత
ఇంతటి నిగర్విలేడులేడింతయోగ్యుఁ, డింతటియశస్విలేడు లేడింతరాజు.

కవి! ఇట్లెల్లయెడలం గొనయాడబడుచున్నయారాజు నిజముగా “పంటవలంతి నోఁ
చుకొన్న నోసులపంట” యనినా దప్పేమి! ఇట్టిమహాభావుని దర్శనమునకుఁ
బోవుచుంటిని గదా! యొకపద్య మేనియు రచించుకొన వలదా?

(రచించుటనభినయించి)

చ॥ కృతయుగ తూడి నిప్పటికి నందఱు రాజులుగారు రామభూ
పతి యొకరుండు దక్క నిమిషింటి నృపాలకు సేరి? యాతఁడుం
“బ్రతి” యని తెప్పజూచి మొకపట్టున, వింతటిభాగ్యశాలి వై
క్షితి నలరించు నీకు దయసేయు రమాపతి సర్వసౌఖ్యమల్.

పద్య మనుకూలముగాఁ గుదిరి యుండువా? కుదుర కేమి? గాని కొంచెమతిశ
యోక్తిపడినట్లుమాత్రము తోచుచున్నది. లేదు! రాముఁడు తప్ప వింతటిరాజు
లేనే లేడు. ఉన్నచో నావికావ్యమును రచించినవాల్మీకి యాతనిచరిత్రమునే యేల
కైకొనవలెను. తరువాతఁ దిరిగియు నట్టికవి యున్నచో నీతనిచరిత్రము వ్రాయుఁ

దగినది. ఇందులకు నిప్పటివారిలో వ్యాసులవారే తగినవారు ఒక్కొక్కపట్టున నియ్యనఘనికి శీరీరామఁడునుదుఱ్ఱుఁడుగాఁడు. సత్యమే ద్రావిదిం జెఱగొన్న సైంధవు నీరిండుప్రాణావశేషముగా విడిచివారఁడు. రామఁడో! నీతంజెఱగొన్న రావణునిఁ బుత్రమితిసమేతముగ నశింపజేసెను. సరే ఇక్కడికిఁ బద్యము వుదిననది. రిక్తహస్తములతో రాజుం జూడఁగూడదు. (దృష్టి నిగుడించి) అడుగో, పండ్లమ్మకొనువాఁడొకఁ డటుపోవుచున్నాఁడు. వానినిటుపిల్చెదఁగాక. ఓయీ! పండ్లవర్తకుఁడా! ఇటురమ్ము. (అంతవర్తకుఁడు పళివేళించును.)

వర్త॥ ఏమయ్యో? పిల్చినావు. కవి॥ పండ్లుకావలెను.

వర్త॥ ఇదగో, కొనుండు. కవి॥ వెల యెట్లు?

వర్త॥ జో డద్దపావలా. కవి॥ ఇక నొక మాట చెప్ప.

వర్త॥ ఎన్ని పారులుచెప్పినను అంతే.

కవి॥ సరే గావి మీరాజుగారు మంచివారు కదా?

వర్త॥ ఇంతమంచివా రెక్కడను లేనే లేరు.

కవి॥ తఱచుగాఁ గవీశ్వరులు వచ్చుచుందురా?

వర్త॥ రాకేమి తఱచుపండితులతోడనే కాలక్షేపము. తమరుఁ గూడఁ గవీశ్వరుల నలెనే యున్నారే! రాజుగారు గామములో లేరు.

కవి॥ (విషాదముతో) ఏమీ యొక్కడికివెళ్ళినారు. ఎప్పుడువత్తురు?

వర్త॥ భీష్ములవారియొద్దకు వెళ్ళినారు. వా రీదినమున స్వర్గమునకు వెళ్ళెద రఁట

కవి॥ (తనలో) ఇక్కడికివచ్చినను మనదారిద్ర్యదేవత వెంటనేవచ్చినదే! (ప్రకాశము) ఆయినచో నాకీఫలము లక్కఱ లేదు.

వర్త॥ పోనిండు (నిష్క్రమించును)

కవి॥ ఈగొడవ యడఁగినమీఁదఁదిరిగియు వచ్చెదఁగాక. (నిష్క్రమించును)

(అంత శరత్వర్షణకుఁ డగుభీష్ముఁడును బాండవులును విదుర

ధృతరాష్ట్రులును గృష్ణుఁడును బ్రవేశించురు)

భీష్ము॥ (దీనస్వరముగా) నాయనా! ధర్మనందన!

ఉ॥ నీపరిపాలనమ్ము విని నిత్యము సంతస మందు చుంటి నే

యాపద లేక ధూమిపృథ లందఱునుగ్ గుఖ మందు చుండి శో

హా! పరమాత్ముఁ డిప్పటికి యోగ్యతము న్నిడు రాజుఁ చేసి సం

తాపము నందుభూసతిఁ దానొనరించె ముదం బుండుగ్నేడై

ధర్మ! (విచారముతో) పితామహా! గాంగేయ! సర్వబంధుసంహారం బొనరించి

నే నిప్పుడెట్లు పాలించిన నేమి లాభము? అయినా,

ఉ॥ భవిష్యదేవకవాక్యములపై మది నిల్పి తిరికాలవేళి మా

ధవుననుశాసనమ్ము గొని తమ్ములసమ్మతి యూత గాఁగఁ బె

ద్దవిభునియాజ్ఞ చొప్పున సదా విదురానుమతితో గృహింపుము కా

స్త్రీవిధికి లోఁగి నేనును యథామతిఁ జూతు సమస్తసంగతుల్.

కృష్ణ! తాతా! లోకకపూరి!

ఉ॥ ఎవరు సహాయు లెందులకు నీయవభూతున, కన్ని యెన్ని ధ

ర్మవిధులు గల్గి నన్నియును మాన్యచరితుఁడ నైనయట్టి నీ

సవిధమునంద కిహ్యుడయి సంగ్రహణం బొనరించె దాము పాం

డవులకుఁ గాదె? దేహము కడంగి విహించితి లంతకాలముక.

భీష్మ! కృష్ణ! వాసుదేవా!

తే॥గీ॥ ఎవనిలోనుండులోకమ్ము, లెవఁడులోక, మెల్లెడవనించునట్టి యోగీశ్వరేశ్వ

రుండవీవుండ వేటొక్కరుండవలెనె? పాండవుల పాలిపరమబంధుండవీవు.

విదు! సశేయమేమి?

తే॥గీ॥ ఎన్నియోకారణమ్ముల నిమ్మహాత్ము, నవతరించుటకై పెద్ద లండుగి గాని

పాండుమతరక్షణైకతత్పరతకుఁ “బనిగట్టికొనివుట్టె” నని నమ్మకమ్మువాడు

భీష్మ! విదురా! జ్ఞానవిధుర! నీయూహ చక్కఁగ నేయిప్పుడి. వివను.

తే॥గీ॥ ఇమ్మహాత్ముని యవతార మెన్నియేని, గాతణమ్ములు గలయదిగాని యందు

దిక్కుమాలిన నావంటిదీనులకు వి,యక్తి నొసఁగుట మేమమ్ముముఖ్యఫలము.

ధృతి! (కన్నీటితో) తండ్రీ! నీవు నిజముగా దిక్కుమాలి వాడవే యైతివి.

తే॥గీ॥ వీర వీరార్పిత! విచిత్రవీర్యవతు వి, వాహమొనరించితివి కష్ట పరిజయించి

అతఁడు నేటికిబ్రోత్యుపకృతినినిట్లు, లాచరించెను నావంటి యధముకతన.

ఆర్జు! (విచారముతో) తండ్రీ! యప్పట్లు నీవుగాని నీకొమరులు గాని లేకయును నిం

ద్యులు గారు.

ఉ॥ అని నొసరింప లేక చని యాచనఁ జేసె నజాతశత్రుఁ, డీ
మనుమనియొం దనుగ్రహముమైఁ దనచచ్చునుపాయమున్ గృహ
భిని వచియించెఁ దాత “యగుఁగా” దనకే నటు లాచరించి యి
య్యనఘని నిట్లానర్పితి నహా? మను నిర్దుర మాటుటొప్పగున్.

ధర్మ॥ తాతా! శంతనపుత్ర!

ఉ॥ “ఏమనితోరె వీఁడు గుణహీనుడు దోషి దురూహుఁ డక్కటా!
పామరుఁ” డంచు వెంచక కృపామతి గుట్టెటిగించి తీవు మా
సేమయఁగోరి, “యిట్టివని సేయుట త” ప్పని యేనెఱింగియున్
భూమికి నానఁ జేసితిఁ దపోమహినున్ గులవృద్ధుఁ జంపితిన్.

భీము॥ (విచారముతో) తాతా! శాంతి గుహా శేత!

క॥ కులవృద్ధు నిట్లానర్పిన, బలులకుఁ గులవృద్ధి గలదే? కాఁబట్టియె ని
ష్కలుషులు సుతులు నశించిరి, కల నెల్లను దీరుఁడై ని కారణ మనఘా.

అర్జు॥ అందునను, నేను బరమదుర్మాద్గుడను.

తే॥గీ॥ పరశురాము జయించినబల్లిదుండు ‘తాత, యీతనిమెప్పుతద్దయవహించి
నట్టిచెట్టంతకొనును దానాహవనునఁ’ గూలు నే? దోసములుకట్టికుడుపకున్మ?

ధృత॥ తండీ! అర్జున!

తే॥గీ॥ కొడుక?మీ శేలనిండించుకొ నదహోయి! దోషమిదియెల్ల నాదుపుతుగ్రిది నాది
దానుభాగముపూరియింపఁదలఁపకున్న, నింతపుట్టునెయిల్లొనె శాంతనపుఁడు!

ధర్మ॥ తండీ! అంబికేయ!

ఉ॥ నీకొడు కేమి సేయు? నవివీతుడవై చని యేను “తాత నీ
పోక కుపాయముం దెలిపి భూమికి నన్ బలిఁజేయు” మంటి “నీ
దొకడిమిన్ సహింపఁ గలమా? దయ యుండు” మటంటి, దానఁ గా
డే? కులవృద్ధు నిట్లు బలి యిచ్చితి రాజ్యరమన్ గ్రహించితిన్.

(భీష్మునుద్దేశించి) తాతా! ధార్మికా గ్రహింపర!

తే॥గీ॥ తొడలఁడికొని కడుముద్దుదొడర నెత్తి, పెంచితివిపెద్దఁ జేసితివంచితముగ
పాపజాతికైబాల్వోయుపగిదియయ్యె, నన్ని జన్మములకును నాకిదియచాలు

భీష్ము॥ తండీ! ధర్మనందన!

ఉ॥ ఏల విచార మందెద? వహీనులు మీ రొక రుండఁ బట్టియే
యాలములోన నాకు మృత్యుయెచ్చి నిదే గద! శ్రుత్రబాలికీ
బోలెడిచావు, యుద్ధయన ముద్దిడుకొందురే? యెవ్వరేని, దు
ష్టియరకున్ సహాయములు చేసెడివార లదండ్యు లాదురే.

క॥ నా కేమి పైద్రవాడను, జీకు కుమారుండు వీనిచేతులలో నా
పోకయుచితంబ కాదోకొ, కోరించుట తగున? జ్ఞానశూరుడ వయ్యున్

కృష్ణ! (కన్నీటితో) తాతా! స్వయత్తజీవన!

ఉ॥ చక్కయి కేలఁగొని విశాంపతు లంద “ఱిసీ! యిసీ! యిసీ!
యకగ్రమ్” మంచు దూఱ రయ మారఁగ బాహులు పట్టి వెన్న కీ
శక్రగ్రముకుండు లాగ నినుఁ జంపుతలంపున వచ్చునట్టియీ
వక్రగిరితుగ్రితప్పిదము వాపి క్షమించి యనుగ్రహింపవే.

భీష్మ! (నిలువవ్రుతోఁగూడిన భక్తితో) కృష్ణా! లీలామానస విగ్రహ!

క॥ ఎందుకుఁ గనుఁగొన్నాను? గో విందుడవని మొదలనుండి విని యుంటి న్ని
చందం తెలుఁగుదు స్వామీ! వందనములు నీ కొనర్తు వందలు వేలున్.

కృష్ణ! పితామహ! కరుకులాంకార! నేన గోవిందుడ నైన నగుదుం గాక దాని
కేమి?

మ॥ అవనీచక్రమునెల్ల గల్పితివి గోకారాధ్యుఁడైనట్టివి
ష్టవతారున్ భృగుపుత్రు మించితివి నీ వాజన్మయున్ బ్రహ్మచా
రివి స్వయత్తుడ వాత్మకుద్ధుడవు వారింప నినున్ శక్యమే?
యవివేకమృత న ట్లానర్పితిని దాతా? తప్పు నైరింపవే.

భీష్మ! కృష్ణా! పాపారణ్యకృష్ణవర్మ! వాజన్మమునకెల్ల నేనొనర్చినవే యీరెండు
తప్పులు, ఒకటి గురునితో నెదుకొనుటయు, రెండు నీ కడుగుగానుండి
యని సల్పుటయు, భాగ్యవు నోచ్చుట కేవలము నాశక్తిచేత నేయనవలను
పడదు.

క॥ గురు ఎగుట వృద్ధుఁ డగుటన్, గరుణాంతఃకఠణుఁ డగుటఁ గలనన్నే న
పురమాత్ము నోర్వఁ గర్పితఁ, దురిత మొక్కిఁ గట్టి కొంటి దుర్మతి నైతిన్.
ఇంతకు నప్పటి కయ్యనఘనియందు విష్ణ్వంశము లేక పోవుట ముఖ్యకారణము.

అర్జు॥ తాతా! భానుమైకళరణ్య! ఇయ్యేడ నీత పే నున్నది.

ఉ॥ ఆయన కాయపై రణమునందలితోర్కె నినుకొ వరించె లే
దే? యిట దోష మించుక యు, నే మొనరించితి మెట్టికూళలుకొ
జేయగ రానికృత్యము, లజేయు నినుకొ గురునొక భవత్సముకొ
మాదు మొయికో వధించితి మమాయికులకొ గరుదాంతరంగులకొ.

భీష్ము॥ నాయనా! ఇంద్రానందన!

తే॥గీ॥ నరుడవీవితండు నాగాయణుండు మీ, చరితమెఱుంగ నట్టిజడుడఁ గాను
..మీర లుండి' రనెడికారణమృతనె యుద్ధమున కేమ సమృతమ్ముగంటి.

(సంతోషముతో)

తే॥ గీ॥ మరణ కాలమ్మునందొక్క పరినొడివిన, నెవనినామంబు మోక్షమ్మునిచ్చితిరు
నట్టివిష్ణుండు నాదుప్రయాణసమయ, మునకు దయచేసె నాపుణ్యముననకాదె.

భీష్ము॥ (కన్నీటితో) తాతా! తిలోకవంద్య!

కా॥ ఆయాసమ్ముగ నుండఁ బోలు నితి మాటాడంగ లే నేమొ నీ
దాయాదావక్యగుల్ తమించి కరుణకొ దైవార నీక్షించియి
మా? గూఢీగ్నచనంబు, పాదములు తెమ్మా? యులైదకొ మొక్కదకొ
గాయంబులో నిలువెల్లఁ గల్గియును శక్యంబే? ముటల నిల్వఁగకొ.

భీష్ము॥ తండ్రీ! వాయునందన!

చ॥ జనకవరప్రసాదమున సాయక బాధ యొకింత లేదు నీ
మన మతి నిర్మలం బెపుడు మాయ నెఱుంగవు వెట్టికోపముకొ
గనుటయ కాని, యంతటన కారుణికత్వముఁ దాల్చి నేప చే
సినసుకృతమ్ము గైకొనము చెందె మనమ్ము మనప్రమాదముకొ.

(కృష్ణునిద్వేషించి) కృష్ణా! పరలోకబాంధవ!

చ॥ మృదు ఎగు వెన్నవంటిది శరీరము నీయది, యెట్లు కష్ట ము
న్నది సముపంగ నేరదు పదాఱుసహస్రము లిందుకై సదా
మది జపియింతు? గోవికలు, మాధవ! నిష్కరుణుండ నైననా
ప్రదరము లిందునాటి యపరాధ మొనర్చె ననుగ్రహింపకే.

ధృత॥ (కన్నీటితో) తండ్రీ! నాగతి యేమి చెప్పితివి?

తే॥గీ॥ కన్నులారేపు మదిఁ సౌఖ్యములేదు, కొడుకులారేపు నున్నారేమందులోన మేను
నన్ను నీవెంటఁ గొనిపోమ్మ నాధమైన, పేరేమందున్నవందున్న నేమిఫలము.

భీష్మ॥ నాయనా! అందికేయ!

ఉ॥ ఏల యదైర్యముం గనద వేగుదు పుత్రులు గల్గి యుండియున్
బేలవే? కూళ లాసుతులు పెక్కురు గల్గిన నేమి, యొక్కఁడే
చాలుఁగదా! సుశీలుఁడు, విశాలనయుల్ మఱి వీఁ లందఱున్
జూలిఁ బడంగ నిత్తురే? విచారము నొందవచ్చు? పుత్రికా.

విదు॥ (కన్నీటితో)

క॥ ఏనందియమ్మ గల్గిన, నానందియ మంతలోన నడఁగించునుప
శ్యాసకునిన్నఁడఁగిని, బాసి యెటున్ ప్రాణములను బాయక నిలుతున్.

భీష్మ॥ విదురా! జ్ఞానవిభుర!

తే॥గీ॥ కృష్ణునిఁ సేవనినదయకేవలముగ, స్వయముగాఁబండితఁడవీవునసురమతివి
సేన జెప్పనక్కఱలేదుగానియిమ్మ, హామహు భజింపుమి నామునునబ్బుఁబరము

కృష్ణ॥ తాతా! దేవవ్రత!

క॥ ధన్యుఁడ వీవు మను రా, జన్మలు పెక్కండ్రు గలరు జ్ఞానమునధృతిన్
జన్మమున నన్యమున, మాన్యత నీవెంటిమేటి మానిను లేరి?

భీష్మ॥ కృష్ణా! వసుదేవనందన!

తే॥గీ॥ ఆలుబిడ్డలు లేకున్నయట్టి నాకు, సమయమునకెల్ల నీదుదర్శన ముక్తము
సెలవుదయ సేయుచున్న? నీచేననుజ్ఞఁగొంటి నాపరమున నెందుకొడువలేదు.

అర్జు॥ (కన్నీటితో) తాతా! సద్గుణనాగితి!

క॥ గీతలూ హరి నెప్పిన, యాతీరెల్ల భవదీయ మగుమరణమునన్
జాతు నిటువంటి విజ్ఞా, నాతీతులు కోటి కొక్కరై ననుగలర?

భీష్మ॥ నాయనా! హరినందన!

క॥ హరి యనఁగ నీవనఁగ నొండ్లొరువులె? యవసారపురుషు లొక్కొక్క
ర్యాంతరములనిటు జన్మింతురు, నరనారాయణులు వింటినారిదుకతనన్.

కృష్ణ॥ తాతా! భువనైకపవిత్రచరణుండవగు నీకెవరియ జ్ఞుతో నేమియనరము.

అ॥వె॥ ఈపు ధర్మపరుఁడ వెలుఁగని దొక్కటి, లేదు నాయెడలమహాదర్ము
గలుగుకతన నిట్లు గాఁబల్కి తివిసీయ, భీష్మనిధియగుఁ బ్రకృష్టహృదయ.

భీష్ము॥ (సంతోషముతో)

క॥ నీయాజ్ఞ వడసితిని నా, శేయోహికముల నేని విక గోపము రా

వో యదునందన! కృష్ణా! పోయెదనను, యంచుపురుషపుంగవ! స్వహరీ
(ధృతరాష్ట్రులు ఒడ్డేరించి) తండ్రీ! ధృతరాష్ట్ర! నాయనా! విభుర! కుమారా!
ధర్మనందన! మీయందటిచేత ననుజ్ఞాకుండనై పరసుఖమున శేగుచుంటి
నాకై విచారింపకును.

కృష్ణు॥ తాతా! నేడు మాఖకుద్ధవ్యాదకి, ఇట్టిపుణ్యదినమున నీవు భవాత్మాగం
బొనరించి పరస్ము నలంకరించుచుంటివి, కాననీదినము స్వతఃపవిత్రమైన
దయ్య మణితం పన్నె కెక్కినీపేరక బ్రసిద్ధి వడయుఁ గాక మఱియు,
తేగీ! విపు) లెల్లరునీకుఁ దృప్తిగను నేటి, దినముపగిలివత్సరము నుద్దీర్ణచరితు
నిన్ను భ్యానించిమిగులమన్నించితర్ప, ఇములనిస్తరుగాక పుణ్యమునుగోరి.

భీష్ము॥ జేవా! నీయనుగ్రహమున్న నాకొక్కటియుఁ గొనువలెదు శేష యోగ
మార్గమునఁ బ్రాణములువిడువందలంతుఁగాననాకించుకయావరణం చేర్ప
అచి మిరందలును గొండొక దవ్వున నిలుతురు గాక.

ధర్మ! ఎవరురా? అక్కడ. (తెరవైతురు)

కృష్ణు॥ (తెరసందునుండిజూచి ధర్మజానితో)

క॥ చూచితివే? ధర్మజా! స, త్యాచారుండైనయిమ్మహామహాయోగ
ప్రాచుర్యమృతువలెనే, యాచార్యులునేర రిది యథార్థము సుమీర్త!

విదు॥ (అట్లనేచూచి) ఓహో! యిదివిచారకర మయ్యను నత్యాశ్చర్యం బగు
చున్నది.

తేగీ॥ ప్రాణముడిగినపట్లకల్యములులేవు, కలవే? యిట్టివియునుయోగగరిమలెందు
(అకాశమవంక చూచి)

అదుగో! బ్రహ్మరంధ్రముననుండి యనుపమాన, మైన తేజంబొకండేగునంబరమున
(అందఱును నాశ్చర్యపడుదురు. పుష్పవృష్టి కరియును)

కృష్ణు॥ (ఆశ్చర్యముతో)

ఉ॥ చావులులేవే? యిట్టిత్రీయ? జచ్చినవారల నెందుఁ జూడ, మీ
పాపమకారణముననె భారతవంశము వన్నె కెక్క జ

న్యాయాధి జన్మనంతరక రవంతయు లోటును లేనివారి నెం
డ వినియంటి మే? కనిరే యిట్టివిచిత్రము లెందు నెవ్వరున్.

ధర్మ! (కన్నీటితో) కృష్ణా! ఆర్తత్రాగపరాయణ!

తే॥ గీ॥ అక్కటా! యెందఱోరణమాచరించి, రందుఁజెక్క రండుగలరుబలాతిశయము
“నాడు” కనియు, “తాతయని చెప్పి” నుటగాదు, నిక్కమియ్యిర్వరకు సాటి నేను
గాన.

ధర్మ! అక్కటా! యెంత మండభాగ్యుడవు! ఎన్నిదుఃఖములు భరించుచున్నా
డవు?

గీ॥ కొడుకులందఱునోవుటకున్ గుహించి, నట్టిమన మేమొ? యిదిసవ్యమనియెఱిగియు
బొంగిపారలుదుఃఖాంబుధి బ్రుంగుడువడు, చండి! నేటినిన్నుఁ బెద్దఁగనొనర్చె
విదు! స్ఫురతులమరణమునకు జగమంతయుదుఃఖించును. ఇప్పట్లు బంధుత్వాదిక
మనవనరము. (కన్నీటితో) తండ్రీ! గాంగేయ!

తే॥ గీ॥ ఏను వృషబుండ నయ్యు విజ్ఞాని వైన. నీవుచేపట్టి పిరిమిన్నించుకొనఁ
బ్రబలి రాజులచేసిమృతపండ నైతిం గలదే! లేకున్న నా కిట్టిగౌరవంబుఁ
(వ్యాసులు ప్రవేశించును.)

వ్యాసు॥

గీ॥ బ్రతుకఁదగినంత కాలమ్ము బ్రతికి కులము, వన్నెకొక్కించి జగతికిఁదన్నుఁదెలిపి
యరిగె నాసోదరుం డమగాలయమునఁ, ద న్నెదురుచూచువారిమదమ్ముదీర్చ

ధర్మ! (విచారముతో) తాతా! సాత్త్వికతేయ!

తే॥ గీ॥ “తండి! లేనిపిల్లల” మనిదయఁదలంచి, తక్కుమనుమలకన్న నదనముగాంచి,
పెంచి విద్వేయు బుద్ధి చెప్పించినట్టి, తాత నిటు చేసినారము చేతులార.

వ్యాసు॥ తండ్రీ! ధర్మనందన!

గీ॥ ఎవ్వఱోయొక్కరునిమిత్రమింతె కాని, యితరుఁడితిరునిజంపుటయేహుళిక్కి
అందులో నీతఁ డనిన స్వచ్ఛందజీవి, యేల పరితాప మందె దోయీ కుమార!

చ॥ మరణ మలంఘ్య మేరిక, గృహమ్మున పృథ్వుల పోక యందులోఁ

బరమశుభంబు దానికి లభ్యమగు జింతిల రార్యు, లిట్టిసో

దరుఁడు గతింప నేను బరితాపము చెందుట మానఁదొనీ

వరసి మనంబునం దుడుగుమయ్య విచార ముదారవర్తనా

కృష్ణ! బావా! వారియుపదేశమునందలిసారమును గ్రహించి దుఃఖ ముడుగుము. అదే భాగీరథీతీరము. మన మండలియును నిప్పట్లు నప్పరమపావనియిండున్నానం బొనర్చి యిమ్ముహూమహుని కనంతకృత్యములు నెఱవేర్చ నుంకింపవలయునటు చనుండు (పరిక్రమింతురు) (గంగ పరీవేశించును).

గంగ॥ అయ్యో! అయ్యో! తండ్రీ! వ్యాసాదులతోపాటు చిరంజీవి వగుదువనుకొంటిఁగాని యింతలో నిట్లగుట యెఱుంగనై తినోయి

క॥ ఎనచుండు కొడుకులకు నో, క్కనికేనియు నోచ నైతిఁ గాలస్థితకే మని ఎగతు గొంతిఁగొడు కే, మని నిన్న వధించె నేడి? యాతఁడు కొడుకా?

తే॥ గీ॥ జనన ముదవదాది యీసరికిరెక్క, కొక్కతప్పిని లేని నిన్నోకుమార
“వంశవృద్ధియేనిగవృదియెఱుంగఁ; దాయనా! నాయనా! యేమిసేయ నయ్య?

అర్జు॥ (తలవంచికొనును)

కృష్ణ॥ (ఆర్జునుని కడ్డముగాఁ దానునిలిచి) అమ్మా! తిలోకపావని.

చ॥ ఎఱుంగనిదానవేని యెవరేని వచించుట, నీకుమారుని

“న్నరుఁడు వధించె” నన్న నెటు నమ్మితివమ్మ తదగ్రహించునీ నరలటులుండ రక్కసులు నాకనివాసులు నొక్కరెక్కయే దరచునఁ గాదె? భృత్యునివిధమ్మాన మృత్యువు నిల్పె దవృగ్గ

వ్యాసు॥ అమ్మా! తిలోకజనని!

క॥ నరుఁడీతని వధియింపఁగ, హరిశిష్యుండైన జామదగ్న్యునికన్నుకొ శరవిద్య నధికుఁడే? యి, పురముఁడు తనయంత విడిచెఁ బ్రాణములనొగ్గి.

కృష్ణ॥ సర్వజ్ఞ వగునీ వెఱుంగని నే మున్నది!

తే॥ గీ॥ అతడు “వసువులలోనొక్కఁ” డని యెఱుగవా?

శాపవశమునఁ బుట్టినంతమృత్యుఁగవా?

తండ్రీ యిచ్చినవరమువిధ మృత్యుఁగవా?

సకల మెఱిగి కోకించుట జనునె నీకు?

గంగ॥ (కోపముతో) కృష్ణ! కురుకులమారక!

తే॥ గీ॥ అంతయును నిక్కమే యగునైన నేమి, కడుపు దరికొనిమండు నెక్కరణినైతు నాయుసురుమిన్ని కయసోదునరునికీరము, కొలఁద కాలయైనత్రైల్లగలదుద్రువము.

ధృతి! (విదురునితో జనాంతికము) ఆడుది యైనను నీమె మంచికాస్తి చేసినది. మాటుగురు కొడుకులను జంపినను మారకొనుటకు గుడ్డి ధృతఁడై యున్నాడు! కానియీకిత భీమునకు జరిగినచో నాగడుపుమంట కొంత చల్లఱును. ఎట్లయినను ఆడువాండ్రలో నీమెయు, మగవాండ్రలో నశ్వద్ధామయు, వీర లిరువురే వీరల నధఃపాతశఁ గల గల వ్రొక్కినవారు.

విదు|| (జనాంతికము) అన్నయ్యా! మేమి నీయవివేకము? మొదల నుండియు నీకీ యవివేకమే యింత తెచ్చినది. ఎప్పుడును ధర్మము జయించును అధర్మము డుగంటును, ఇంతకు “గంగశపించె” ననికదా? నీవుసంతసించుట ఆపెయు నిప్పట్లనీవలెనే యవివేకురాలు.

తే||గీ|| ఎవనిపాదమృతము జనియించుకతనఁ, దనకునింతటిఘనతి పావనతగలిగెనతఁడు శ్రీకృష్ణుఁడతనికినర్జునునకుఁ “జచ్చిననజత్తు” మన్నంత సఖ్యమమరు.

ధృతి! (జనాంతికముగాఁబ్రవృత్తాపముతో) అవును నీ వన్నమాట నిక్కమే.

క|| సుతులు నశించినకతమున, మతిచెడి యిట్లంటిఁగానిమహానీయులు పాండు తనయు, లందును గృష్ణుని, చతురత వారలకుఁ బెద్దసాయ మ్మనఘా.

విదు|| (జనాంతికము) అదుగా! కృష్ణుఁ డేమో చెప్పవచ్చున్నాఁడు అది వినుమువన మిప్పు డిట్లు గుసగుస లాడుకొనుచుండుట యింత భావ్యము గా నుండదు.

కృష్ణు|| దేవీ! విష్ణుపాగోద్భవి!

గీ|| ఎన్నఁడునులేనికోపమ్మనిట్టలూనఁ, దగున? మనమఁడుధర్మతత్పరుఁడునుగుణి వివయవంతుండు మిగుల వివేకి నీకు, భక్తుఁ, దీతని కిట్టికావమ్మ? యకట!

వ్యాసు|| (అర్జునునిచే మ్రొక్కించి)

క|| యనిమనుమనిపైఁ గించి, త్రనుగగిహము పూవు మమ్మ? గూతనియాజ్ఞం గానియే యేపె నితం డో, జననీ! కాపాంతమును బ్రసాదింపఁ దగుట.

గంగ|| (కాంతముగా) కృష్ణా! కృష్ణుడవైపాయన!

క|| ఇతఁ డుత్తమిందెముగు నే, నితని శపించుటకు ఘోరు వీ రెఱిగినట్లె మృతి గని యొలింతలోపల, బ్రతుకున్ దద్విధము చెప్ప వలనుపడ దిటక

వ్యాసు|| (తనలో) ఓహో! ఇదియా హేతువు? అన్నా! ఎసువులెంతపట్టపట్టినారు:

తే||గీ|| ఆయిన నేమాయె దీనికి నహితులాప, తంసమైన యులూపి పృశంసనీయు

మనపని చేసె వసువులనాశ్రయించి, నరకమునకన్ననిదియెయెంతయుహితంబు,

కృష్ణ! (తనలో)

తేగీ! బభ్రువాహనుకతమున బవరమున కిరంబు దెగు నీతనికీ, దనరమణినాగ

కన్యబ్రతికించు, గాంగేయుగలవంగపట, వృత్తిఁజంపినదొసగున నీదియోకాంతి

ధృతి! (విదురునితో జనాంతికమాగా) తమ్ముడా! భాగీరథి యేమా కొంతదాచి

పెట్టినది యది నీవు గుఱుతింపఁగలవా? భావికార్యవేత్తవుగదా?

విదు! (ధ్యానము నటించి) అ! తెలిసినది. కాని యది దేవరహస్యము. జఱుటనేయ

వలనపడదు. ఇట్లు జరుగును (చెవిలోఁ జెప్పును.)

ధృతి! (తనలో)

తేగీ! తీర్థయాత్రకు భార్యఁగా దీసికొన్న, యందులకుఁదగ్గయుపకృతినాచరించి

లేయులూపిమదాత్మజాడెట్టికాంత, నొక్కతెనుగట్టికొన్నవాఁడొకఁడులేఁడు

ఈరహస్యము వెలిఁబుచ్చినచో 'బభ్రు'వాహనునితో నర్జునునకు సంగరిమే లేక

పోవు' నని కాఁబోలును దేవిధుని కప్పి పుచ్చినది. (తలపంకించి) పోనీదీని

నేను బయలుచేయుదునా? (పెదవివీచి) అయిన నేమగును?

క! తాత నిటు చంపినందుల, తీతని కొకకొంత నరక మేర్పడు దాన

న్నాతనివి తీరునే! యిటు, లేతన్మాత్రము నరక మేరిక లేదే.

ఇంతకు నిదియేని భీముని కైసంగదా! యేనుసంతసింప వలసినది. విదురుఁడుచెప్పినట్లది

యును సమంజసము గాదు.

గీ! కన్నకొడుకులకన్నమిక్కుటపుఁజేర్చి, నన్నుమన్నించుచున్నపాండవులయొడల

దొసఁగు దలఁచుటకన్నను దోసమున్నీ! తిన్నయింటినానమ్ములనెన్ననగునె

నాకింతటినుండియేని భగవంతుఁడు మంచిబుద్ధినిఁ బ్రసాదించుఁగాక.

ధర్మ! (తనలో) ఏదోయొక గొప్పయిక్కుటైనదప్పింపుటకై యామెయిట్లుకపించియుం

డును. ఇంతకన్న గొప్పకష్ట మేమిందునో (యోచించి) ఉండకేమి నరక

మన్నిటికన్నను దురంత మైనదికదా? (ప్రకాశము) దేవీ! కాపాంతము నను

గ్రహించి నాతమ్ముని మదిల నాకిచ్చితివి.

ఉ! నీకొమరుండు వోవుటకు నేను బ్రధానమిత్త మిట్టిదు

ర్భికునినన్నుఁబోవిడిచి దీనుఁడు తమ్ముని కల్గ నేల! నా

తీకతనకొ మహానరక మెట్లాడఁ గూడదో? చెప్పు మమ్ము నీ

వేకద! యెట్టిపాతకుల నేనిఁ బరిత్యజింప జేరు వెమ్మయికో.

గంగ॥ (శాంతముగ) తండ్రీ! నీ కన్నుటిని గృహ్లాడే కలఁడు.

గీ॥ అశ్వమేధమృతనీరంపుచుభలవోమ, ములునశించు నక్కతమునఁ బుణ్యలోక
మునకుఁ బోనేర్తు నీవు, తమ్ములకు నెట్లు, లేనినరకహృదప్పనిదేనిజంబు,
ధర్మ! (విచారముతో) తల్లీ! నాతమ్ములు లేనిస్వర్గమునక, నాకును నరక మే యను
గృహింపుము.

గంగ॥ కుమారా! యేదియనగృహించుటకేని యొకరివశమా? వారివారిసుకృతదుష్కృత
తములంబట్టి యుండును. నీకు నిరకహృద గృహమాత్రమృతమందీగ. నీతమ్ము
లకును దోషివడికిని బుతులకును దుష్కంగల్లువారలకును యత్కించిదనుభ
వంబునంగాని తీరదు పదవడి యందఱికిని పుణ్యలోకమృతగల్లు. వత్సా! యొక
పరి కొమరుని గడసారి చూచుటకునై మనముతి త్రఱిపడుచున్నది. నాకచ
టికీ దోషివచాపుము.

ధృతి! (సహించి) తల్లీ! నే నెప్పటికిని నిట్లు బుండవలసినవాడ నెకద! నాకువిముక్తి
ననగృహించి రక్షింపుము.

క॥ పోయినవారలు వోయిన నీయనఘులయెదుట నైన నేఁ గాయంబు
బాయుదునో? లేకీట్లన, రాయకీయక మాడుకరణిఁ గాగిలుదునోకో.

గంగ॥ తండ్రీ! అది యెవరితరము? ఇది యెవరితరము?

విదు॥ అమ్మా! తిరిపథగ!

గీ॥ ఏ నెవడనయ్యుభవతీయసూనుదయను, గౌరవకుటుంబమందునొక్కరుడనైతిఁ
బతితపావని? నాకుసప్తమగుమరణ, మిచ్చికాపాడుచుమ్ముకో? యిదియచాలు

గంగ॥

తే॥ గీ॥ మిరలిరువురుఁగుంతి గాంధారిసంజ, యుండుఁగొంతొకవనిదపముండిపాండ
పులుగతింపకయన్నవోవుదురుయాద, పులునశించినైతఁబాండపులునశింతు
మతియు నొక్కవికేవంబు, పాండవాగ్రిజాండును నీకు ధర్మాంశసంభవులగు
టంజేసి నీతేజమృత్యుహాతుని యందైకమృత్యు నొందఁగలమ (గంగ సహృ
మించును.)

వ్యాసు॥ తండ్రీ! విదుర!

క॥ కొండొక కతమన మాండ, వృండాగ్రిహమంది ధర్మమోగి కపియించె
దండధరుఁడు దానీపు, తుండై నాకతన నిట్లుదోచెను వత్సా.

కృష్ణ! మనమిదే నిమ్మహాభాగునకు సుచితకృత్యములు నెఱవేర్చు భాగీరథికిం జని
స్నానమ్ము తాచిరింపవలయును. (అరిదమును నిష్కరింతుడు.)

Xద్య.

ఇదిశ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం

బగు పాండువాళ్ళ మేధమ్మనందుఁ

జతుర్థాంకము.

పాండువాళ్ళ మేధము.

(పంచమాంకము)

(అంత ధౌమ్యులు పోవేళించును.)

ధౌమ్యు|| (సంతోషముతో) భగవదనుగ్రహమువలన ఇంటికిరూపాయజాతశత్రునకు మంచి దినములు వచ్చినవి.

ఉ|| మృగుఁడగునత్తరాసుతుఁడు కృష్ణదయఁ బ్రదికెన్ దుమారప
ర్యతమన శేగి యయ్యెడల న్యామలు చెప్పినయట్లు లదిగిజా
పతిని యజించి యందుఁగలపాఠజలకఁ బెకలించి ద్రవ్యము
న్నతముగఁ దెచ్చి యాగము నొనర్చుటయే కొదు వింక మీఁదటక.

ఓహో! యిట్టియాగ మెప్పుడును గన్నదియు విన్నదియుఁ గాదు గదా!

తే||గీ|| సవనపాత్రిల రెక్కేమి? కాలగూడ, బంగరువుతోడనిర్బంపఁబడియెనిందుఁ

గొదవ యేమి? దురుతి చెప్పెగొల్లగాఁగ, ద్వీశాల, కదియెల్ల వీరియధీనమయ్యె.
అహహ! ఆభాగ్యహులు పట్టుకొని పోయినది పట్టుకొని పోఁగా మిగిలినదే
యింత యున్నప్పుడంతయు నెంత యుంచునో? ఇంతకు నిప్పటినుకృత మా
మరు దూభాపాలునిది. కాదు కాదు, ఋత్విక్కులది, సంశయ మేమి. ద్రవ్యప్వా
మికే గదా కిజ్జన్యసుకృతమా చెంద వలయును. (యోజించి) సుకృతము మాటట్లు
లుండ బాగ్యునిద్రవ్యాపహరణదోషము తటస్థించుచున్నదే! వివను.

తే||గీ|| వారుపాఠజలకచెడిపట్టనందు, సమయము నొనర్చికొనిరటఁజనుఁడెవండు
దీనిఁగఁగొనునిదీవానిదే” యటంచుఁ, గానవిప్రస్వహరణశంకయటలేదు.

(పరికించి)అడుగో ఆశ్చోత్సర్జనము చేయించుటకై నాచే నంపఁ బడిన నా
ప్రియశిష్యుండు కాణ్వుండు వచ్చుచున్నాఁడు. ఇతనివలనఁగొన్ని విశేషములు
దెలియఁగలవు

(అంతట శిష్యుడు పోవేళించును.)

కాణ్వు|| గురువరా! నమస్కారము.

భామ్య|| విద్యాభివృద్ధి రూపాత్, చక్కగా నాయశ్చోత్సర్జనమును నెఱవేర్చింపఁ గలిగితివి కదా!

కాణ్య|| దేవరయాశీర్వచనమున నెందునుం గొడువరా లేదు.

భామ్య|| అచ్చటివిశేషములఁ గ్రమముగా జెప్పుదువుగాక

కాణ్య|| చిత్తము, ప్రధమమున నేను ధర్మరాజు గారియెదుటి కేగినతోడ నే నను స్కరించి మీకు శలంబడిగిరి.

భామ్య|| ఆశీర్వచనము సమయానుగుణముగాఁ జేసితివా.

కాణ్య|| చిత్తగింపుఁడు.

ఉ|| పోయినవంశనూ నిలిచె భూరియక మృదయించె యాగమా

చేయఁగ నుంటి సర్వమును సిద్ధమ సాధ్య మొకండు లేదు నీ

శోయవనీశ! దీవల నొందు టిఁకందుకుఁ గాని యైనను

శ్రేయము తృప్తికిందగదు చేకొనుమయ్య మహావయ్యులక.

భామ్య|| (సంతోషముతో) ఇఁక నేమి! “నేను నీవంతవాఁడ” వని యనుకొలేదు నుమా! తరువార.

కాణ్య|| దానివైరాజుగారు “ఇపుడు కావంప మన్న యశ్వమేధము నిర్విఘ్నము గా నెఱవేఱునట్లు శీర్వదంపలయు” ననిరి.

భామ్య|| కార్యాసక్తిచే నాతడట్లుకొరెనేకాని, అందులకు మనయాశీర్వచన మెందుకు?

క|| ధనిహీనుండయ్యునునో, క్కనిబాధింపకయె వ్యాసు కారుణ్యమునక

ధనకనకవస్తువాహన, భిని యయ్యెక యాగమింకఁ గా కేమగునో.

ఇది యిట్లుంచుము.

గీ|| నాలుగుసముద్రములఁబోలఁజాలుననుజ, లవులఁగృష్ణుండుసర్వలోకావనుండు

సిద్ధసంకల్పుఁడౌతండు చేయఁబూనె, నిందువిఘ్నములునుగూడ నెందుకట్లు.

తరువార

కాణ్య|| అశ్వమునువదలుచు వెనువెంటడిపోదలఁచిన యర్జునులతో నారాజు శేఖరుండు చెప్పినమాటలు కడునీతిదాయకములు గావన్నవి.

భామ్య|| అతనినోట నెప్పుడేది యుచ్చరించినను నదియట్టిదే, వినను విందును చెప్పుము.

కాణ్వు! మనవి చేయుచున్నాను. అజాతశత్రుఁడు తమ్మునింటిలిది.

ఉ॥ కురగము వెంట నేగుము తతుర్లలరాశిపరీతభూపురం

దరు లెవరు న్నిరోధము నొనర్ప రొనర్పనచోఁ గృపారసం

బులులఁ గ నప్పటప్పటికి నొప్పెడిరీతి నొనర్చు చుగ్గిర

స్ఫురణము చూపి కేగ పొరిపుచ్చుట మింతక చచ్చి రెల్లరుక.

భౌమ్య! చక్కఁగా నుపదేశించినాఁడు. దానిపైఁ బాఠ్యఁ జే మనియెను?

కాణ్వు! ఇట్లు పలికెను. అన్నా! ధర్మనందన!

తేగీ! "ధర్మశానియశ్వ" మన్న శేధరణిపతియు, నడ్డగింపఁడు నమరంబనవ
సరంబు.

భౌమ్య! సంశయ మేమి?

కాణ్వు! గీ! ఎదిరిదమ్మ వెలుంకక యెవ్వఁడేని, యడ్డిననువానియనువులకానగొనను

భౌమ్య! ఇతఁడు మాత్ర మెవరు? ధర్మశాజితమ్ముఁడు కాఁడా యేమి, తరువాత.

కాణ్వు! కురలఁబాండవాగ్రితఁడు, ఆయాశాఖలతోఁ దనమాటలుగా నిట్లుచిన్న
విపు మనియెను.

భౌమ్య! ఓహో! ఏమయా! యీవినయము. ఏమనిచెప్పుమనియెను.

కాణ్వు! ఉ॥ జ్ఞాతులఁ దక్కుభూపతులఁ జంపినపాపము, నిస్తరింప మే

మితతీనశ్వమేధమున తిచ్చ యొనర్చుట, యంతెకాని పు

ఖ్యాతిఁ గాదు మీకు త్వరగా సవనమ్మున జూడరండుది

ర్పాతితయమ్ము చూపకుఁ డహంకృతికాలము కాదు భూపతుర?

భౌమ్య! సరే, ఆయన చెప్పవలసినసంగతి కనుకఁ జెప్పినాఁడు, కాని నిజముగా

నొక్కొక్కరా తెవఁడేని యదురైనచో నంతమాత్రమునకు మరలఁడు.

కాణ్వు! అట్లు మరలనివారిం గుఱించి యిట్లు జరుపు మనెను.

భౌమ్య! ఎఱు?

కాణ్వు! ఉ॥ పారథిఁ గొట్టియో, రథముఁ జక్కఁడఁగించియో వాజాల, వెనక

బాణఁగఁ దోలియో, ధతి వశాస్త్రముఁ జేసియో నారిఁ దుగించియో

వారి కొకింత నీదుబలవైఖరి చూపుదు గాని, చావరా

దేదను, నట్టివారలని యే సమురింపఁగఁ జాలఁ దమ్ముడా!

భౌమ్య! అతనివచనము లెన్ని చిన్నను దనివి తీరదు, తరువాత,

కామ్య! అశ్వము వెంటపాఠ్యుడరిగిన యనంతరమునఁ గాంఠేయాగ్రహండు నన్నుం జూచి.

తే|| అన్నియును తెప్పియేనరుననిపినాడ, గానిమది సందియంబదిహాసదకట
ఎక్కడెవగునో! యెవ్వరెవరుకొందు, తో! యెవరిద్రుంపునోదయయిడిగియితఁడు
ధామ్య|| సర్వమును కుభమేయగుగాక, రాజా! నీకీసంశయమెందుకు.

క|| పడముడినినిపించుం, దుహుకేదియు నేనియచటఁదొడరినదొడరుక
గడుకాంతుఁడు కవ్వడి యీ, తఁడుమఱచున? నీదునాజ్ఞతల్లపడును.

కామ్య|| నేనును ఇట్లేపలికితిని తరువాత నాన్యపాలుఁడు.

తే|| గీ|| ధర్మసంపేది విజ్ఞానంతిండిమెనక, తండ్రియంతటివాఁడునెత్తండియమ్మ
హాత్ముకడ కేగియారనియాజ్ఞ పడసి, యశ్వమేధమ్మ నకుఁగర్తనగుట మేలు.

అనినన్ను వీడ్కొని పిత్వదర్శనమునకుఁ జనియెను

ధామ్య|| ఇదిమఃఖ్యముగానిల్లు జరుగఁదగినదే. నాలోడకేమియుఁ తెప్పయనలేదా!

కామ్య|| “ఋషుల నంతటిని సత్వరమునఁబిలిచిరావలయు” ననితమతో మనవి కేయ
మనియెను.

ధామ్య|| సరే. అర్జునుండశ్వము వెంటఁ బుడమి నెల్లఁ గుగ్గురిరాజపుత్రులందో
డ్కొని వచ్చునంతకు మన మీపని నెఱవేర్చుకొనలేకపోదుమా యేమి?

(యోజించి) ఎందుకేనియు ముందుఁదనకున్నపని నెఱవేర్చుకొనట కడుమంచిది.

కావునమనము ఋషానయనార్థమరుగుదయరమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(అంతిధనుర్ధరులైతిరువురు రాజపుత్రులు సూర్యవర్మ కేతువర్మలు ప్రవేశింతురు)

సూర్య|| ఉ|| మూఁకలతోడఁబోరి కడుముష్కరకృత్రియ సేయుచుంటి నా

రాకయెఱింగియుక మరలిరావదియేమి? మఖాశ్వమేనచు

మ్మి! కడియంగఁ బట్టితిని మేటిమగండ్లప యేనినాపయిం

దాఁకి రణంబొనర్చుము పినాకి నెదుర్చుటఁ నేఁడుచూచెదక

అర్జ|| (తనలో) ఓహో! యీ బాలురకొ జూచిన నామనంబు కరుణామయంబగుచు
న్నయది (ప్ర)కాశము క్షుత్రీకులాంకురములా? నామాటవిని మీరీయశ్వము
జోలికి రాకుండు.

గీ|| అశ్వమేధచీతీతుఁడయి యన్నమిమ్ము, బిలువనంపింపవచ్చితిఁబిలుపుగొనుఁడు
బందుగులమైకమనశేల? బవరమిచట, గదలిమిరెల్ల పత్తురు గాక యటకు.

శేకు|| (గర్వముతో) మేము జన్మమునకు వచ్చువారమే కాని జన్మమునకు వచ్చు వారము కాము,

ఉ|| బంధుగులందుఁ బల్కితివి బంధులు గారె? సుయోధనాదు లే
చందమునకొ రణంబు కొనపాఁగెను మీ? కది యెల్ల నేడు చూ
డందలఁ త్తూని వచ్చితిమి టక్కరిమాటలఁ బోవ దింకఁ బో
రం దగు గెల్వఁగాఁ దగుఁ దురంగమముకొ మరలింపఁగాఁ దగుకొ.

అర్జు|| మీతో నేనొక్కమాట చెప్పెదను దానివి మీరన్యథా గ్రహింపక విశ్వసిం
చి ప్రాణత్రాణం బొనరించి కొనుడు.

‘ఉ|| మనరణముననే పోయిరి, జనపాలకులెల్ల, వారిసంతానములకొ,
మనము గడుజింపఁ గావలె” నని ధర్మజా దానతి చెప్పె ననికొఁజూరకుడీ||

సూర్య|| (మీసము దువ్వుకొనుచు) ఏమీ! మీయన్న గారిట్లు నెలవిచ్చినారేమి?
ఓహో! యేమి యాయన యోగ్యత!

గీ|| ధర్మరా జనుమాట తూర్తింబకాని, యంతయునధర్మమే మరలఁ దాచరించె
నతనితమ్ముని నిన్నిత్రుడని వధింప, బుద్ధివచ్చెడుఁ బాప! మాధూమిపతి.

అర్జు|| (తనలో) ఓహో! అధికప్రసంగములోని! దిగుచున్నాఁడే? అయిననునింకొక
సారి చెప్పి చూచెద (ప్రకాశము)

గీ|| గాంధీవంబిది వీడెల్ల పాండవుండు, అత్యయంపుఁదూజీరము లరయుఁడివిగొ
అడుగొ! కపిరాజు కేతనమందుఁగనుఁడి? వినుఁడు నామాట ముత్సంబువిడిచిచనుఁడు

శేకు|| (గర్వముతో) అత్యమ్ము విడిచి చనుట నీవా? మేనా?

చ|| “ఇరువురు వీరలేనొకఁడనే” యని భీతిలఁ బోతుమయ్య! యొ

క్కరునొకమాటు గైకొనుము గైకొను మొక్కరు నొక్కమాటు “ముకొ
విరటునియింట బంట వయి వీరక ననేకులతోడఁ గొలి తం”

చెఱిగినయట్టు లోకు లను టింతయు నిట్టిది యయ్య వాననీ

సూర్య|| (కోపముతో)

గీ|| “గాంధీవం” బనియాపయి: ‘. పాండవుల’ డని, పేరు నెప్పినయంత నేభితి పుట్టె
నొక్కొ! యదియే మొచూతమియుక్తులేల? దిగుమరణరంగమునకు, నేదిగిరినిదిగొ.

(నిష్క్రమించును.)

అర్జు|| (తనలో) ఓహో! వీనికొంచెము చవిఁ జూపినకొ గాని బుద్ధికులుగను.

అమ్మా! గాండివము?

శకు|| కలన వధించి నీకు బలిగా నొనరించితిఁ బెక్కు మంది రా

జాలఁ గడూఁ దృప్తి గంటి 'పరిసూదన' మఁ యశమున నరించి తిం

కలుగఁగఁ బోతు మమ్మ? సమయ మృగునప్పు డజాతకేతువా

క్కులు స్మృతికెక్కఁ జేసి యొకకొంత ననున్ వెనుడియఁ జేయుమా?

(నిష్క్రమించును)

శకు|| (పరికించి) ఓహో! నాయన్నయే ముందు నారాచములు విడిచినాఁడే! అర

రే! అందులో నొకటి యర్జునుకిరళు దునుమ పలసినదే కాని యొక్కొంత

ప్పిపోయినది. (విని) అర్జునుఁడేమో యనుచున్నాఁడు, (తెరలో)

గీ|| బాలకుఁడవయ్యుమెచ్చంగవచ్చునిన్ను, వాలమింతటితోనైనఁజాలునడుగు

మేమి? పాణిమృలన్న నీకింత బరువె, బ్రతుకఁజాలనే! విలపింతుకమేల

శకు? అన్న దీనికేమి యుత్తరమిచ్చునో? (తెరలో)

గీ|| "బాలకుఁడ" నంచునన్నెలకేలిచేనో! దాహవమునకు నృదులకన్న బాలు

రేతగినవారునీవిదియొలుగఁవొక్కో? బాలకుఁడుగాఁ దెయల్లనుభయకొడుకు

శకు|| తగినయుత్తరమునే చెప్పినాఁడు కాని యుపమానమునాత్రీ మఁలి జయ

మాచకముగా లేదు. మరల నర్జునుఁ డేమోయనుచున్నాఁడు. (తెరలో)

గీ|| అలసాభద్రోయునినీ. తలఁపున నెఱిఁగియునునన్ను దాఁకుట మేలే?

కులమునిలపనంకింపుము, చలముడుగుము యజనమునకుఁ జనుచెమ్మనమా!

శకు! అక్కటా! యింత శాంతిగల మహాత్ముఁడు మను రణ మెట్లొనరించెనో?

(విని) అన్న మరల నేమో యనుచున్నాఁడు. (తెరలో)

గీ|| యజనమటులుంచు మిప్పుడీమాజిమాడు, మవులఁదక్రివకార్యమృతయవచ్చు

రాచపుట్టువుఁబుట్టి నారాచముననె, కాక యుత్తర మిత్తురే! వాకు నొడివి.

శకు|| (విని) అతఁడును నారిసారింపుచున్నాఁడు. బలే! యిప్పట్లన్నయెన్నఁదగిన

పనిచేసినాఁడు. ఒకశరమైనదనకుఁగాని సారథికిఁగాని తథునకుఁగాని

తగులకుండఁగ నేవారింపినాఁడు. ఇఁకనిప్పుడర్జునుఁడేమిచేయునో? అడుగో

ధనుస్సునకు గుఱిచూచుచున్నాఁడు. (తల్లిఅటాటుతో) అప్పుడెవఱిగినదే

ధనుస్సు. బలే! చచ్చినం జచ్చుఁగాక యితనితో యుద్ధ మొనర్చినదే జన్మము

అన్న మఱియొకధనువుగైకొనియమ్ములవిడుచుచున్నాఁడు.

(అంత విఠలితయ్యై డిం కొకఁడు ధృతవర్మయనువాఁడు ప్రవేశించును.)

శేతు! (చూచి) తయ్యఁడా! నీవు గూడ నెందుకువచ్చితివోయి! ఇతని! మేమ చాల మనియో?

ధృత! కి॥ నరుఁ జాఁగినమర మొనరుపఁ, గరమనురాగయ్య గలదు గానననకాస
త్వరమనఁ బంపుమురాచికి, మరులకుఁబండువులుగా సమంకృత్యముల్
శేతు! అటు చూడుము.

గీ॥ అన్నవైచిన బాణయ్యలన్నిదుగించి, యన్నరుండొక్కయ్యుననన్నగొట్టె
అక్కటా! అయ్యో! గీ॥ సామ్యసిల్లెనతండు (శైర్యము దెచ్చి కొని) వీరగమ్యవర్చి,
బదులు తీర్చెద నిదె పోయి పార్థ నడచి. (నిష్క్రమించును.)

ధృత! ఓహో! ఏమి! యాయుధధవమత్కరము

ఉ॥ ఒకరు నిగిడ్చుబాణముల నొండొక రంతరమంద దుగించుచుకొ
బ్బికటనఁ జేయఁ బూనిరి స్వబాహుపరాక్రమముల్, క్రమయ్యుగా
సుకరము గాక యుద్ధ మిది సూడ భరయ్యగఁ దోచె నన్నయిం
తికుఁబయిచేయియయ్యో నికఁ “దప్పనిజేజయ” మంచునెంచెదక.

పార్థుఁడు శరములు విడుచుట గట్టిపెట్టి యేమో యనుచున్నాడు. (తెరలో)

అ॥ అన్నపాటుజూచితాతఁ డిప్పటికిని, మూర్ఖు దెలియఁడయ్యో మగ్ధమతిని
గాకు, మింక నైనఁగొంతేయుజన్మయ్య, చూడరయ్య బవర మేడ! పార్థు.

ధృత! అన్న తగిన యుత్తరమును జెప్పకపోడు.

(తెరలో) జన్నమా? చూచెడిది బన్నమా?

గీ॥ బవరము నొనర్చుపట్ల నెవ్వరికినేని, మూర్ఖువచ్చుట యంతతప్పుగ గణించ
రంతమాత్రాని జయమంది నట్టలాత్మ, సంతసించుటమాత్ర మొకింతతప్పు.

ధృత! పార్థుఁడు మరల నేమాయనుచున్నాడు!

(తెరలో) తే॥గీ॥ “తాత తండులి నాటి యుద్ధమానజచ్చి”

ర నెడిపొరుషమును మాను మయ్యో?వారి

కన్న నధికుండ వెంచును గావు నీవు,

ఇంతకును దగ్గకారణ మేని లేదు!

ధృత! (చూచి) అన్న యాతనిమాట వినిపించుకొనకయే శరపరంపరలు నిగుడ్చు
చున్నాడు. అడుగో, అతఁడును మొదలుపెట్టినాడు. (సంతోషముతో)

గీ॥ అన్న బాణము ఫాలము నందుఁదాఁచి, పార్థుఁడొక్కొంతకనలింపొరఁగూర
శరముఁ బటునరదమ్ముఁ జక్కఁడంచె, సారథిని నొంచెవేఱొక్కశరమునించి.

అడుగో! అన్న యనేక బాణముల నొక్కమ్ముచిగాఁబ్రయోగించి యతని జీతాకు
నటయచున్నాఁడు, అయ్యో! పాపము! అర్జునునిధనుస్సు చేతినుండి జాఱికిందఁ
బడినది. ఇతఁడునునుపటి యర్జునుఁడు కానట్లుతోఁచుచున్నాఁడు ఇదేమనకు
జయము రాఁదగినసమయము గానున్నది. పార్థుఁడు మరలధనువుగొని రథము
పైఁజేరి జనుచున్నాఁడు! (ప్రక్కగాదృష్టిని గుడి) అడుగో! సమయమునకు
మనయమాత్యుఁడు గూడవచ్చుచున్నాఁడు. (మంత్రి) ప్రవేశించును.)

మంత్రి॥ కుమారా! తుదకు యుద్ధమే స్థిరమైనదేమి? సంధి కుదురలేదా! ఆయనత
నంతఁ దాను సంధికి వచ్చినపుడు మనమెందుల కొప్పఁ గూడదు?

ధృత॥ అఁబ్బో! చనునో? చంకదుడుకరణార్థితోసంగి, యన్నయాజ్ఞ కుంట! యాగమంట!

కరుణ నిట్లు లంట గానియుద్ధమునకు, జంకిడంట! యెట్లు సంధిపాసఁగో?
మంత్రి॥ (మాచి) కుమారా! అటు చూడుము. నీయన్న రథముపై మూర్ఖుని యొర
గుచున్నాఁడు.

ధృత॥ (తత్తఱముతో) ఇదే నేను వచ్చుచున్నాను. నిలుపుము. నిలుపుము.
(పోవోవును)

మంత్రి॥ (చేయిపట్టుకొని) అరుగవచ్చును గాని నామాట మాత్రం మొకటి వినుము.

ఉ॥ కీర్తి యనంగ లోకములు కేవల మొక్కట నెత్తివచ్చినకా
బాడి యొకింత తప్పక య భస్మ మొనర్పఁగ జాలువాఁడు మీ
కోడుట తప్పగా దతని కున్నతియే పయిపెచ్చు, నిచ్చి పో
రాడితి రింతవట్టు, చనదా! యిది నైనను సంధి నేముటర్

ధృత॥ నీమాటలు! నాకిప్పుడు చెవి కెక్కవు. (నిష్క్రమించును.)

మంత్రి॥ (విని) పాపము! అర్జునుఁడును నావలెనే బోధించుచున్నాఁడే! (తెరలో)

లే॥ గీ॥ రాచపుట్టువు పుట్టినరాణకింత, పట్టుపోరాడితిరిమెచ్చ వచ్చు మిమ్ము

నందులొ నీదుసాహస మచ్చుతంటు, చిన్నతనమయ్య ననివచ్చితివికడఁగి.

నీవు మీతొగ రక్షలమునకు వన్నె దెచ్చితివి, సంతసిందితిని. మీయన్నల నేద
దేర్చి యింక నైన బవరం బుడుగుము.

మంత్రి॥ (మాచి) ఆమాటలు వినిపించుకొనకయే పోవుపక్షలధరమ్ము పగిది శరము

బలుముచు నిగుడ్చుచున్నాడు. పాపము! అర్జునుఁ డెంతకరుణాకాలియో గాని యా బాణములు వారింనుటయే తప్ప నొకకరమున నేని యితనిం గొట్టకన్నాడు. కానిరథమును మాత్రము నుఱుము చేసినాడు. అక్కటా! యిప్పుడైనను జాలించిన బాగుండును గదా!

క॥ అదేదముఁబలకయుఁ గొని విగు, వెడలకయ్యననుమిఁదనితఁడేగఁగఁ
వృది చిఱునగవడఁరఁగఁజే, యొరసి తటాటననుబట్టియును దెగఁడుకటా!

ఇక్కడికి తీసికొని వచ్చుచున్నాడు (ఇరువురును బ్రీతీంతురు.)

మంత్రి॥ (వినయముతో) ఆర్యా! నమస్కారము. ఈశువును మీరు బ్రీతికించితిరి.

అర్జు॥ (నవ్వుచు) ఏమోయి! తిగ ర్తవంశాధరణమా! ఇంక నేని యశ్వమును వదలి తప్పక నీయన్నలతోఁ గూడిమాయన్నగారి జన్నమునకు వచ్చెదవుకదా!

ధృతి॥ (స్థిరతోఁ దలయూపుచున్నాడు.)

అర్జు॥ మీ రిరువురును బోయి మార్చ మునిగి యున్న రాకొమరుల నేదదీర్చుడు.
(మంత్రియును ధృతివర్మయును నిష్క్రమింతురు.)

అర్జు॥ (పరికించి) అదుగో! యశ్వమప్పడే మిందువోవుచున్నది. నేనుఁగూడఁబోవలయును. ఇక ముందుఁ బ్రాగ్జ్యోతిషపురమ్ము సమీపించఁ గలదు. అయ్యో డ భగదత్తునిపుత్రుఁ డగువజ్రిదత్తుండు తండ్రివలనివైరమ్మున నడ్డు రావచ్చును. (పరికించిండు.) (వజ్రిదత్తుండు ప్రవేశించును.)

వజ్రి॥ (సంరంభముతో)

గీ అడ్డగింపుడు గుఱ్ఱమల్లదిగా! పోవు, చున్నయదికట్టి పెట్టుడేమక్కడంతు
వాసపుఁడువచ్చెనేని, యవ్వాసపాత్రు, జాలదులెక్కయెసందియ మొండువలదు.

అర్జు॥ రాజపుత్రా! నీకు శౌర్య మనాదిసిద్ధమే కాని నామాట యొకటి వినుము.

క॥ “ఇదివలక రాకలెల్లరు, చదిసిరి యెవ్వరినీని జంపవలదు నీ
లృదగుక జన్నును” కం, చు దయామతియన్న చెప్పెజానాకనసూ.

వజ్రి॥ (గర్వముతో) మీయన్న నీకట్లానతిచ్చినది నిజమేయయి యుండును కాని,

ఉ॥ ఏనయి రాఁగ నుంటి నీము నెల్లర నెక్కటి పోరఁ దుంప నీ

వే ననుఁ జేర వచ్చితివి వెట్టిని? నిన్నిఁకఁ బోవనిత్తునే?

మానము గల్గి నిల్పుమును మాజనకుం డతివృద్ధుఁ డాటచేఁ

బ్రాణము గోలుపోయె బదు లప్పటికప్పుడు తీర్చి పుచ్చెదక.

అర్జు. (తనలో) కొంతవఱకు రణము నడిచినవీయ్యట! కాని మన సామవతనము లిరని
కక్కపు. అందులో నితఁడు సామాన్యఁడా? శరకాసురుని మనుమఁడు.

(ప్రకాశము)

తేగి. “అనిరవ్యంఠి” వచ్చెదనంతెకాని, నిన్ను జంపుటకాజ్ఞ నాయన్నయిడఁడు
ఎందుకీటివృథారణమెవరుమెత్తు? రక్తమునువీడియరుగుమా? యవులకనఘ
వజ్రి! (గర్వముతో)

తేగి. వట్టిహుటలఁబోయెడివాఁడుగాఁడు, వజ్రిదత్తుండు నిన్ను జానఁగనడంచుఁ
దోడులేకుండవచ్చితోయజాతుఁ, బిలువనంపుమ? యిరువురఁబిలువమాత్తు.

అర్జు. (పరిహాసముగా) తోయజాతు నెదిర్చిన నీతాతకారిగతి నీ వెఱిగినదీ కదా!
వృథాగర్వాలాపము లెందుకు? నామాటవినుము.

వజ్రి. మొట్టమొదటఁ గేవలము గర్వాలాపములుగదోచినను ననుభవకాలమ్మన
నిక్కపుపిలాపములుగాఁ గనుపట్టునులే? రణరంగమునకవతరింపుము.

అర్జు. (తనలో) ఓహో! వీనికి బట్టుదల గట్టిగానున్నదే. కానియ్యు క్రిమముగాఁ
దగ్గక పోవునా? (అకాశమువంకఁజూచి) ఓయంబరవరులార!

చ. కనుగొనుఁడయ్య మీ రిప్పుడు గాండివివేత, కృపారసస్మృతి
వినిచెడుపల్కు లన్నియును వీటికిఁ బుచ్చి యితిండు తానయై
చెనఁకుచు నున్నవాఁ డొకటఁ జే యెటు జాఱునో? యేమి యానో? యే
వృనికిని హాని నాకతన వాటిల కుండెడిఁగాక మీకృపక.

(గంధర్వుడు ప్రవేశించును) (ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

గంధ. (తనలో) భారత యుద్ధానంతరమున శేటికి మరలఁ దగినవానితో నర్జునుని
యుద్ధము చూచుట తటస్థించినది. (చూచి) అడుగో వజ్రిదత్తుఁడైరావతము
ననుకరించు నేనుఁగుపైనుండి యయ్యులు విడుచుచున్నాఁడు. అర్జునుఁడు వాని
నెల్ల నవలీలగాఁ దుగించుచున్నాఁడు. (పెదవివీచి) ఇతని సంరంభ మే
కాని యతని సంరంభము లేకమానుగానరాదు. కాకున్నఁ జాగ్ధునికిది యొక
లక్ష్యమా? అరే! యేనుఁగు నర్జునునరదముపై కెల్లు తోలుచున్నాఁడో!
అక్కటా! యేనుఁగు పీనుఁ గైనదే! (పరిశీలించి)

క. గదకేలఁ బూనికడుదు, రృదిమనభగదత్తు సుతుఁడు మండలగతులక
బొదలుచువైశమ నరునియ, రదముపయికి దునుకునడిగొ, రభసవృక్షరక

ఓహో! గాంధీవి గదకూడఁ జూర్లము చేసినాఁడు పాపము! వజ్రిదత్తుఁడు ని
రాయుధుడై యతఁ డింతకు మున్న విడిచిన యంపకముల వారిండునుపాయము
లేక కాఁబోలును. వెనుకకు జరుగుచున్నాఁడు. (సంతోషముతో) నెఱానురా!
రాచకొడుకా!

క॥ “వెన్నిచిన్నచోదప్పిద” మన్న భయమ్మునఁ బిఱింపికటించుచును నీ
వన్నరుమొగంబు పై దృ, ప్తి న్నిగుడుచుమంటి నీచుచేప యలఁతియే.

అనఁ! కరుణాకాలి యగునర్జునుఁడు శరప్రయోగమ్ము చాలించి యితని వెనువెంట
వచ్చుచున్నాఁడు. (ఇరువురును యథోక్తముగాఁ బ్రవేశింతురు.)

అర్జు॥ (గౌరవముతో) కుమానా! నీసాహసము క్షాభ్యుపైనది.

క॥ తనుదేవలఁ జామ్మా? నీ, యనుగులుఁజాట్టులు నీవు నందఱు సవనం
బునకుఁ వచ్చెడివున్నమ, దినమున కటనుండ వలె విధిగ రాజమఱి!

అ॥ (స్మితో) మీయాజ్ఞ శిరసావహించుచున్నాఁడను,

గంధ॥ (తనలో) మరల నేచేసిఁ దగినయుద్ధము తటస్థించినప్పుడు రావచ్చును. ఇక
నెందుకు? (సమ్మరించును)

అర్జు॥ (చూచి) అప్పుడే అశ్వము మందరుగుచున్నది. ఇఁకసింధుదేశము సమీపము
గును. అచ్చట నాతోఁ బుట్టువు దుస్సలకొడు కుండును. అతఁడు గూడ
వశ్యము నడ్డుపెట్టునా? దుస్సల యిట్టిపని కొప్పికొనఁగూడదు. (పరిశ్రమిం
చును) అప్పుడే వచ్చితిమి. ఆదుగో! సింధునది. (తెరలో)

క॥ పోనీకుఁ డశ్వమును రా, ట్టునుఁడు లేకున్నకొడువచొప్పుడకుండం

గానేగి పట్టు డమరే, కానలేనూజాండు మనకు శత్రువు కదా!

(సంతయుతో) రాజపుత్రుఁడు లేకపోవుట యెందు చేతనో? వీరలెవరై యుం
దులో? రాజబంధువులై యుండ నోవుదురు. అక్కటా! దుస్సల కింతటిలో
నీదుఃఖ మెట్లు దట్టించెనో? (దుస్సల మనుమని నెఱుకొని ప) వేశించును.)

దుస్స॥ అన్నా! అర్జునా! యీపనిబాటుని రక్షింపుము. రక్షింపుము.

అర్జు॥ (కాగిలించుకొని) అక్కా! నీకొడుకేమాయె?

దుస్స॥ (దుఃఖముతో) ఏమి చెప్తును. “నీ వశ్యమువెంట వచ్చుచుంటి” వనువా
ర్త నింతకుఁ బూర్వమే చారులవలన విని తెంగ బెట్టుకొని నే నంత బోధించి
నను నమ్మజాలక, తుదకు మరణించెను.

అర్జు|| (విచారముతో)

చ॥ కటకట! రాచపుట్టు విడి కాల్పన! వేర్వేరుమార్తె బాగిణి మూ
ద్దుట ఖుటించుపాతకునిఁ జూచుట కెవ్వఁడు కోయకుండు! న
క్కటికము తేనిపుట్టువులకన్నఁ బరాచము మేలుగాదె? యే
మిటికి భయంబు చెందె? దనమీఁదికి నేనని కుతస్నహింతు నే.

ఒక్కతనమీఁదికే గాదు, “రాచనినువులజోలి కించకయుఁ బోకయే యశ్వ
మును దిగిపూనిరి” మృత్యువా! యన్నయాజ్ఞాపించినాఁడు. నారాక చెప్పి
నవార లీమాట గూడ నెందుకుఁ జెప్పరైతే.

దుస్స|| ఒకరెందుకుఁ జెప్పవలెను? నేను “నీకించకయు భయము లే” దనిచెప్పితిని.
కాని, తండ్రియవస్థ దలఁచుకొని భీతిల్లి సుట్టుకుదగు నన్నుఁ బుత్రాకోకాత్తి
లో నుంచినాఁడు

అర్జు|| అక్కా! విచారింపకుము. గతించినదానికేమి చేయఁగలము? (పిల్లకానినెత్తి
కొని) తండ్రి! నీవుదీర్ఘాయువ్యుండుడవు కమ్ము. (దుస్సలనుద్దేశించి)

తే|| గీ|| అన్నకావింపనున్నాఁడుయగ మొకటి, రమ్మునుమనితోడ నీరాకకతురు
చూచుచుందును మానదునుమ్ముమాకు, లేరునీకన్ననక్కనెల్లెండుగివేలు.

దుస్స|| తప్పకవచ్చెదను. అన్నా! తల్లిదండ్రులకుఁ గుళలమకద!

అర్జు|| అ! త్రేమముగావన్నరు నీరాకకు వాకును నెదురుచూచుచుందురు, భుజనీ
వింటికి నరుగును. (దుస్సల మనుమనితో నిష్క్రమించును.)

అర్జు|| (చూచి) అప్పుడే ఆశ్వము ముందుఁ బోవుచున్నది. పట్టపైని గొన్ని దేశములు
తిరిగిసవినపఁ బాండ్యదేశము తటస్థించును. అచ్చటి మణిపూరపురము నావీ
యురాలగు చిత్రాంగద పుట్టినిల్లు.

తే|| గీ|| పెండ్లి యాడితి నప్పుడుపేర్మికొలఁది
మరల నొకపరి యేనియు నరయ నైతిఁ
దరుణి నన్నెంత దూఱునో? తనయఁ జేమి
యయ్యెనో? యెటులుండనో? యరయఁబడను.
కానిమ్ము, అశ్వముం గలిసి కొనియొద- (నిష్క్రమించును)

గద్య.

ఇదిశ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బగు పాండవాశ్వమేధమునందుఁ
బంచమాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

(వస్తాంతము.)

అనునాది

(నాంది)

తేగ్గి|| ఆర్తుల కవండుసంజీవనావధంబు, కల్పసాదపమివఁడు భక్తగమయలకు
గవినిమాదుదురూపామాయాశ్వరుండు, శుభములిడుజగన్నాటకఁ గాత్రభారి.

నూత్రీ|| (నాంద్యంతమునఁ బ్రవేశించి) మారిమ! ఇటురమ్ము.

మారి|| ఇదె విచ్చితిని.

నూత్రీ|| “నాటక మాడుఁ”డని యజ్ఞాపించియు, ధర్మరాజాగారిప్పటికిని సభకు
విచ్చేయనిపేతువేమో?

మారి|| “తమ్మునియొద్దనుండి వార్తాహరులేని రాతే” డని యొజ్జించుచున్నారట.
అక్కతననేకదా! కాలయాపనకయి మనలం విలిపించుట.

నూత్రీ|| (దృష్టినిగుడ్చి) అదుగో! రాజాగారు దయచేసినారు. మన మింక నాటక
మారంభింతము. (అంత ముగ్గురుతమ్ములతో ద్రాపదీస మేతముగ ధర్మరాజా
ప్రవేశించును.)

మారి|| ఈనాఁడు మన మేనాటకము ప్రదర్శింపుదము?

నూత్రీ|| పక్కతోచిత మగుబల్లవాహనవిజయము.

మారి|| చక్కఁగాయోజించినావు కాని యీకతమున వారిమనస్సునకునొప్పికలుగు
నేమో?

నూత్రీ|| “ప్రతాపిచ్చే త్వరాజయమ్” కనుక బల్లవాహనమనిచే నర్జునుఁడుజయింపఁ
బడుటకు వా రా నందమునే పొందుదురు (తెరలో)

నిటలఘటితాంజలిపుటుండ నై మేను మాతండ్రిదర్శనమునకుఁ బోవుచుండ ననం
బధప్రలాపము లాడుచున్నారేమి?

మారి|| (ఓని అర్జునిదర్శనముకు బల్లవాహనఁడు వచ్చుచున్నాఁడు గాన మనమింకఁ
బోవుదము. నిష్క్రమింతురు.) ప్రస్తావన.

(అంత నట్లనఁడును బభ్రువాహనుఁడును వేలువేలువైపులను బ్రవేశించును.)

బభ్రు! మా పెద్దతండ్రిగా రత్వమేధయాగదీక్షితులై యశ్వమువెంట మాతండ్రిగారిని పిరనియు “వారుమాపురముసమీపమునకు వచ్చి” రనియునువింటిఁగావున నెదురేగి వారిని బురంబునకుఁదీసికొనివచ్చి సన్మానించి జన్మమును గృతార్థముగాఁ జేసికొనియెద. (పరిక్రమించి) అరుగో! తండ్రిగారు. (సమీపించి)

చ॥ తనయుఁడ బభ్రువాహనుఁడ దండ్రో! భవచ్ఛరణాబ్జవర్సనం

బునఁ గృతినైతి మజ్జనమున్ గడుహస్యత గాంచె బట్టణం

బున కొకసారి వచ్చి పరిపూత మొనర్పఁగ వేడుకొందు మజ్జ

నని యిటులో ననుం బనిచె సర్వము విన్నప మాచరించితిన్.

అల్లదేయమాత్యపుకొహితపామంతాదు లందఱును దమరాకకై యెదురుచూచుచున్నారు. కృపావలోకనంబుల వారల నెల్ల నీక్షింపఁగోరెద.

ద్రౌప॥ (తనలో) మూఁడు మహూర్తముల నితఁడు నిజముగాఁ బాండవమధ్యమునివలెనె యున్నాఁడు. నాటకమైనను వేషము లిట్లుండిన నది తమజీయుముగ నుండును.

ధర్మ॥ (తనలో) ఓహో! తయ్యుఁడా! నిన్నుఁ జూచి యెంతకాల మైనదోయి! నేటి నీనాటకులకతన మరల నినుఁ జూడఁ గల్గెను.

భీము॥ (తనలో) ఇతఁడా! బభ్రువాహనుఁడు, తయ్యునికి నితఁనినిభేదమేకమపట్టు

నకు॥ (తనలో) ఇందుల కన్న యేమని యుత్తర మిచ్చునో?

సహా॥ (తనలో) కొమరుఁడు వచ్చి నమస్కరించినఁ గాఁగిలింతుకొని గౌరవింపక యేమో కోపముగా నుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడు

అర్జు॥ (ఆనాదరముతో)

ఉ॥ “నాకొమరుండ” వంచ నెటు నమ్ముదు? సత్యముఁ గట్టిపెట్టివో!

వీరక నెదిర్చితో? యిదియు విందగునే? నరపాలమాతి, కీ

రాక గతుంగొనంగ నిను “రాకొమరుండ” వటన్న మాటకే

లోకము విశ్వసింప దెటులో యిరక “నాకొమరుండ” వన్నచోన్.

ధర్మ॥ లేవీ! చూచితివా? తయ్యునియవివేకము, నేను తెప్పినసంగతులు మఱచినట్లు న్నాఁడు. తనంతటఁ దానే కయ్యునునకు దిగుచున్నాఁడు.

దొర! కాథా! ఇది నాటకము గదా! కవులు వారివారియిష్టానుసారముగాఁగఁగి ల్పించుదురు.

భీము! అవును. నీవనినట్లే, లేవినోటివిరుద్ధముగానరఁడెన్నఁడును మాటలాడఁడు.

బభ్రు! (చిన్నవోయి తనలో) అక్కటా! తోకోతరుఁడైనవివేకి తండ్రి యేమిఁక తమన నిట్లాడి యుండునో? నే నెంతసంతోషమున నిక్కడికి వచ్చితి నో అంతవిచారముగాఁ బోవలసినవాడ నైతిని, కానిమ్ము. ఏమైనను జనకునితో వివాదము నమంజనము గాదు.

|| 'జనకునికి విరోధించిన, తనయుఁడు తనయుండుగాఁడు తల్లికి దత్తు తునికతన సతీమణిగాఁ, దను నపయశముఱ్ఱు' నందు రమలమనీషుల్.

ఇంతకు నన్నీయనఘుఁడు మాతామహాకుటుంబమునఁజచ్చి వేయటం బట్టియుఁ బుట్టినది మొదలించుకొని జూడకుంటం బట్టియుఁ ప్రేమబంధము తెగి యుండును. "శ్రేష్ఠాము ప్రభాపాశ"యన నశ్రియించు" నని కదా! పెద్దలు చెప్పుదురు. (మరలిపోవుచు) తల్లికడ కరిగి ఆపె యేమననో చాచికాని యిందులకును స్వతంత్రింపఁ గూడదు.

తే|| గీ|| కర్కశునఁ బదిమానమల్ కవైమనక, తన్నధరియించుమోసియంతట నఖండ మైనవేదనఁ బ్రసవించినట్టితల్లి, జనకుకన్నులు మోచున కరగుణంబు.

ధర్మ! పాపము! తలవంచుకొని మరలి పోవుచున్నాఁడు, (అతనిమడ్డకించి) తండ్రి! కడుకులాద్భవుండవగు నీ కిదియే యుచితము. ఎవ్వరోయొక్కరు దక్క మనవంశమున నవివీకు లిప్పటికి జనింపలేదు.

దొర! ఇది నాటకము. అటు చూడుఁడు, ఒక నాగకన్యక ప్రవేశించుచున్నది.
(అంత నులాపి పాతాళమునుండి ప్రవేశించును.)

భీము! ఈమె యెవరో?

నకు! చిత్రాంగద యేమో

సహ! చిత్రాంగద నాగకన్యగాదు గదా! తినబోవుచు రుచులెందుకు? ముందు తేల వచ్చును.

ఉలా! కుమారా! ఇట్లు నిర్విణ్ణుడననుండవై యేగుచుంటివేమి? మీతల్లి మాత్రము నిన్ను 'రణము మాను' మను ననుకొంటివా? తండ్రి మనోరథము నెఱవేర్చును. మారులకఁ 'దండ్రీయుఁ గొడుగును నన్నయుఁడమ్ముడు' నను

భేదముండదు. అందులోఁజాండువంశసంజాతులకు జోత్తిగా కాంధవ్యమని చార్యము.

ధర్మ! ఈతె యెవరో? నాని మంచిసీతియే బోధించుదున్నదే, అకటా! నాకతన వంశమున కట్టిదుష్కీర్తవచ్చినది. జేరి! చిగురుమాట నీవు వింటివి కదా! దొరప! నాటకము కదా, దీనిని మన మంత లెక్కగాఁ జూచుకో రాదు.

ధర్మ! ఎందుకుఁ జూచుకోఁ గూడదు? ఇం దసత్య మేమన్నది? నేను బంధుపూరు కుండను గానా యేమి?

దొరప! ఆగుదురు. కారు, దాని శేమి! ఆటుమాడుఁడు

బభ్రు! (తనలో) ఎవ రీమి! ఇంతకును నాలో నే ననుకొన్న సంగతు లెల్లుఁ గ్రుణు తించినది. (ప్ర)కాశము తల్లి! ముందునీ వెవ్వరవో? నాకాన తీయవలయు

తే! గీ! కాత్తికేయునిజననివో? కాకమన్న, ధాంబవో? జయంతుతల్లివో? మల్లసప్త బుఘులమాతవో? తిరుగమ్మలెల్లుఁగనినాయాదికత్తివో? వచ్చియింపువచ్చునాకు

భీము! అడుగఁ దగినసంగతి నడిగినాఁడు.

నకు! ఇంతకు నీమి “యితనితల్లి మాత్రము గా” దని తేలినది.

సహ! అంతయు నిప్పుడు విన్నవవుగును.

తీటా! తండ్రి! నీకు నేను బెద్ద తల్లివగుదును, మీయమ్మకన్న యన్న మీతండ్రి నన్ను గాంధర్వవివాహమున వరియించె, నా పే కలూపి, పాతాళము వివా సము, నాగకన్యకను, నీ వియ్యోడఁ డల్లి వెనుక తల్లి నగునామాట విశ్వసింపు ము. తండ్రిమనోరథం బీడేరుము.

సహ! ఇక్కడికిఁ జరిగినది కదా!

నకు! బభ్రూనికా! నమస్కారము.

భీము! ఇది నాటకము.

దొరప! (కవ్యము) నాథా! మీతమ్మునికిఁ దీర్థయాత్ర బహువిధతో జరిగినదినుండే!

ధర్మ! (అనాకర్షితముగా) ఈమెయాకారము చూచినఁ బరమపతివ్రతసలఁ జూడ కట్టుచున్నది. ఇంతకు మమ్ము వినికీయు నిందుకు భిన్నముగా లేదు. అట్టి యీమయేలూలో? యిప్పట్ల నిట్టిచురుప జేళంబొనరించి మామరుని మనముఁది) పృచున్నది.

దాస|| దురుపదేశ మేమి?'' తండ్రియాజ్ఞను శిరసాఽహింపు'' మని బోధించుచున్నది
ధర్మ|| నీవు పక్షపాతముగాఁ జెప్పుచున్నావు. ''చెల్లెలుగదా!'' యని చెల్లెలిమాట

సాధించుట నిష్కృతపాతముగలవారలకు చితమా?

దాస|| (వచ్చి) ఇంతకు నిది నాటకము కదా!

ధర్మ|| నామనకునకు నిది నాటక మని పింప కున్నయది.

దాస|| కా శేమి యటుచూడఁడు.

బభ్రు|| (తనలో) ఈసంగతి తల్లికతన మున్న విని యున్నదే, ఇంతకు ముందువు
రకును రణము దైవచోదితమై యున్నది. లేనిచో నీపెకాకలాళియుగా
నియ్యోడకు వచ్చి యిట్లేల బోధించును. (ప్రకాశము) తప్పక నీయాజ్ఞ నిర్వ
ర్తింతును.

ఉలా|| నాయాజ్ఞ గాదు! తండ్రియాజ్ఞ.

బభ్రు|| ఉభయులును మాన్యులే కదా, ఇదిగో యుద్ధనన్నధుండైనై యరుడెంచెదను.

(నిష్క్రమించును)

ధర్మ|| (తనలో) ఇది యుచితము గా'' దని తమ్మునితో బోధింపుచునా? లేనిచో
శేమిచిక్కువచ్చునో? అయినను గొంతసేపుమాచి యట్లొనరింప వచ్చును.

ఉలా|| (తనలో) ఆకృత్య మైనను వవసరముం బట్టిచేయఁబూనినందులకి కొంచురుతి
డంగీకరించెను. లేనిచో నిష్క్రమానుభావునికి భీష్మవధజనితదోషము నేయిజ
న్మంబు లనుభవించినను దీక్షదు. ఇంతకు వసువు లనుగ్రహించి యిట్టి యు
పాయ మొనరించినారు. (పరికిమించి) అడుగో! నావీయుఁడు, తిరిగియు
నెన్నార్క కీతనిదర్శనమృతకు నోచికొంటిని, ఇంతకు నాచెట్టవట్టినదిమొద
లేదియో యొక చిక్కిమ్ముహామహునిఁ దటస్థించుచునే యున్నది. శేను
దురదృష్టవంతురాలను. అంతయు కా దిష్టము పరమ దుర్మార్గురాలనుగూడె
నగుచున్నాను. గానిచోఁడండ్రికిని గొమరునకును వైరము పెట్టుచునా? చిత్త
మా? యొక్కింతసేపు కార్య ములంబింపుము లేనిచో గార్హ్యము నెఱవే
ఱదు.

భీమ|| అడుగో! కుమారుఁడు సన్నధుండై వచ్చినాఁడు. (బభ్రువాహనుఁడు ప్రవే
శించును.)

నకు|| ఇతడు మరల రెడవిమభిమన్యుడే.

నహా! ఏమో! వినయముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

బభ్రు! చ! కనుగొను మయ్య తండ్రిగియింక గాండివముగ్ నగుణం బొనర్చు “నీ
యనుమతియేప్రధాన” మని యాహవముగ్ బొనరింప వచ్చినాఁ
డను “దనయుండు వీర” డనుకటాక్షయచూపగఁ బోతు మేనునాక.
గనికర మానఁ “దండి” వని కాదగు నెయ్యదియో రయ్యునాక.

ధర్మ! ఓహో! చిలికి చిలికి, గాలివాన యగుచున్నాడే!

ద్రౌప! మీతమ్ముఁ డేమో యానందముతో నడుచున్నాఁడు వినుడు.

అర్జు! (సంతోషముతో) కుమార! నీ మొక్కిప్పుడు గైకొంటిని, ఇదుగో! యాశీర్వ
చనము.

గీ॥ మనుయ! చిత్రాంగదనువీరమాతఁజేయు, మెలమిమాకుయశమ్మనుగలుగఁజేయు
మస్థిరశరీరమున శేమి యశము మనకు, ముఖ్యమద్దాననీమదిమునుఁగుఁ గాక

ధర్మ! (తత్తలపాటుతో) డవీ! వింటివా? తమ్మునినోట నెప్పుడును రానియటలు
వచ్చుచున్నవి. శరీర మస్థిర మట! ఇట్లైందు కనవలెను!

ద్రౌప! అస్థిరము కాక మస్థిరమా! అం డమి తప్పున్నది? శేమము వినుడు.

అర్జు! రణభూమినలంకరింపుము. ఇదే నేనువచ్చుచున్నాఁడను. (నిష్క్రమింతురు)

ధర్మ! పినుట శే మున్నది. రణమునకుఁ బ్రారంభించినారు, ఇదుగో శేమ బోయి
వారిం చెదను. (లేవబోవును.)

ద్రౌప! (చేయిపట్టుకొని) నాథా! యేమి మీనెట్టి? యిది నాటకము గదా!

ఉలూ! ఇక్కడికి నేను సగము కృతార్థురాలను, తక్కినకొడువ కీర్తునుగనే తీరి
వచ్చును (పరిశీంచి) కుమారుడు వింట నమ్ములు సంధించియును నెండుల
లో జాల మొనర్చుచున్నాఁడు అవును, నుందు తండ్రి విడిచినం గానివి
డువఁడు. పరమపతివ్రత యగుచిత్రాంగదకును నఖండనీతిధురంధరుం డ
గువిజయూసుకు ను బొడమి కుమార్తెయన నీతఁ డడుగు వెట్టువా? అదుగో
నాదయిరుండే యందుగా నమ్ములు విడుచున్నాఁడు. అక్కటా! కన్నకొడు
రునిచే గఱకుటకుమ్మలకు విడుచుటకు నాథా! నీకుఁ జేరు లెట్లు వచ్చినవి.
బలే! యొకరికన్న నొకరు, తండ్రిశరములలో నొక్కటియుఁ దక్కువండఁగ
నన్నిటిని నొక్క యమ్ముననే మార్గము చేసినాఁడు. (విని) నాథుఁ డేమో
యనుచున్నాఁడు. (తెరలో)

క॥ మెచ్చితఁగదోయి! మదికిఁ, వచ్చెను నీచర్య “సాండువంశమ్మున ను
ద్యచ్చును లెందుఁ గల”రను,నచ్చెను విదియొవవుఁగాక యభిలషగతికిఁ.
భర్త॥ జేవీ! నన్నెందుకు వారించెదవు? సుతి మించుచున్నది. ఎవరో యొకరుతెగక
తీర” దని యూహించెదను.

ద్రావి॥ నాథా! “యిది నాటక” మని యెన్ని నాల్గు మనవి చేసినను మీమన మిట్లు
పరాయత్త మగుచున్న జేమి?
భర్త॥ కొలఁది దినములక్రిందట నా కొకదుస్వప్నము వచ్చినది. అప్పటినుండియు
నామనము మనము గా లేదు.

ద్రావి॥ ఇన్నాళ్ళనుండియుఁ జెప్పరైతి రేమి! దానిపర్యవసాన మెట్టిది?
భర్త॥ పర్యవసానము తుభయము గా నుండఁ బట్టియే యిం పలుకుజీవింపఁగలిగితిని.
ద్రావి॥ అట్లయిన నితరఁ జరితాప మెందులకు? స్వస్థచిత్తులై కనుగొనఁడు.

ఉదా॥ (తనలో) ఈయుద్ధ మొకలాగు జరిగినచోఁ గ మివెన్న దగి యుండును. నీర
లకుఁ బరస్పరజ్ఞాన మించుక ప్రితిబంధించుచున్నది. (చూచి) ఓహో,
తుదకుఁ కాడ శక్యము గాకున్నదే! ఒకరి నొక రెట్లు కొట్టుకొనుచున్నా
రో! ఇట్లు లెక నొకక్షణకాల మున్న నొక్కరే కాదు, ఇరువురును ద్వి
ళ్ళ పలసినవారే, పల దని వారెందునా, (యోచించి) అయ్యో మరల నజ్ఞాన
మునఁ బడుచున్నాను. వారించినచో ఘటించిన లాభమేమి? సంజీవనమణి
వగ్గటనే యున్నది, భయమెందుకు? పాపము! ఈసంగతి విని చిత్రాంగద
వన్నీమని నిందించునో? (అంతఃతత్తవపాటుతోఁ జిత్రాంగద పరీవేశిం
చును.)

భర్త॥ (చూచి) జేవీ! యిది నాటకమే యైనను నేను నాడఁ జాలను. ‘యెంతటి
తోఁజాలింపు’ మని ‘వారలనోఁ జెప్పు’ మని భీమునికే చెలియఁ జేయు
ను (కన్నులుమాసికొనును)

ద్రావి॥ నాథా! మధ్య దానిపించినచో రసాభాసముగ నుండును. అటు చూడుఁడు
మఱియొకదివ్యగుంధరవిక్రీరాను గలయెలనాగ విచారింపుచు వచ్చుచు
న్నది.

చిత్రా॥ (అత్రువుతో) తండ్రి! తండ్రి! యెంతటి యకృత్తును నొనరించుచున్నావు.
ఉడుగునుడుగును (రంగమునకుఁబోవుచుండఁగా.)

ఉలూ! (తనలో) ఇది గొప్పయంతరాయముగాఁ దోచుచున్నది. ఈమె నెట్లునా
రితును ఇట్లుగంగాక (చేయిపట్టుకొని) అక్కా! ఉటుమాడుము.
చిత్రా! (చూచి) అక్కా! నీవిక్కడ నుండియే కొనుగదినున్నత్యక్షునవారింప,
జంటినా?

భీము! తమ్ముడా! ఈమె చిత్రాంగద కాబోలును.

నకు! కావచ్చును, కొనుగదిని వారింపుటకై పోవుచున్నది.

సహ! సభూనికా! నమస్కారము.

ద్రౌప! (నవ్వుచు) ఇది నాటకము.

ఉలూ! (తనలో) ఇప్పట్ల ననత్య ఘాడక తీరదు. (ప్ర)కాశము) నాయనవచ్చుక్రి
తెప్పి చూచితిని, విన్నాడుకాదు, అయిన శేమిలే. కొంతజేపటి! వారే
యూరకొందురు.

ధర్మ! (కొపముతో) ఛీ! జాతిలక్షణము పోగొట్టుకొన్నావు కావు నీలోపలవిషము
పెట్టికొని వై! తేనెనుటలు చెప్పెద నేమి! ఇదియంతయు నీవుచేసినపన్ను
గడ కాదా! ఆడుదానవై పోతివి లేనిచో నీబ్రుమ శేమి యగునో!

ద్రౌ! నాథా! వృథాగా నీదీనురాలిపై నెండుకుఁ గోపించెదకు!

చిత్రా! (తనలో) ఏమి యీమె యిట్లుచుచున్నది. ఇంతమైనఁ గపటము లేదుకదా!
(ప్ర)కాశము) నన్నుఁ బోనిమ్ము. నేను వారించెదను.

ఉలూ! నీవు వృథా పరిశ్రమయు పడుటయు కాని, లాభము లేదు, వివరు. ఇంతకు
నియ్యది వినోదముగా నొకంక క్రి యొకరు పరీక్షించుకొనుట కేర్పడిన కయ్యమే
గాని మఱియొకటికాదు, “కొనురుఁడు తనయంతరాదగునో కాదో” యని
నాధునకు నందియును గల్గినది. అది తీతచున్నది.

ద్రౌప! (తనలో) ఈమె మొదట నుండియుఁ గుటిలముగానే వర్తించుచున్నది. నిజ
ముగా నిట్లు జరిగె నేని యీమె యట్లాచరించుటకు గారణ మేమో!

చిత్రా! (చూచి) అయ్యో! అయ్యో! ఇట్టివిపరీత మొచ్చట నేనిఁ గలదా? ఇది ప
రీక్షకేయైనచో నింతసూరముగా నుండువా? నీ వెఱిగియేదాచుచున్నావు.
నన్నునిర్బంధింపకుము. పోనీ వివకుండుకుగాక నానుశోభిప్రాయ మెఱిగిం
చి నాథునియొడల నిరపరాధిని నయ్యెదను నన్నుఁబోనిమ్ము

ధర్మ! (తనలో) ఈమె పోయి మధ్య నిలిచినచోఁదప్పక నీరు రణముడుగుతురు.

దెగినయన్న యెట్లు బ్రదుకును (కోపముతో) ఓరి! పండితమృత్యావూత్రా
ధారా! యిట్టిదుష్టనాటకమెట్లు పరిదర్శింపుచుంటివిరా? ఇదుగో! నీతల పగి
లినది. చచ్చితివిరా, లక్షణజ్ఞానవిహీనులైనకుంతలు చెప్పిననాటకముల నాడి
జగమును మోసము చేసెదవురా? దురాత్మా!

మూర్తి! (భయముతో, బ్రవేశించి) అయ్యా! నైపుడు వీరలిరువురు నిప్పుడే జీవిం
తురు. ఇది మహాలక్షణవేత్తలును, ద్వికాలజ్ఞులును నగుకైలాసకోమటి భ
ట్టాచార్యుల వారిచే రచింపఁ బడినది. దేవరకోపముచే మధ్య నాటకము
విరస మగుచున్నది. ఆమగ్నిహింపవలయు.

ధర్మ! (మూర్ఖుడై) “అదుగో! ద్వికాలజ్ఞుఁ” డనుచున్నాడు. ఇది యిట్లు జ
రుగఁ జూపునని యెఱిగి యుండే వాల్మీకివలె వ్రాసియుండును, ఇంతకు నిది
నిక్కమే. అయ్యో! అయ్యో! (స్మృతినభివయించి) గంగాకోపమువలన
నిట్లు జరిగినను దిరిగియుజీవించ వచ్చును. (మూర్తి)ధారునద్దేశించి) ఓయీ!
త్యరగా నెఱవేర్చును, చూడఁ జాల కున్నారను.

మూర్తి! చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

భీము! ద్రౌపదిని దమ్ములను లేపఁ జూపును.)

ధర్మ! (వారిచి) తమ్ముడా! వీరు తిరిగియుజీవించువలయును వీరలనులేపకును. వీరు
చూడఁ జాలరు. ఇంతదనుక నాటక మనియెఱిగియు నిప్పుడు వీరు తన్మ
యులై యుండురు.

ఉదా! అయ్యో! దైవమా! యెంతపనిజరిగినది! కుమారుడు మూర్ఖునినాడు. నా
భుండు తెల్లినాడు. అక్కటా! అక్కటా! యెంతమందభాగ్యురాలను.
(స్మృతినభివయించి) నేనుగూడఁ దన్మయురాలనై విచారించుచుంటి నేమి?
ఇదిసంతసింపఁ దగినయననరమే కాని విచారింపఁ దగునవసరము కాదు.
ఈమాపముగా నితనిపాపము కాంతించినది. (చిత్రాంగదంజూచి) అయ్యో!
ఈమె యిప్పటికిని మూర్ఖుడై యున్నది. (అశోచించి) ఇదియూపే నీసప
యమున నుపకారకమే. వారలం బ్రదికించి వీడవ నీవెకు శిరోపవారము
లొనరించెద. కానిచోఁ బతిమతమరణమృత్యులొక్కటఁ జూచి యీమిథరిం
పనేరదు. హృదయమా! ధైర్యమవలంబింపును. నన్నక్కడికిరయనునఁగొని
పొమ్ము. (నిష్క్రమించును)

చిత్రా! (మూర్ఛపడి) అయ్యో! అయ్యో! విశ్వసూతుకుండగుకొమరునిఁ గన్న
నాకట్టియాపద యైనను రావచ్చును. (కన్నులువిచ్చి) అక్కటా! కొమరుఁ
డు గూడఁ జెల్లి నాడు. శివశివా! పరమేశ్వరా! యెట్టియాపద జెచ్చి నె
ట్టిరివి! (లేచి కవచులదరిఁ బోవుచు మధ్యకూర్చుండును.)

(అకాశమునఁ బువ్వవృష్టి, సతీసుతసమేతముగ నత్తునుఁడు ప్రవేశించును.)

ధర్మ! (సంతోషముతో) దేవీ! (ద్రోపదినీరేవును)

భీమ! (సంతోషముతోఁడమ్మలను రేవును.)

అర్జు! (ఉలూపింజాచి తనలో) ఇట్టియంతకృతి నాచరించిన యామెయెవరై యుం
డునో? (స్మృతిసంభవించి) ఉలూపి కాదుగదా!

ద్రోప! నాథా! వీరు మరల స్వప్నుజ్ఞులైపోయారు.

ధర్మ! ఆనాగకన్యక యెట్లో గాని బ్రదికించినది యని యూహించెదను

నకు! మొదలఁ గయ్య మెందుకుఁ జెట్ట వలయునో?

సహ! పాపము! ఆమె యే మెఱుంగును? అన్నయే కదా! ప్రభవకారణము.

ధర్మ! దీని కేదోయొక కారణ ముండి తీరవలెను. అమెమరత్రును పరమయోగ్యురాలు.

ద్రోప! మీరిందాఁక నాపాప మాటితిరి కదా!

ఉలూ! అక్కా! చిత్రాంగదా! రమ్మ

అర్జు! (తనలో) సంతోషమేమి? ఈమె నిక్కముగా మలూపియే! ఇప్పటికి దిస్పృప్తమై
నది. కానిదో “అక్కా”! యనియేల విల్పును? అయిననుమందుఁ గలకుం
డునా? గానియిక్కడి కెందులకు వచ్చినదో?

చిత్రా! అయ్యో! అక్కా! యెంత పనిచేసితివి. నన్నుఁ బోనీయవైతివి. దైవమా
నీకు నే నేమి యపకృతిచేసితిని.

ఉలూ! కన్నులు తెఱివుము. అడుగో! కొమరుఁడు, ఇడుగో నాథుఁడు.

చిత్రా! తల్లీ! నేను జూడఁ జాల నన్ను నిర్బంధింపకుము, నాకుఁ జిరఁజే ర్పింపు
ము! నాథునిఁ గూడఁ బోయెద!

ద్రోప! పాప! మీపె యింతకు “వారు జీవింప లే,”దనియే యనుకొనుచున్నది! ఆ
క్కటా! యిట్టికష్టము కలుగ్గివుండున వలదు!

ఉలూ! అట్లు దటస్థించినచో నీత్రు బోవుదానవును నేను నిల్పుదాననా? అరు
గో! సజీవులై నీయెదుట నున్న వారు విజృంభింపుము!

అర్జు॥ (తనలో) నిక్కమాగా నీమె యులూపియే!

చిత్రా॥ (మాచితకృత్యముతోఁ గనలో) ఏమియూచితకృత్యము! ఇది కట్టయేమో!
(సిగ్గుతో నర్జునుని నమస్కరించును)

ద్రాప॥ ఓనాలో! యీమెసౌందర్య మతుపమానము కదా!

అర్జు॥ దేవీ!

తేగీ॥ వీరమూతవై యొక్కడు వేయబెచ్చినట్టివీ కేవల దీపన యాచరింతు

నిన్నుఁ బెండ్లాడు ఫలమునందితిని నేను, సతికతనఁగాడె! యశమయశమునుబలికి.

ఉలూ॥ (సిగ్గుతో నమస్కరించి) నాధా! ఈతప్పంకయు నాది నన్నుక్షమింపుము

అర్జు॥ (తనలో) ఏలాలో! యీమెపరమోపకారిణి యయ్యా నిట్లు నొడుపుచున్నది.
(ప్రకాశము) ఇందు నీయపరాధ మే మున్నది. అంతయు నాడె.

అర్జు॥ (తనలో) ఈమె నన్నుఁ బ్రేరేపుట కేవల మేకు వుండవలెను

చిత్రా॥ మిమ్ము నిరువుర వారింపఁ బోయెడినిన్ను “నియ్యది కలహము గాదు,
వివోదము” అని చెప్పి యాచింది.

అర్జు॥ (ఉలూపించి) చెలీ! అందుకా! నీ విట్లు సంకయించుట. అట్టియెడ నె
వ రడ్డ మైనను లాభములేదు. అది గాక వీరపత్నులకును, వీరమూలకును
వది సమంజసము గాదు.

ఉలూ॥ నాయపరాధ మంతమూత్రమే గాదు, ఇతఁడు “తండ్రితో సంగర మొన
కుట్ర బొత్తిగా పొడి గా” దని మరలి పోవుచుండ నేఁ బురికొల్పితి.

ద్రాప॥ ఎందులకుఁ బురికొల్పితివో? అదియే తేల వలసి యున్నది.

అర్జు॥ మంచి పని చేసితివి. వీరమూతలలో నగ్గిగణ్యురాల వైతివి, కావుననే.

క॥ నీకొనుచుఁ దిరావంతుండ, నేకానీకముల ననిజయించి తుదకు వె
న్నీకసమరాంగణమృత, నేకాయతు విడిచిస్వర్గ మేగ మృగాక్షి.

ధర్మ॥ అయ్యో! వెఱ్ఱిరమ్ముఁడా! యిప్పుడీమెకు మరల నాసంగతి యెందులకు
ప్రీతిఁ దెచ్చితివి.

ఉలూ॥ (కన్నీరు సంచును.)

చిత్రా॥ అక్కా! యీమెజిల్లును, రాచకొడుకుల కిది యుచితమే కదా!

అర్జు॥ దేవీ! నాక రాజనందని!

క॥ నీ కని విచారించుద, మోరాజీవాక్షి? కొమరులొక్కటఁ దెలిసి

భారతరణమున నిది భూ, భారతరణమగుట నట్లు పనుపడె నబలా.

దొ॥ప॥ అక్కా! యైదుగురుకొమరులను నేనుమింగితిని, ఏమిచేయును, ఊరికి
ల్లము (కన్నీరువిడును)

ధర్మ॥ దేవీ! యూరిడిల్లును.

చిత్రా॥ ఆయనకుమాత్రము కొమరుఁడు గాఁడా? విచారములేకపోవునా! కోరించిన
ఫలితమేమి? ఊరిడిల్లును (కన్నీరుదుడుచును)

ఉలూ॥ అక్కా! తండ్రికిని గొడుగునకును గలహము పెంచెడిపాపజాతికి నాకట్టి
కొడు కెందుకు దక్కను.

చిత్రా॥ “పరమయోగ్యురాల వగునీవుమిన్నక యిట్టిపని నాచరింతు” వనిన నా
మది నమ్మకున్నయది యిందేదేనిఁ గారణ ముండి తీర వలెను.

దొ॥ప॥ (తనలో) ఈమె వితర్కము కడు క్లాగునీయును.

ఉలూ॥ కారణము లేకేమి? “భీష్మునిఁ గపటోపాయమునఁ జంపినందులకై నాథునికి
నరక బాధ తప్పక తటస్థించు” నని యొకనాఁడు వింటిని.

అర్జు॥ (తనలో) ఓహో! యెట్టిదుష్కీర్తి సంపాదించుకొంటిని.

క॥ హరిచెప్పఁ గాకయగ్గిజాఁడజలేకటు లొప్పుగాక యక్కట నేనీ
దురితమొనర్ప నగునే? శరీరములు వోవుఁ గాని చనవపక్షిర్తుల్.

ధర్మ॥ (విచారముతో) అవును. తిమ్మఁడా! హమలు క్షణభంగురములు కాని,
క్షీర్త్యపక్షిర్తులు కల్పాంతస్థాయలు

చిత్రా॥ ఎవరివలన.

ఉలూ॥ ఎగువులవలనను, భాగీరథివలనను.

ధర్మ॥ దేవీ! ఇక్కడికిఁ గొంత జేలినది.

దొ॥ప॥ తక్కినది గూడ విని కాని చెప్పఁ జాలను.

చిత్రా॥ ఎక్కడ?

ఉలూ॥ గంగయొడ్డున.

చిత్రా॥ తరువాత వారిని నీవేమి కోరితివి?

ఉలూ॥ “పాదములపైఁ బడి యానరకమునకు నిష్క్రమియేదేని యనగ్గిహింతుక
తప్ప” దని వేడుకొంటిని.

ధర్మ! సాధ్వీమణీ! మంచి యుపకారము నాచరించితివి.

చిత్రా! వార లే మనిరి?

ఉలా! “ఇదితప్పక యనుభవించియే తీర వలసిన” దని నొడివరి.

ధర్మ! సుకృతదుష్కృతము లారక తొట్లు తీయును?

చిత్రా! పర్యవసానమును బెల్లురు.

ఉలా! తుట్టుకుదడ “నీతనికొమరుఁడు బ్రభువాహనునిచేతిలో నితఁడొకపరి మృతుండయ్యె నేని యితని పాపము తీయ” నని

చిత్రా! తరువార.

ఉలా! మాతండ్రియనగ్రహమున నాకెట్టులేని “సంతీవనమణి యంతదుర్లభము కా” దని యెంచి “యట్లనే జరుగు నట్లయగ్రహింపు” దని కోరితిని.

ధర్మ! ఇక్కడికిఁ గోనది. చచ్చినవాని నీమి సంతీవనమణిచే బ్రతిఱించినది. ఇంతకును నాతమ్మునికి గండము దాటి పోయినది. ఇక్కడ గంగ యిచ్చిన కాపము మఱొక్కటై యుండదు.

జా! ప! నాథా! అట్లనే యగుఁగాక. కాని యిది నాటకము. ఎంతవఱకు సత్యమో! బభ్రు! (తనలో) అట్టియుజ్జీవనానంద ముండుటం బట్టియే యామి మాకలహమునకు సమ్మతించినది.

అర్జు! (తనలో) ఓహో! దీని చుట్టాఁగమిది.

¶ విసువులు గంగ యునొక్కట, గునగుసలాడంగవిని యగురుఁబోడి తడియ సహచార మెఱిగి య, వ్యసువులఁ బ్రార్థించి యిట్టివిల నార్జించెన్

చిత్రా! అక్కా! నెన్నొక్కటి యడుగుచున్నాను. “జగ నేకవీరఁడగునాథుని నీకువెట్లు జయింపఁ గలిగినో?” యని సంజేహించుచున్నాను.

భీము! నాకును నిదియే గొప్పసంశయము.

ఉలా! నేనప్పుడే విసువులను బ్రార్థించితిని.

చిత్రా! ఏమని.

ఉలా! “మీరమ్మహామహుని జయింపఁ దగుసామర్థ్యము కొమరునకుఁ గలుగఁ జేయ వలయు”నని.

బభ్రు! (తనలో) ఇప్పటికి నేను నిరపరాధిని.

సహ! తగినంతత్పఃప్తిగాలేదు. విసువులు రుద్రుఁడన్న నెక్కువవారా?

నట! మహాదేవుడు భక్తపరాధీనుడుగదా? అయ్యనఘుని ఇయిందుట మన మొక గొప్పగాఁ జూచుకొనఁ దగదు.

ధర్మ! తయ్యుఁడా! నీవుచెప్పినదేసదుత్తరము. వసువులకు మనమైనను గృహముండదు కదా?

గీ! ఒక్కవసునంశమగుభీష్మునోర్పుటకుఁద, రంబుగాదయ్యెనునుసమరమునమనకు నట్టివా రేడ్చురట! పయిననుజమరణ. శోషరూపితులట! యిందుదోష మేమి చిత్రా! అత్క! యింతపరిశ్రమయి చెప్పినాఘనికి నరకముపొసిననీమేలు నేనేమని కొనియాడఁగలను.

ఉయ! స్వకార్యమున కై యేనింత క్లాషింపఁదగను.

చిత్రా! కుమారా! జనకునకు నమస్కరించి క్షమాపణఁకొరుకొనుము.

బభ్రు! (నమస్కరించి)

క! ఎఱిగియు నఱుగక చేసిన, పొరపాటుకృమించి నన్నఁ బుక్తుగి బరమాదర మొలుకుకటాక్షయ్యుల, నరియును నీయాజ్ఞ యేమైన నొనర్తు? అట్లు! (కాగిలించుకొని) తండ్రి! నీవెందుకు క్షమింపఁ బడ వలయును?

గీ! నరకమతరించుటకుఁదా! నరులుకొమరు లంగనుటనీకతనవాఫలయ్యుఁగంటి వాత్మకాఁడు తండ్రికన్నను నధికుఁడైన, యప్పుడేకద! తండ్రి! నబ్బుముదము. అశేతులఁ గొమరులఁ గన్నను, నేను నీకతన భవ్యుండ. నీమనయ్యన నిండు లకు లేకయ్యనుసంశయము వలదు. వచ్చుచైత్రీహ్లామనాటికి నీతల్లిలిడ్లటి తోడను నక్కమేధయ్యున కరుదెయ్యు.

బభ్రు! (విషయముతో) జనకునియాజ్ఞ కిరసావహించితిని. తండ్రి! యొకసారిపు రయ్యునకు విచ్చేసి విదప దయఁదేయవలయు' నని పొగ్గించెదను.

అట్లు! కుమారా! నేను దీక్షఁ బూనినకతన నిప్పటికి రా వలనుపడదు. కావుననన్నుప శోధింపకుము. నీవునీతల్లిలతోఁ బురయ్యునకుఁజనుము. నన్నునుపుము, నేనిం కను గాంధారాదిదేశయ్యు లియ్యశ్యముతోఁ జరింప వలయును. ఇప్పటికే యన్న నాకైయెదురుచూచుచుండును. (అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది అంతర్నాటకము.)

ధర్మ! (దెసలు పరికించి) తయ్యుడా! యింతలో నెక్కడి కేగితివి?

కా! ప! ఇప్పటికి నాటకముతరినసూ ప్తమైనది. పాత్రీములన్నియు నిష్క్రమించినవి

ధర్మ! చీ! అరిగె! దురంగమయ్య వెను కర్జునుఁ దెంతయు కాల మయ్యె నం
గరములె తారసింతెనో! సుఖయ్యగ జేకమి చూచుచుండెనో?
యెఱుంగఁగ రాదు, వార్తయును నిప్పటి కియ్యడ కంపఁ డయ్యెఁ ద
త్తఱపడు మానసంబకట! తమ్మునిఁ జూడక యెట్లు లోర్యెదక.

భీము! అన్నా! సకలభూచక్రియం గుర్తియ్యరి కాని రావలను పడదు కదా! అదితాక
మధ్యమధ్య యుద్ధములు తటస్థించుచున్న ట్లిప్పటి నాటకములం నే మనకు
విస్పష్ట మగుచున్నది.

ద్రాప! నాటకమునాట కేమిగాని తగినసహాయు లెవ్వరును లేకుంటు వే నామనము
కొండల మందుచున్నయి.

ధర్మ! అట్లనకును? ఇదియును సశ్యమే యైయుండును "తిరికాల్వై" డనికదా
యక్క వినిఁ బేర్కొనిరి,

నకు! దేవీ! అసహాయశూరునకు సహాయ మెందులకు?

క! ఖాండవ మేర్పడుతఱిగో, మండలిమరలిండునపుడు మఱియెవ్వరు తో
డుంకిరికొరండాతం, దొండెద్దియు గాంధేనయ్య నొక్కఁడు దక్కక

సహ! దేవీ! పాంచాలి!

తేగిగిశూలికన్న నుజగములకూరులూనులు, లేరుగద! యమ్మహాత్ముతో బోరునపుడె
అన్న మాసహాయుఁడెతరుల నన్న నేల, యతనిలావునెరింగియు వెతలుదగు నె.

భీము! తమ్ముడా! చక్కఁగ నొడిచితివి.

క! అన్నయిటు లాచరించిన, వెన్నేనియుఁగలవుదురము. లిదియొకరెక్కా?
మొన్నటి బవరంబంతయు, నన్న పయికి తెల్ల నగుట కధ్యంతరమే,

ధర్మ! అది యట్టిదియ, ఐనను నెవరికీ దగినట్టు వారు పాటు పడుటం బట్టి యే
జయింపఁ గలిగితిమి, ఇందులో నొకరికొకరు దీసిపోవువా రెవరును గారు.

చ! అలఁగులై? ద్రాపదీయులు. మహాబలకాలి ఘటాత్కమండు దాఁ
గొలఁదయో? కొనియట్లున కొలొం డిల సాటియో? సాత్యకిశ దగ్గ
బలికిననాట నింకొకనిఁ బల్కడరంబై? కవల నిరన్యులే?
బలమున నీకు సాటి యగుపార్థివు నొక్కని నేనిఁగంటిమే.

ద్రాప! నాఁడు సౌగంధికకునుమానయనయ్యున కియ్యినఘు నంపినయది మొదలు నా
కొంటిగా నిండెవ రెయ్యడ కరిగినను మన సొప్పుదు

ధర్మ! అవును. ఆప్పటియలజడి ఇతడుకనుకనే కాని మఱియొక్కని కాదుకొక్కడి
రక్కసుల చారిఁ జక్క. కుంట మళ్ళికి, బసమ గార్యవసరముం బట్టి
యొంటరిగా నితని సంప వలసి వచ్చినది

నకు॥ “అవసరము లే” దని యూరకొనిరి గాని బావనంపిచో వెళ్ళనేవెళ్ళును

సహ! అవును అట్లానర్పణలనినది, వారిరువురకును సఖ్య మనామాన్యము.

ధర్మ! నిజమే కాని, కొంచెము సంకలించితిని.

క॥ మనకు సంధియొనర్పఁగఁ జనుదెంచిన నాటఁగోలెకాంతి యనుటయొ
క్కనిమేషమ్యును నెఱుంగఁడి తని నీక మామాట పెట్టి ధర్మం బగునే.

ద్రాప॥ ద్వారకనుండి యెవరేని శ్రీకృష్ణునియనుచరులు వచ్చి రేమా! అసహిషమున
నున్నయెడ జాడఁ దెలియ నయ్యెడిని. (అంతఁ గృష్ణుఁ డొకవార్తావహానితోఁ
బ్రవేశించును.)

కృష్ణ! (తన) పాండవాగ్రజుండు తమ్మునిజాడఁ దెలియమిని జింతిల్లుచుండఁ
బోలు. పాథుని యుదంతమును జేకొని వచ్చిన యీపతులొలునిచే నతని మ
నోవ్యాకులతను బోఁగొట్టెదను. (సహిషించును.)

ద్రాప॥ ఆహ్లా! యిప్పుడే నీమాట చెప్పు కొను చున్నారము. మాటలో నే నీవువ
చ్చితివి.

ధర్మ! (పరుపాలు నుద్దేశించి) ఇతడు ద్వారకనుండి వచ్చెనా యేమి?

కృష్ణ! అవును మీతమ్ముఁ డితనిచేఁ దనకుకలవార్త సంపించినాడు.

భీము॥ (అదరముతో) అతఁ డప్పుడే ద్వారకకు వచ్చి యట నుండి వెడలెనా
యేమి? అట్లయినఁగొలఁదిదినమ్ములన యిటకు రావచ్చును.

ధర్మ! ఓయీ! మాతమ్ముండు కుశలముగ నున్నాడు కద? నీవే రెవరు?

పతు! తేమయుగనే యున్నాడు. నాపేరు పరుపాలుండు

ద్రాప॥ (తనలో) అమ్మయ్యా! యిక్కడికి బ్రతికితిమి.

నకు! పరుపాలా! ఏమేమి సంగతులు చెప్పిపంచెమ?

సహ! తొలివలో గక్కడెక్కడ యుద్ధములు జరిగినవో?

భీము॥ “జరాసంధపాత్రుండు మేఘసంధి తప్పక యత్వము వడ్డగించు” వనియొజం
చెదను.

కృష్ణ॥ (నవ్వుచు)మీరందఱును అన్నిప్రశ్నలును వేసినదేనికని యతఁడు తరముచెప్పును.

ధర్మ! ఓయీ! తక్కిన సంగతులు విమ్మటఁ జెప్పవచ్చును. గాని యతనికొనుటఁ జగ బభ్రువాహనుని నతనిని సంగరము జరిగినమాట నిక్కమేనా?
పతు! అవిషయము నాతోఁ జెప్పలేదుగాని యాతమాదునిం గుఱించి మీతో నిట్లు మనవి జేయుచున్నాడు.

ధర్మ—ఎట్లు?

పతు! క! అరుదేరఁగ నున్నాడఁ, బరచరులకు నేని నోరువకో రానిదురు

ధర్మ! క్రిబభ్రువాహనుఁ, దెఱిగి యతని గారవింపు పెంతయు నొప్పుకో
భీము! నిక్కముగా జరిగియే యుండును. లేనిచోనతని నంతగాఁ గొనియాడఁడు.

నకు! కొనియాడలేమి! అతఁ జతనిత్రుక్రుడు కవా!

సహ! అందుచేత నే నుతిలిం దగ నుండుట.

ధర్మ! ప్రధాన మైనయంతయు నే. తెలిసికొన్నావు కావు. కానియ్యి. ఇంక నేమేమి
సంగతులుచెప్పెను.

పతు! ఇదిగో! మనవిచేయుచున్నాడను.

తే! గీ! ధరియిల్లను దురగయ్యి విరిగెనచ్చ, టచ్చట నృపాలతనజాతులడ్డవడియు
సంధియొనరించుకొనిరొక్క. ననురతునను, రాచకొమరులుకాలేదురాజవంద్య).

భీము! సంధియొనరించుకొన్నప్పుడు చచ్చుట యేల తటస్థించును?

ధర్మ! తరువార. తగువార.

పతు! క! బలములఁ జంపియొ రథముల, నిలఁగూల్చియొ పారభులనుహింసించియొ భీ
తిలఁజేసి సంధికి మదిఁ, గలిగించితి నెల్ల రాచకాన్సుల కనఘా!

ధర్మ! తండీ! మంచిపని జేసితివి. అంతమాత్రమును హింస జరుగవలెండ నెఱవ
జేసని కాదమి!

భీము! పతుపాల! మేఘసంధిసంగతిని గుఱించి చెప్పవైతివి.

పతు! పూర్వవై తమును మదిఁ బెట్టికొని మేఘసంధి యుక్వము నడ్డగించినప్పు డాయన
యిట్లనియె నట.

ధర్మ--ఎట్లు?

పతు! క! మాయున్న “యేనింలా, నేయకు, మని యాజ్ఞయిచ్చె నెందులకనినకో

దాయంగ వచ్చెదవు పా, మ్యా! యనువై అనీకథర మెమముఁజొనిన్యా

పతు|| ఇంతమాత్రమున కతడు మరలు వాడు గాఁడే!

పతు|| క|| అనుమాటలు చెవిచెట్టిక, నను సారాచర్యులఁ గొట్టికన్ నడుమ నెవా

నిలఁచుచి యరిని రణసా, ధనములఁడునుకూడితిని బ్రదరములమూఁటఁజ్ఞ

సహ|| పాపము! విరఘుఁడైనాఁడు ఇఁక సంధి సేయక చేసెడిదేమి?

పతు|| అ|| వె|| అంతనీడఁబోక యాతఁడుగదగొని, పృథ్వీకాలశమనపగిడిగదియ

మెచ్చియొక్కయమ్మవుచ్చి, యగ్గదభగ్ను. ముగనొసర్చివానికొగినిటంటి
భీము|| చిన్నవాఁడైనను దాతతండ్రిలపేరు నిలుపక పోలేదు, తిరువారే,

పతు|| క|| నిలిపితిది తాతతండ్రిల, బలము పరాక్రమము యశము బాపురే? నీకుం

దలఁకఁబనిలేదుపొగి ముల్లకంఠెగరమ్ము జన్నమునుగనుగొనఁగన్

పతు|| పాపము. సిగ్గిలును “మంచిదే” యని తల యూపెను గాఁబోలును.

సహ|| శతనికొమరుఁ డేమైన నడ్డువచ్చెనేమో?

ధర్మ|| అవును. అది ముఖ్యముగా వినఁ దగినదియే!

పతు|| శతనికొమరుఁడు తనబలములతో నడ్డు వచ్చినప్పుడు మీరమ్ము లిట్లనిరఁట,
ధర్మ|| ఎట్లు.

పతు|| క|| చిన్నతనము మానుముమా, యన్ననినుకొ “జన్నయనకువరుదే” మృగఁ
ల్ప స్నేహ వచ్చితిని రావన్నా! బంధుగులు కయ్య మాడుట తెన్నా.

సహ|| అది యతఁ డనమర్థతగాఁ బరిగణింపం బోలు

పతు|| అ|| మీరనినట్లేజరిగినది! అంత నతం డది పెడచెవినిఁ బెట్టి మీయన్నగార్

శరపరంపరలు నిగుడ్చుచుంగవియుటయు నాన్యపవందనశరమ్ముల వారిం

కిరీటమ్ము మాత్ర మొక్కయమ్మునఁ గూల సేసిరఁట.

ధర్మ|| అంత నైక నతఁడు మరల లే కేమి?

పతు|| అట్లుపై సేమి జరుగునోకాని, మంత్రు లడ్డమై యారాకొమరునియరదమ్ము
నుకకుఁ బట్టించుటయు కాక శరణమ్మునేడి కొనిరఁట.

భీము|| మంత్రులు తెలివి కలవారు గాఁ పోఁచుచున్నారు.

పతు|| పిమ్మట మీసోదరు లిట్లు పలికి రఁట.

ధర్మ|| ఎట్లు.

పతు|| అ|| వె|| అన్న సెలవు లేమి యుట్టుండ మాయమ్ము, పంకఁ బుట్టినింటివారు

కాననితని నేనుగాంధారన్యపపుంగి, దలఁచివిడుచు తెట్లుకప్పదునుఁ

ద్రౌపది|| అవును. ఆయమ నిట్లు గారవింప వలసివచ్చె.

ధర్మ|| ఇంతకును “గుణలయగా నున్నాఁ” డని చెప్పితివి, అంతే చాలును.

భీము|| అన్నా! నాటకులవలనఁ జూచినయంతయు నిక్కమే యగునా?

ధర్మ|| నిక్కమే? కానిదో నతఁ డతని నంత “గౌరవముగాఁ” జూడుమని నొక్కి
వక్కాణింప వలసి యుండదు.

సకు|| ఇప్పుడో యిఁకనో అన్న రానే నచ్చుచున్నాఁడు. అన్నియును నతనివలననే
తెలియఁగలవు. (అంత నర్జునఁడు పోవకొనును)

కృష్ణు|| (చూచి) అడుగో! మీతమ్ముఁడు వచ్చినాఁడు.

ధర్మ|| (తల్లఁపాటుతోలేచి కవుఁగిలించుకొని)

క|| తమ్ముఁడ! నేమిమె గద డే, తమ్మునకు న్నితఁ డోగ్రవ సంగ్రామములే
యెమ్మొయి నడిచెను నశ్వము, నెమ్మొయి మరలించితి వదియింపును నెమ్మొక్క.

సహ|| అన్నా! నీ వితనిని ముందుగాఁ బుచ్చుటచే నింకను నెన్నార్థకో కాని రా
వనకొన్నారము.

అర్జు|| ఇతనితోడనే నేనును, ద్వారకనుండి బయలు దేరితిని, పిదప యుద్ధమ్ము లెక్క
డను లేమింజేసి యితఁడు వచ్చునప్పటికే రాఁ గలిగితిని.

ధర్మ|| అంతకు మున్ను విశేషించి సంగరములు జరిగిన వేమి?

అర్జు|| జరిగినవి, కాని,

క|| నీయాజ్ఞం దల నిడికొని. యాయాదేశములనెల్ల నశ్వమువెంటఁ
బోయి యిటు కేగుడెంచితి, నేయెడలను చాకొనుదుల హింస యొనర్చుకొ.

సకు|| అన్నా! బభ్రువాహనుం గుఱించి యంతగాఁ తెప్పి పుచ్చితివేమి?

అర్జు|| అతని పరాక్రమం “బిద మిక్థ” మని చెప్ప నాతరము గాదు.

ధర్మ|| అట్లయిన మేము విన్నసంగతి యథార్థమే కావచ్చును.

అర్జు|| ఎట్లు వింటిరి? నే నితనితో నాసంగతి విస్తరించి చెప్ప లేనే?

ధర్మ|| త్రికాలజ్ఞుఁ డగుశాకకవి వ్రాసిన దృశ్యపరిబంధమువలన “నీశిరము నతఁడు

దెగ వేసినట్లును మరల సంతివనయిచే బ్రతివెన్నెను” గననయ్యె-

అర్జు|| ఇంతయును జరిగినమాట సత్యమే,

ద్రావిడ! నాధా! ముందుగా మీ రతని నేమంటి?

అర్జు! (సంకయించును)

కృష్ణ! కావా? సంకయ మెందుక? నీ రంతయు నెఱిగినదే, దానిని ఋజువు చేసి కొనుటకుఁ గాఁ బోలును, అడుగుచున్నది.

అర్జు! మొదల నరేడు రెండ్రయ్యెడఁజూపవలసిన యాచారమును వివరమునుజూప నే నిట్లంటి.

అర్జు! లే! గీ! అడ్డఁ గలిగిన నశ్వయ్య నడ్డ వలయు
నంతయేకాని “కొమరుండ” నందువచ్చు
టిదియు నొకరాచపాడియే యెఱుంగఁ జెప్పును
“నాదుకొమరుండ” వనుటకు నమ్మకంటి.

ధర్మ! తయ్యఁదా! యిప్పట్లూర్చియు నీవు తొందరపడితివి నుమీ!

క! “జనకుండ” వనినఁ జేర్చి, గనవచ్చిన పుత్రుఁగఁంచికఁగిలియిడుటె
ల్లను బోయె నట్టులందును, “తనయుండఁగా” వనుట గొప్పకప్పిదమునుమీ!

అర్జు! (తలవంచుకొని యూరకొనును.)

కృష్ణ! (వత్సవ) ఇం దిది తప్పే మున్నది! కరువంకజాల కిదియొకయవూర్వము గాదు.

క! ధర్మకుని దువ్యంతుండు కొమరుఁ డనియెఱిగియును బేర్చి మన్నింపక పే
క్కురు గలసభ నవమానము, పఱపఁడె! తనజనివెంటి వచ్చినవానికొ.

ద్రావిడ! (చిఱునవ్వుతో) అనుట కవికాశముగలుగుటంబట్టికదా! యనుచున్నావు.

ధర్మ! ఇంతకును నియ్యది నీశోపము కాదు. కావవశమున నీకట్టిబుద్ధియనివార్యమై
కలిగియుండును (కృష్ణుడుదేరించి) కావా? నాతయ్యున కెప్పుడును నాక
తన దుఃఖమే గాని నుఖము లేక పోయెఁ గదా!

కృష్ణ! ధర్మనందనా! ఎందుల కీయసమయనిశ్చేదము! ఇది యీతనిలక్షణముల యం
దలిదోషమే కాని నీదోషముగాదు.

ధర్మ! లే!గీ! అన్ని యునుచుచోరాజచిహ్నములేకాని, యేదెసఁగనీతనిదొసఁగింకలేదు
కష్టమేరిప్పనకట! నుఖమొఱుంగఁ. విత్పటి,క వేమిపేతునో? యెఱుంగఁజెప్పుమో!

కృష్ణ|| ఈతనికప్తమునకే కాదు, యావత్కుటుంబకవైమునకును గారణమగుచోస
మొక్కటి సర్వలక్షణలక్షీతుం డగునితనియందుఁ జంద్రునివలె గళంకమువలె
నున్నయది.

ధర్మ|| అది యెయ్యది?

కృష్ణ|| అ|| వ|| అన్నియవయవములనుగూపములెయ్యయ్య, మారులించుకంతయురుపు
లిఖని కక్కతముననిట్టిగూపత్తు లల్పై, మీకెల్లరకును, దీని నెఱుంగు మధిప

ధర్మ|| ఇది సామదిగిక శాస్త్రవోదము. దీని కేదేని యుపకాంతి యుండదా!

కృష్ణ|| ఇది యిదివలెకే యనుభవముచేఁ దీటిపోయినది. అయినను సర్వవోదహారం
బగునళ్ళమేధమును గావించుచునే యుంటివి. ఇత విచార మెందుకు!

(అంతి ధామ్యులు పరివేశించును.)

ధామ్యు|| క|| మును లెల్లరు విచ్చేసిరి, జననాధతమాజాలెల్ల జనదేలచిరి యిం
దునకేర్పలమయలదిన, మును చాదాఁపయ్యై దీక్ష పూనుమునృపతి!

తేగి|| వేదఘోషముపురమెల్ల విస్తరించె, రాజరధఘోషములుపురిఁ జేరినై
నందఱునునీదునభివృద్ధినాత్మిక గోరి, యున్నవాక్కురిలతకునుమోషముంచునొస్తె-

ధర్మ|| పరమసంతోషము, ఇదియంతయును దమయాశీషభావములు, ఇయ్యనఘని
దయయును,

కృష్ణ|| నీయదృష్టమును నీతమ్ముల భాగ్యరేఖయును,

చ|| అరుల జయించి రాజ్యరమ నందితి వంలియకాక యన్వయాం
కుర మది నిల్వై దమ్ముడను గొప్పవిపత్తు తరించె ధారుణిం
దిరిగి తురంగమ మ్మరుగుదెంచె, మునిపనివరుల్కృత్వదీయ్యమ
ధ్వరము తిరమ్ముగా జరుపఁవచ్చిరి నిచ్చలు మోద మంచుచున్.

ధామ్యు|| కాదా! నీక్రింతకన్న నేమి ప్రియము గావలెను. అయిన నిట్లగుఁగాక.

భరతవాక్యము,

తేగి|| వేదశాస్త్రములందును విపులందు, శ్లోగోవులందును సజ్జనోటియందు
బ్రజలకత్యంతసంస్కృతిప్రబలుఁగాక, మౌమమడుగంటుఁగాక సౌఖ్యమగుఁగాక

మఱియు,

క॥ మదియుద యన నెల్ల జనులు, స్వదేశరాజులను వారివర్తనలును నె
మ్మది కక్కఁజేసికొని న, తృదయునవత్తింతుగాక పరిమాత్ముకృపకొ
కి॥ కి॥ కి॥ కి॥ కి॥ కి॥ కి॥

గద్య

ఇది కి॥ కింకవీండ్ర ఘటాపంచానన విభవత్కవి
బాలకలానిధి బాలసరస్వతీతావళాని
తిరుపతి వేంకటేశ్వరవిరచితంబైన
పాండవాశ్వమేధయ్యు
శండు సర్వంబును
షష్ఠాంకము.
కి॥ కి॥ కి॥

శుద్ధపత్రిక.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
2	1	గురువువెవ	గురువెవ
3	7	బయత్నింప	బ్రయత్నింప
5	27	గెడపితి	కెడపితి
7	11	ముందుకేగెద	ముందేగెద
9	8	క	క
10	5	విడచు	విడుచు
11	2	భీతు	బీతు
11	25	బ్రాంతి	బ్రాంతి
15	1	దృఢమే	దృష్టమే
15	5	మానె	మోనె
17	10	వధించు	వధించి
20	17	గూర్చును	గూర్చును
20	28	నెంచి	నైచి
22	5	నన్ని	నిన్ని
23	10	బ్రాతిగ	బ్రాతిగ
25	9	ననుబోటి	ననుబోటి
27	19	ద్వాదశాబ్దముల	ద్వాదశాబ్దములు
29	1	యేడోయి	యేడోయి
37	17	యాడదగి	యాడదగి
40	9	లేనిమీ	లేనిమీ
42	5	కెనగా	కెనగా
45	6	ఒక్కం	ఒక్కం

పుట	పం	తప్పు	ఒప్పు
46	6	బుట్టెడు	బుట్టెడు
47	18	గలదు	గలరు
51	12	యొక్క	యొక్క
54	3	కుర్ర	కుఱ్ఱ
56	1	చేసి	జేసి
57	20	డనై	డనె
61	6	కుడు	కుడు
61	26	క్రియ?	క్రియఁ
64	5	థామ	తామ
66	19	మమ్ము	మమ్మ
71	13	జేయ	జేయు
72	7	దానిని	దానిని
74	11	దుగ్గించు	తుగ్గించు
76	5	య్యనఘ	యయ్యనఘు
76	5	గఁగఁ	గఁగఁగ
76	23	ల్వద	ల్వఁద
79	10	తుదగు	తుదకు
87	12	నీలోపల	లోపల
87	20	కాడ్కో	కాడ్కో
92	18	హములు	దేహములు
97	14	లడ్డవడి	లడ్డవడి

